

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ПРАЦІ**

До захисту допустити:

Завідувач кафедри

Ланська С.П.
(підпис) (ПІБ завідувача кафедри)

«18» січня 2025 р.

«Трансформація ринку праці України: виклики воєнного часу»

Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Управління персоналом та економіка праці»

(назва освітньо-професійної програми)

Богуна Назара Івановича

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

Науковий керівник:

Ланська С.П., к.е.н., доцент

(прізвище, ініціали, науковий ступінь, вчене звання,)

Рецензент:

Таранич О.В., к.е.н., доцент,

Донецький національний університет

ім. В.Стуса, доцент кафедри менеджменту та поведінкової економіки

(прізвище, ініціали, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи)

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою добре 86 (В)

Секретар ЕК

«19» лютого 2025 р.

Київ – 2025

**МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ПРАЦІ**

Рівень вищої освіти другий (магістерський)
Шифр та назва спеціальності 051 «Економіка»
Освітньо-професійна програма Управління персоналом та економіка праці

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри к.економ. наук, доцент,

(науковий ступінь, вчене звання)

Світлана ЛАНСЬКА

(підпис)

(ІІІБ завідувача кафедри)

«01» березня 2024 р.

ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Богуна Назара Івановича

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Трансформація ринку праці України: виклики воєнного часу»
керівник роботи Ланська Світлана Петрівна, к.економ.наук, доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом Маріупольського державного університету від
«29» лютого 2024 р. №36

2. Строк подання здобувачем роботи січень 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи (мета, об'єкт, предмет)

Метою кваліфікаційної роботи є розвиток теоретико-методологічних основ трансформації ринку праці та розробка науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення регулювання ринку праці України з урахуванням впливу викликів воєнного часу.

Об'єктом дослідження є процес трансформації національного ринку праці України в умовах воєнного часу.

Предметом дослідження теоретичні, організаційні та економіко-правові засади функціонування трансформаційного ринку праці України внаслідок впливу викликів воєнного часу.

4. Зміст роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

Розділ 1: Розкрити теоретико-методологічні основи дослідження процесів трансформації ринку праці.

Розділ 2: Здійснити соціально-економічний аналіз тенденцій розвитку ринку праці України.

Розділ 3: Визначити напрями регулювання трансформаційного ринку праці України з урахуванням викликів воєнного часу

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1			
2			
3			
Висновки, список джерел, додатки			

6. Дата видачі завдання: «01» березня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

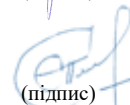
№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	узагальнити теоретичні засади визначення сутності та елементів ринку праці	Березень 2024 р.	виконано
2	визначити зміст процесу трансформації та його прояви на ринку праці	Квітень 2024 р.	виконано
3	дослідити еволюцію ринків праці в умовах нестабільності та конфліктів	Травень 2024 р.	виконано
4	здійснити аналіз стану ринку праці України	Червень 2024 р.	виконано
5	оцінити демографічні та міграційні передумови трансформації ринку праці України	Серпень 2024 р.	виконано
6	дослідити вплив глобальних чинників на трансформацію ринку праці України	Серпень 2024 р.	виконано
7	виокремити складові трансформаційних змін ринку праці України	Вересень 2024 р.	виконано
8	визначити пріоритети системи регулювання трансформаційного ринку праці України	Жовтень 2024 р.	виконано

Здобувач

(підпис)

Богун Н.І.
(прізвище та ініціали)

Науковий керівник роботи

(підпис)

Ланська С.П.
(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ	8
1.1. Теоретичні засади визначення сутності та елементів ринку праці	8
1.2. Зміст процесу трансформації та його прояви на ринку праці.....	15
1.3. Еволюція ринків праці в умовах нестабільності та конфліктів	23
Висновки до розділу 1	30
РОЗДІЛ 2 СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ.....	32
2.1. Аналіз стану ринку праці України	32
2.2. Оцінка демографічних і міграційних передумов трансформації ринку праці України	43
2.3. Вплив глобальних чинників на трансформацію ринку праці України.....	51
Висновки до розділу 2	55
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ.....	59
3.1. Складові трансформаційних змін ринку праці України	59
3.2. Пріоритети системи регулювання трансформаційного ринку праці України.....	65
Висновки до розділу 3	72
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ.....	87

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВВП – валовий внутрішній продукт

ВПК – воєнно-промисловий комплекс

ВПО – внутрішньо переміщена особа

ЄС – Європейський Союз

ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології

ІТ – інформаційні технології

МОМ – Міжнародна організація з міграції

МОП – Міжнародна організація праці

СТВ – соціально-трудова відносина

УБД – учасник бойових дій

ВСТУП

Актуальність теми. Процеси глобалізації, сучасні технологічні зміни, а також демографічні та економічні кризи протягом багатьох років мали значний вплив на національну економіку та обумовлювали зміни на ринку праці. Війна стала катализатором нових структурних змін на українському ринку праці, посиливши існуючі дисбаланси та породжуючи нові. Трансформації, що мають місце на ринку праці України, вимагають детального аналізу з метою ідентифікації масштабів проблем та розробки нових підходів щодо його регулювання.

Дослідження змісту та масштабів трансформаційних зрушень на ринку праці під впливом війни є надзвичайно актуальним завданням, вирішення якого сприятиме пошуку ефективних заходів щодо стабілізації та розвитку як безпосередньо ринку праці, так і економіки України в цілому.

Багатоаспектні дослідження змісту ринку праці, його трансформації та регулювання знайшли відображення у працях таких українських вчених, як В. Брич [37; 39], В. Близнюк [67], Л. Волянська-Савчук [15], О. Грішнова [3; 7], Л. Ільїч [38], С. Калініна [13; 61], А. Колот [7], В. Круглов [23], С. Ланська [61; 69], Е. Лібанова [8], М. Махсма [14], Т. Обелець [24], В. Петюх [10] та інші. Вплив війни на національний ринок праці досліджено в роботах багатьох українських науковців: В. Близнюка [67], Т. Васильціва [40], О. Левицької [40], А. Сур'як [36], С. Туль [22], Л. Шостак [36] та ін.

Незважаючи на достатньо велику кількість робіт провідних учених за досліджуваною проблематикою, необхідно відзначити, що невирішеною частиною зазначеної проблематики є питання щодо розуміння змісту сучасних трансформацій ринку праці в умовах становлення нових економічних реалій. Питання особливостей регулювання трансформаційного ринку праці в умовах сучасного нестабільного стану економіки України потребує подальшого системного дослідження, що зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи, постановку мети і задач дослідження.

Об'єктом дослідження є процес трансформації національного ринку праці України в умовах викликів воєнного часу.

Предметом дослідження є теоретичні, організаційні та економіко-правові засади функціонування трансформаційного ринку праці України внаслідок впливу викликів воєнного часу.

Метою кваліфікаційної роботи є розвиток теоретико-методологічних основ трансформації ринку праці та розробка науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення регулювання ринку праці України з урахуванням впливу викликів воєнного часу.

Відповідно до мети в роботі поставлено і вирішено такі *завдання*:

- дослідити теоретичні засади визначення сутності та елементів ринку праці;
- визначити зміст процесу трансформації та його прояви на ринку праці;
- охарактеризувати еволюцію ринків праці в умовах нестабільності та конфліктів;
- проаналізувати стан ринку праці України;
- здійснити оцінку демографічних і міграційних передумов трансформації ринку праці України;
- окреслити вплив глобальних чинників на трансформацію ринку праці України;
- виокремити складові трансформаційних змін ринку праці України;
- визначити пріоритети системи регулювання трансформаційного ринку праці України.

Методологічну основу дослідження складають фундаментальні положення економічної науки, публікації провідних українських та іноземних вчених з тематики дослідження. В роботі використано фундаментальні та спеціальні методи дослідження, зокрема метод діалектичного аналізу, аналізу й синтезу, метод наукового узагальнення, статистичного аналізу та ін.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти України, дані Державної служби статистики України, Державної служби зайнятості України, Міністерства фінансів України, аналітичні матеріали Організації Об'єднаних Націй, зокрема Департаменту з економічних і соціальних питань, Агентства ООН у справах біженців (УВКБ ООН), Міжнародної організації праці, Євростату, монографічні та періодичні наукові видання.

Практичне значення роботи полягає у тому, що отримані результати дослідження сприятимуть розвитку підходів щодо регулювання ринку праці України, що зазнав трансформацій через вплив викликів воєнного часу.

Наукова новизна роботи полягає у поглибленні теоретичних та науково-методологічних основ дослідження трансформації ринку праці та визначенні організаційно-економічних засад регулювання ринку праці в сучасній Україні з урахуванням впливу викликів воєнного часу.

Зокрема, за результатами дослідження запропоновано авторські визначення термінів «трансформація ринку праці», «трансформаційний ринок праці»; розроблено концептуальний підхід до формування політики регулювання трансформаційного ринку праці України в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Кваліфікаційна робота є результатом самостійної роботи автора.

Публікації. За результатами дослідження автор брав участь у міжнародній науково-практичній конференції «Scientific Research: Modern Innovations and Future Perspectives» у листопаді 2024 р.

Наукові результати роботи відображено у науковій публікації (Додаток А):

Богун Н., Ланська С. Сучасні трансформації ринку праці: вплив глобалізації, технологізації та соціальних змін. *Scientific Research: Modern Innovations and Future Perspectives: Collection of Scientific Papers with the Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference*

(November 25-27, 2024. Montreal, Canada). European Open Science Space, 2024. 295 p. С. 84-87.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 77 найменувань і 5 додатків. Загальний обсяг роботи становить 86 сторінок, включаючи 6 таблиць, 21 рисунок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

1.1. Теоретичні засади визначення сутності та елементів ринку праці

У сучасних умовах розвинутих економічних відносин та поглиблення глобальної взаємодії ринку праці належить важлива місія. Перш за все, він є провідним елементом економічної системи, від ефективності функціонування якого залежать національний добробут, розвиток суспільства й ефективність соціально-економічних перетворень. З іншого боку, він є самостійною системою, що опосередковує вплив державного розвитку на добробут населення і перебіг соціальних процесів, посилюючи прояви різних соціальних процесів.

Цей вплив може здійснюватись як з позитивними, так і з негативними наслідками для суспільства. Зокрема ринок праці акцентує увагу на різноманітних аспектах економічного й соціального стану країни, віддзеркалюючи його потреби та динаміку.

У законі України «Про зайнятість населення» ринок праці визначений як «система правових, соціально-трудова, економічних та організаційних відносин, що виникають між особами, які шукають роботу, працівниками, професійними спілками, роботодавцями та їх організаціями, органами державної влади у сфері задоволення потреби працівників у зайнятості, а роботодавців – у найманні працівників відповідно до законодавства» [1].

Для формування більш глибокого розуміння змісту категорії «ринок праці» необхідно проаналізувати авторські дефініції українських науковців, що сприятиме усвідомленню сутності та ролі ринку праці в соціально-економічній системі держави (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи до визначення змісту поняття «ринок праці»

<i>Визначення</i>	<i>Автор(и)</i>
система взаємодіючих економічних процесів, функціонування яких спрямоване на задоволення внутрішніх та зовнішніх ринкових контрагентів – постачальників і споживачів робочої сили та створення балансу на ринку праці, як потреби кінцевого споживача – держави	Т. Альошина [2, с. 508]
механізм, що забезпечує узгодження ціни і умов праці між роботодавцями і найманими працівниками та регулює її попит та пропозицію	О. Грішнова [3, с. 77]
система суспільних відносин з погодженими інтересами роботодавців і тими, кого наймають як робочу силу	Н. Єсінова [4, с. 122]
система суспільних відносин, пов'язаних із купівлею та продажем товару «робоча сила»; сфера працевлаштування, формування попиту та пропозиції на робочу силу; механізм, який забезпечує узгодження ціни та умов роботи між роботодавцями та найманими працівниками	Г. Завіновська [5, с. 9]
система економічних механізмів, норм та інститутів, що забезпечують відтворення робочої і використання праці	А. Калина [6, с. 38]
сукупність соціально-трудова відносин, що виникають із приводу способів залучення індивідуальної праці в процес виробництва, способів координації та використання праці та її оцінки, в які вступають працівники, надаючи трудові послуги і підприємці, купуючи та використовуючи їх	А. Колот [7, с. 239]
інститут взаємодії споживачів робочої сили, тобто роботодавців (юридичних і фізичних осіб), з одного боку, та конкретних фізичних осіб, які мають певні фізичні й розумові здібності, певні професійні знання, навички та вміння, – з іншого	Е. Лібанова [8, с. 12]
комплекс відносин з приводу умов наймання і використання робочої сили, в який ходять відносини попиту та пропозиції робочої сили, ціни праці, оплати понаднормової праці, страхування з приводу тимчасової непрацездатності, безробіття тощо	О. Мітус [9, с. 74]
соціально-економічна категорія, яка характеризує відносини людей, що проявляються в процесі найму, оцінки, звільнення працівників і встановлення розмірів компенсацій за використану робочу силу залежно від ряду факторів	В. Петюх [10, с. 54]
система соціально-економічних відносин між працівниками і роботодавцями з приводу купівлі-продажу товару «робоча сила», яка пронизує усі фази відтворення працівника і ефективного використання його трудового потенціалу; це сфера, на якій встановлюється певне співвідношення попиту і пропозиції на послуги робочої сили, її ціни та умов праці, забезпечення балансу інтересів працівників і роботодавців, державна підтримка непрацездатних громадян, яка регулюється за допомогою соціальних, правових і юридичних норм та інститутів	Ю. Чернявська [11, с. 155]
система суспільних відносин щодо купівлі-продажу товару «робоча сила», яка формує попит і пропозицію робочої сили, здійснює її залучення, споживання та відтворення, використовуючи механізм узгодження ціни робочої сили та умов праці, суб'єктами якого виступають працівники і роботодавці	Т. Федотова [12, с. 26]

Отже, ринок праці як складова ринкової економіки є системою суспільних відносин щодо узгодження інтересів роботодавців та найманої робочої сили; сукупністю економічних зв'язків між попитом та пропозицією робочої сили; місцем перетину різних економічних та соціальних інтересів й функцій, місцем взаємовідносин окремого підприємства та його працівників (потенційних або фактичних), що зацікавлені у переході на нове місце роботи в межах організації [13, с. 18].

Фактично ринок праці є сполучною ланкою між ресурсами праці та сферами економічної діяльності, забезпечуючи економіку необхідними кадрами, здійснюючи вплив на процес їх формування, визначаючи кількісні та якісні параметри робочої сили, які необхідні економіці.

Ринок праці є одним із найбільш складних існуючих видів ринків, зокрема за специфікою, структурою, особливостями ціноутворення, зв'язками з іншими ринками. Разом із загальними для всіх видів ринків рисами він має свої особливості, що є характерними лише для нього [14, с. 10].

Елементами ринку праці виступають: товар, попит, пропозиція та ціна робочої сили [14, с. 9-10].

За оцінками більшості науковців, товаром на ринку праці виступає індивідуальна робоча сила.

Товар *робоча сила* не є однорідним за соціальними, демографічними, економічними, професійно-кваліфікаційними, національними, етнічними, майновими й іншими ознаками. Робоча сила є товаром специфічним.

Ця специфічність, за думкою М. Махсми, полягає в тому, що «робоча сила, з одного боку, є живим організмом, з власним характером, психологією, прагне до самовираження, потребує соціального захисту при несприятливій кон'юнктурі ринку праці, диференційного й індивідуального підходу, а з іншого – робоча сила є виробничим ресурсом» [14, с. 11].

Отже робоча сила як сукупність фізичних і духовних здібностей людини, які використовуються нею у процесі створення благ і послуг, є товаром, що продається і купується, на ринку праці [15, с. 23].

Попит на робочу силу є вираженням потреби економіки в працівниках з певними кваліфікаціями для виконання необхідних робіт. Він формується під впливом таких факторів, як обсяг виробництва, рівень технологічного розвитку, кон'юнктура ринків товарів і послуг, ціна робочої сили та державна політика. Динаміка попиту на робочу силу безпосередньо пов'язана з фазами економічного циклу, структурними змінами в економіці та технологічним прогресом.

Пропозиція робочої сили визначається кількістю та якісним складом працездатного населення, готового до трудової діяльності. На неї впливають демографічні процеси, рівень освіти, професійної підготовки, стан здоров'я населення, а також соціальні та економічні фактори, такі як рівень життя, умови праці, державна політика на ринку праці. Важливу роль відіграють також суб'єктивні фактори, пов'язані з мотивацією до праці, ставленням до роботи та кар'єрними очікуваннями.

Ціноутворення на ринку праці має свої особливості. Заробітна плата працівника виконує не лише економічну, але й соціальну функцію, оскільки має забезпечувати не лише задоволення особистих потреб працівника, а й потреби його сім'ї.

Нижня межа заробітної плати визначається вартістю робочої сили; тривале зниження заробітної плати нижче рівня, необхідного для відтворення робочої сили, є нестійким явищем та може призвести до соціальних проблем. Верхня межа ціни робочої сили – заробітної плати – визначається величиною доданої вартості, яку створює працівник; перевищення цієї межі може призвести до зниження прибутковості підприємства і, як наслідок, до скорочення робочих місць.

Таким чином, ринок праці має ряд ознак, що відрізняють його від ринків звичайних товарів – у ньому діють особливі регулятори і соціальні сили. Можна відзначити наступні особливості [16, с. 26-27]:

1). Ринок праці пронизує всі сфери діяльності підприємства, створюючи систему взаємопов'язаних відносин як всередині організації, так і за її межами.

Працівники, навіть після працевлаштування, продовжують бути учасниками ринку праці, постійно оцінюючи свої можливості та шукаючи кращі умови. Водночас, підприємства також активно взаємодіють з ринком праці, постійно шукаючи нових співробітників та конкуруючи за таланти.

2). На відміну від ринку звичайних товарів, під час продажу робочої сили працівник не втрачає права власності на неї, він продає лише право на використання цієї робочої сили. У процесі використання робоча сила не знищується.

3). Структура попиту та пропозиції на ринку праці значною мірою залежить від зовнішніх факторів, які формуються за межами самого ринку. Зокрема, рівень поінформованості працездатного населення про кон'юнктуру на різних сегментах ринку праці відіграє вирішальну роль у формуванні їхніх професійних очікувань та прийнятті рішень щодо працевлаштування.

4). Іншим чинником виступає обставина, що на розподіл праці значно впливає сам об'єкт, що одночасно є і суб'єктом. Остаточне рішення індивіда на ринку праці щодо того, яка кількість праці буде запропонувати для продажу є певною мірою компромісом між дозвіллям і купленими споживчими благами.

- враховуються також такі характеристики місця роботи як: безпека, престиж, комфорт, можливості щодо професійного зростання тощо;
- до автономних чинників належить і соціально-політична ситуація, що пов'язана, зокрема, з формування мінімальної заробітної плати чи обмеженнями щодо оплати праці.

5). Для ринку праці характерною є значна диференціація в структурі попиту та пропозиції праці, що збільшується в умовах розвитку національної економіки – це є наслідком якісних зрушень у поділі праці. Диференціація в самій структурі зайнятості визначається розходженнями не тільки в змісті, але й в умовах праці.

Співвідношення попиту та пропозиції робочої сили визначає кон'юнктуру ринку праці. Розрізняють три типи кон'юнктури ринку праці:

- працедефіцитна: попит перевищує пропозицію праці;

- праценадлишкова: пропозиція праці перевищує попит;
- рівноважна: попит відповідає пропозиції (теоретичний ідеал).

Кон'юнктура складається під впливом конкретної економічної та соціально-політичної ситуації, зміни ціни робочої сили (оплати праці), рівня реальних доходів населення.

Важливою характеристикою ринку праці є його гнучкість – здатність швидко адаптуватися до змін у попиті та пропозиції на робочу силу, зокрема можливість вибору працівниками певної форми зайнятості, широкі умови щодо найму, робочого часу, організації заробітної плати, додаткових виплат, форм і методів трудової діяльності. Це означає, що ринок праці може легко реагувати на зміни в економіці, технологіях та інших факторах, що впливають на попит на робочу силу.

Розрізняють жорсткий і гнучкий ринок праці. Перший властивий адміністративно-командним системам управління, другий – перехідному періоду та періоду початкового розвитку ринкових відносин і їх формування [17, с. 32].

Становленню поняття «гнучкий ринок праці» сприяв розвиток глобалізації світової економіки разом із поглибленням розподілу праці. Цей ринок став зосередженням випереджального зростання чисельності робочої сили в порівнянні з усе більшою кількістю робочих місць і значним підвищенням продуктивності, що збільшувало безробіття у світі з усіма його негативними наслідками. Пошук заходів щодо вирішення цієї проблеми й зумовив формування поняття гнучкого ринку праці. Хоча такий ринок і не подолав безробіття повністю, проте став його певною альтернативою – надав можливість «пом'якшити» наслідки відсутності зайнятості, створити більш сприятливі умови для тих груп громадян, що не були конкурентоспроможними на ринку праці.

Гнучкий ринок праці передбачає поєднання різних форм зайнятості – як стандартних (повна, постійна зайнятість та ін.), так і гнучких (тимчасова, часткова зайнятість, віддалена, проектна робота, фріланс тощо).

Можна виділити кілька форм гнучкості ринку праці, зокрема:

- чисельна гнучкість – можливість змінювати кількість працівників відповідно до потреб підприємства;
- функціональна гнучкість – можливість змінювати функціональні обов'язки працівників, а також вводити нові завдання;
- часова гнучкість – можливість змінювати тривалість робочого часу та графіки роботи;
- оплатна гнучкість – можливість змінювати системи оплати праці та встановлювати різні форми заохочення.

Гнучкість ринку праці передбачає комплекс складових, які наведено на рис. 1.1:

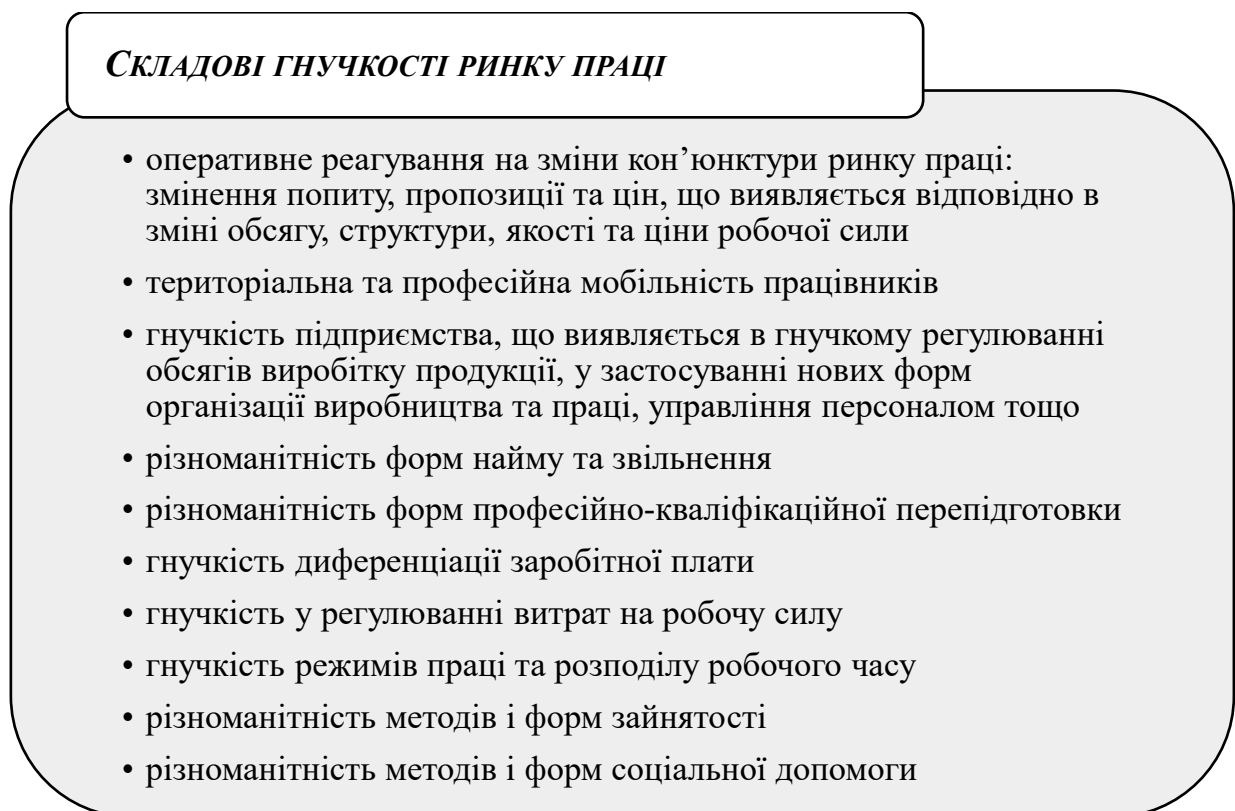

Рис. 1.1. Складові гнучкості ринку праці [17, с. 33]

На мікрорівні гнучкості ринку праці сприяє, зокрема, впровадження режимів неповного робочого часу (скорочений робочий день), надомної праці, роботи за викликом, гнучких режимів праці, залучення тимчасових працівників тощо.

Таким чином, ринок праці за своєю сутністю є факторним ринком, співвідношення провідних елементів якого обумовлює специфіку та характер економічних і соціальних процесів у країні. Він має ознаки найбільш специфічної підсистеми економіки і водночас є її рушійною силою, визначаючи перспективи забезпечення сталого економічного й інноваційного розвитку, що, перш за все, пов'язані з якісними характеристиками людських ресурсів та гідними умовами праці.

У сучасному світі ринок праці зазнає впливу трансформаційних процесів економіки, набуваючи ознак власної трансформаційності, що обумовлює важливість дослідження змісту процесу трансформації в цілому та його проявів на ринку праці зокрема.

1.2. Зміст процесу трансформації та його прояви на ринку праці

Поняття «трансформація» найбільш активно набуло поширення у другій половині ХХ ст. переважно для характеристики новітніх процесів, насамперед пов'язаних із радикальними структурними змінами національних економік, зумовлених розвитком постіндустріального суспільства та глибокими змінами у економічних відносинах [18, с. 126].

Поглиблена розробка теорії трансформацій економічних відносин у постіндустріальному суспільстві, їх внутрішнього змісту та зовнішніх форм прояву, за оцінкою В. Подунай, необхідна для уточнення та прогнозування соціально-економічного розвитку та виокремлення тенденцій формування і розвитку економіки знань у системі науково-технологічних трансформацій [19].

В економічній науці поняття «трансформація» традиційно трактувалось як процес подолання істотних елементів старого порядку та формування якісно нового стану економічної системи [18, с. 126].

Згідно з поглядами Ю. Шайгородського, «поняття «трансформація» є нейтральним стосовно оцінки динаміки суспільного процесу, ... воно дає змогу

аналізувати не тільки прогресивні його тенденції, але й увесь спектр тенденцій соціальних змін, які можуть бути прогресивними і регресивними, революційними й еволюційними, зворотними та незворотними, цілеспрямованими та стихійними, системними і частковими тощо» [20]. Важливим є уточнення, що «поняття «трансформація» доцільно застосовувати й тоді, коли характер та спрямування процесу соціальних змін ще не набувають достатньої визначеності, коли суспільство перебуває «на переломі», у стані переходу від одного суспільно-політичного устрою до іншого» [20]. Фактично «трансформація», зосереджуючи увагу на саморегульованому і самокерованому характері змін, зорієнтовує й на аналіз комплексу детермінаційних чинників таких змін.

Розглянемо детальніше авторські підходи науковців до визначення змісту категорії «трансформація» в контексті економічної науки (Табл. 1.2).

Отже у загальному розумінні трансформація економічної системи є сукупністю внутрішніх перетворень цієї системи внаслідок певних причин, що призводять до зміни змісту її підсистем.

Актуальним є зосередження уваги на одній з найважливіших економічних систем – ринку праці. Аналіз наукових досліджень українських науковців-економістів останніх років демонструє, що останнім часом трансформацію ринку праці розглядають переважно як реакцію на поширення цифрової трансформації («перетворення наявних аналогових (іноді електронних) продуктів, процесів і бізнес-моделей організації, в основу яких закладено ефективне використання цифрових технологій» [21]). Зокрема у дослідженні С. Туль зазначено, що «трансформація ринку праці передбачає швидке зростання кількості електронних бірж праці та платформ онлайн-зайнятості, які формують єдиний світовий ринок праці» [22, с. 50-51]. Подібний акцент є характерним і для інших досліджень: питання державної політики трансформації ринку праці в умовах впливу цифрової епохи [23], сучасні тенденції трансформації ринку праці через вплив технологічного прогресу на трансформацію професійної структури зайнятості [24] та ін.

Підходи до визначення змісту категорії «трансформація»
(економічний аспект) *

<i>Визначення</i>	<i>Автор(и)</i>
Задана і вироблена міра необхідних змін, в рамках яких триває відбір найбільш вагомого і перспективного, суспільство адаптується до змін середовища через формування програм, проектів, цілей, технологій вирішення протиріч та ін.	Д. Белл [25]
Процес еволюції, що відбувається шляхом спонтанного відбору ефективних інституцій, які сприяють формуванню досконалої моделі ринкової економіки	Н. Гражевська [26, с. 76]
Якісні перетворення економічної системи, її вихід за межі стабільного функціонування і перехід у стан нерівноваги, кількісних і якісних змін різної інтенсивності та спрямованості. Трансформація передбачає зміну компонентів, параметрів, пропорцій, зв'язків економічної системи, які, накопичуючись, зумовлюють перехід її в новий якісний стан; це не просто саморозкриття системи, актуалізація закладених у ній потенцій, зміна станів, форм функціонування. Завдяки трансформації система виходить на інший рівень функціонування, раніше недоступний і неможливий для неї, змінюючи при цьому свою організацію	Г. Грищенко [27, с. 359]
Процес якісних та кількісних перетворень у системі, зміни у її формі та змістові, адекватні історичним етапам розвитку суспільства	О. Громико [18, с. 130]
Глибинні перетворення, що зумовлені змінами технології та відбуваються на рівні економічних відносин, інститутів економічної та соціальної сфери. Як процес, що послідовно та безперервно здійснюється на всіх рівнях економічної системи	С. Івашина, О. Івашина [28, с. 310]
Економічна категорія, яка пов'язана з економічною сферою, притаманна різним рівням господарювання, відображає складний процес, що здійснюється одночасно в просторі і часі, відбувається під впливом об'єктивних та суб'єктивних чинників і ключовою ознакою якого є сукупність змін, які в кінцевому підсумку призводять до нового економічного стану, нових економічних результатів та постановки нових економічних цілей та завдань	О. Корнух, А. Турило [29, с. 190]
Іманентна особливість національних економік, яка відбувається постійно і є явищем безперервної зміни форми. Як момент кардинальних перетворень, у результаті яких структура, ознаки, система взаємозв'язків змінюються повністю	І. Маркович [30]
Перетворення виду, форми, істотних властивостей тих чи інших об'єктів, тобто процес, що стосується як специфічних закономірностей функціонування об'єкта, так і його внутрішньої структури та зовнішньої форми	С. Мочерний [31, с. 687]
Якісні перетворення системи, вихід економічної системи за межі стабільного функціонування та перехід у стан нерівноваги, кількісних і якісних змін різної інтенсивності та спрямованості	Н. Петришина [32, с. 32]
Перехідні процеси, що неминуче тягнуть за собою колективні дії, які можуть мати місце як у межах державного регулювання, так і поза ним, як на національному, так і на локальному рівні	Дж. Стігліц [33]
Креативне руйнування, що супроводжується радикальними інноваціями	Й. Шумпетер [34]
Перетворення, різнобічні бурхливі події, зміни, поштовхи в нову систему, які є не продовженням розвитку в поточному напрямку, а радикальними змінами, що, можливо, заперечують попередній досвід	Е. Тоффлер [35]

* складено автором з використанням [20-31]

У дослідженні Л. Шостак, А. Сур'як виокремлюється вектор повоєнної трансформації ринку праці (на основі досвіду інших країн щодо відновлення економіки та поживлення ринку праці після Другої Світової війни) [36].

Що стосується більш ранніх досліджень, то трансформація розглядалась переважно як етап або крок на шляху становлення ринкової економіки.

Зокрема, у дослідженні В. Брича трансформацію ринку праці визначено як «процес ринкових перетворень у сфері праці, що призводить до відмирання застарілих і формування більш сучасних соціально-трудова відносин на основі реформування адміністративно-командних підходів і структур у сфері зайнятості та впровадження ринкових механізмів реалізації трудового потенціалу особистості» [37, с. 13]. Однак це визначення здається дещо звуженим, оскільки структура ринку праці не обмежується лише соціально-трудова відносинами та зайнятістю, а її трансформація не має зосереджуватись лише на переході до ринкової економіки.

Крім того, теза, «що в кінцевому результаті трансформація ринку праці має конструктивну спрямованість на поліпшення життєвого рівня населення та оптимізацію суспільних відносин у сфері праці» [37, с. 27] висвітлює лише позитивні зміни, оминаючи можливі деструктивні прояви трансформації ринку праці – загострення дисбалансу між попитом та пропозицією праці, підвищення рівня безробіття тощо.

Тому більш точним вважаємо підхід Л. Ільїч, згідно з яким «структурна трансформація ринку праці є загальною формою розвитку ринку праці, що охоплює всі соціально-економічні передумови його функціонування і характеризується як постійними переходами від стійкого до нестійкого стану (й навпаки), так і еволюційними та революційними перетвореннями елементів його структури та їх взаємозв'язків у єдності» [38, с. 292].

Кількісні й якісні наслідки трансформації ринку праці характеризують зміни, зокрема: змісту та характеру праці, попиту і пропозиції праці, професійно-кваліфікаційної (не)відповідності робочої сили потребам економіки, співіснування й інтеграції нових соціально-трудова відносин із

попередніми, ефективності інституційного забезпечення, які можливо оцінити тільки після закінчення процесів їх видозміни [38, с. 288].

Виходячи зі змісту та природи трансформацій, доцільно розрізняти еволюційні та революційні перетворення [38, с. 288]:

еволюційна трансформація ринку праці – передбачає процес кількісно-якісних змін окремих елементів його структури;

революційна трансформація ринку праці – відбувається за умов послідовного накопичення попередніх еволюційних зрушень, що зумовлюють конструктивну зміну всіх компонентів ринку праці та його перехід до нового якісного рівня, що відповідає новим умовам соціально-економічного розвитку. Революційні структурні трансформації ринку праці, як правило, мають не лише об'єктивний, але й суб'єктивний характер, оскільки характеризуються необхідністю переходу до нової моделі розвитку ринку праці.

Зважаючи на те, що трансформаційні перетворення у науковій літературі трактуються переважно за ієрархією (їх певні характеристики, імпульси та наслідки тісно пов'язані з предметом трансформації в соціально-економічному просторі), виділяють чотири рівні структурних трансформацій ринку праці [38, с. 288]: локальний, регіональний, національний, глобальний (рис. 1.2).

Вивчення структурних трансформацій ринку праці на всіх рівнях неможливе без урахування чинника людини як активного учасника економічного відтворення, що саме складається із множини трансформацій, які базуються на людській діяльності, протиріччях інтересів суб'єктів соціально-трудоких відносин та процесах цілеспрямованої праці [38, с. 288–289].

Класифікацію видів трансформації ринку праці можна здійснювати за комплексом ознак, які наведено на рис. 1.3.

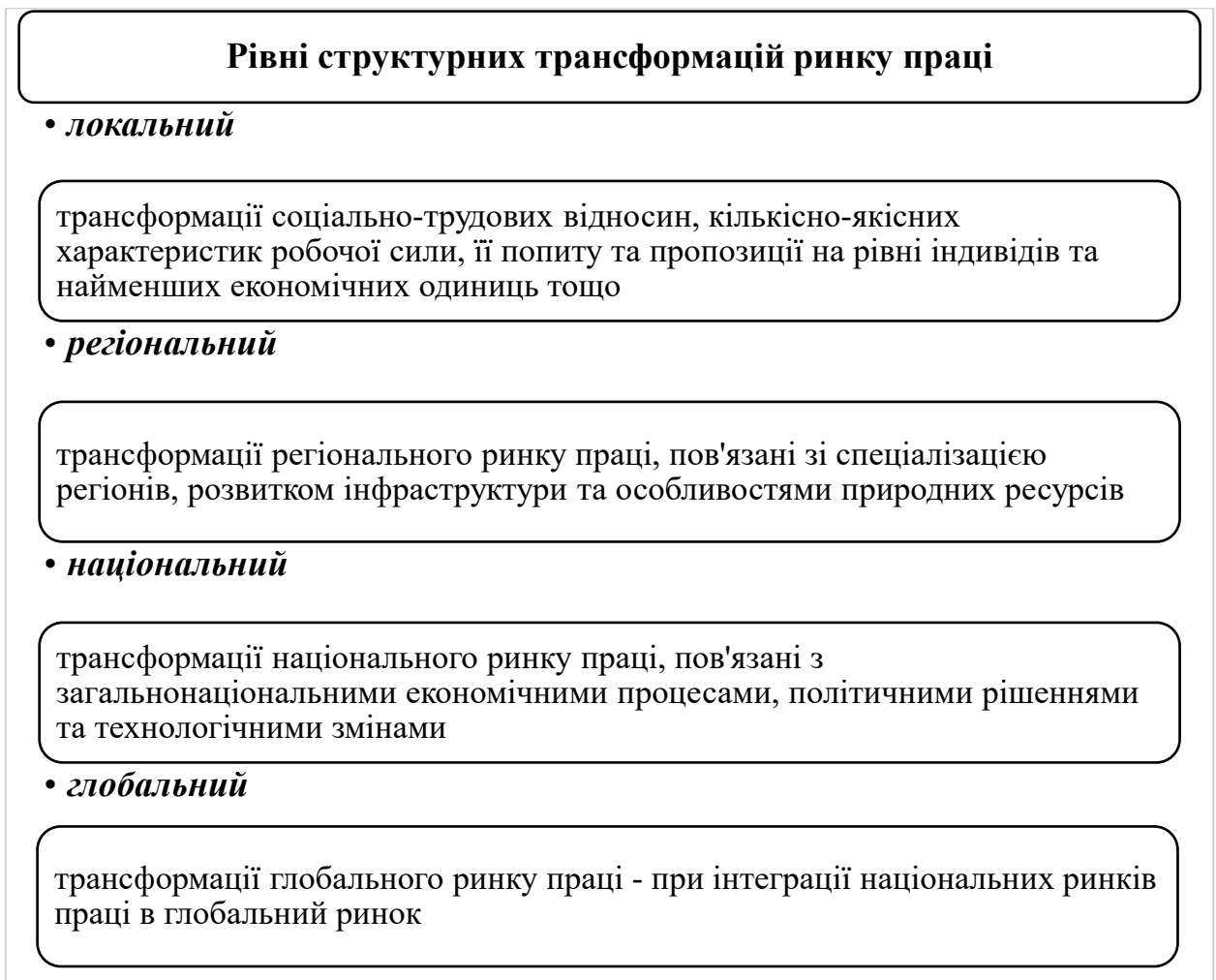

Рис. 1.2. Рівні структурних трансформацій ринку праці*

* Складено автором на основі [38, с. 288]

При оцінці трансформаційного змісту ринку праці з точки зору особливостей його функціонування та цілесприйняття розвитку вкрай важливою опиратися на виокремлення п'яти видів соціально-економічної трансформації ринку праці, до яких належать:

- модифікаційна трансформація (зміна структурних відносин);
- регулятивна трансформація (зміна функціональних відносин);
- корелятивна трансформація (зміна функціональних станів);
- стабілізаційна трансформація (зміна динамічних ситуацій);
- адаптаційна трансформація (зміна динамічних умов).

Значно складнішим є питання типології трансформації ринку праці.

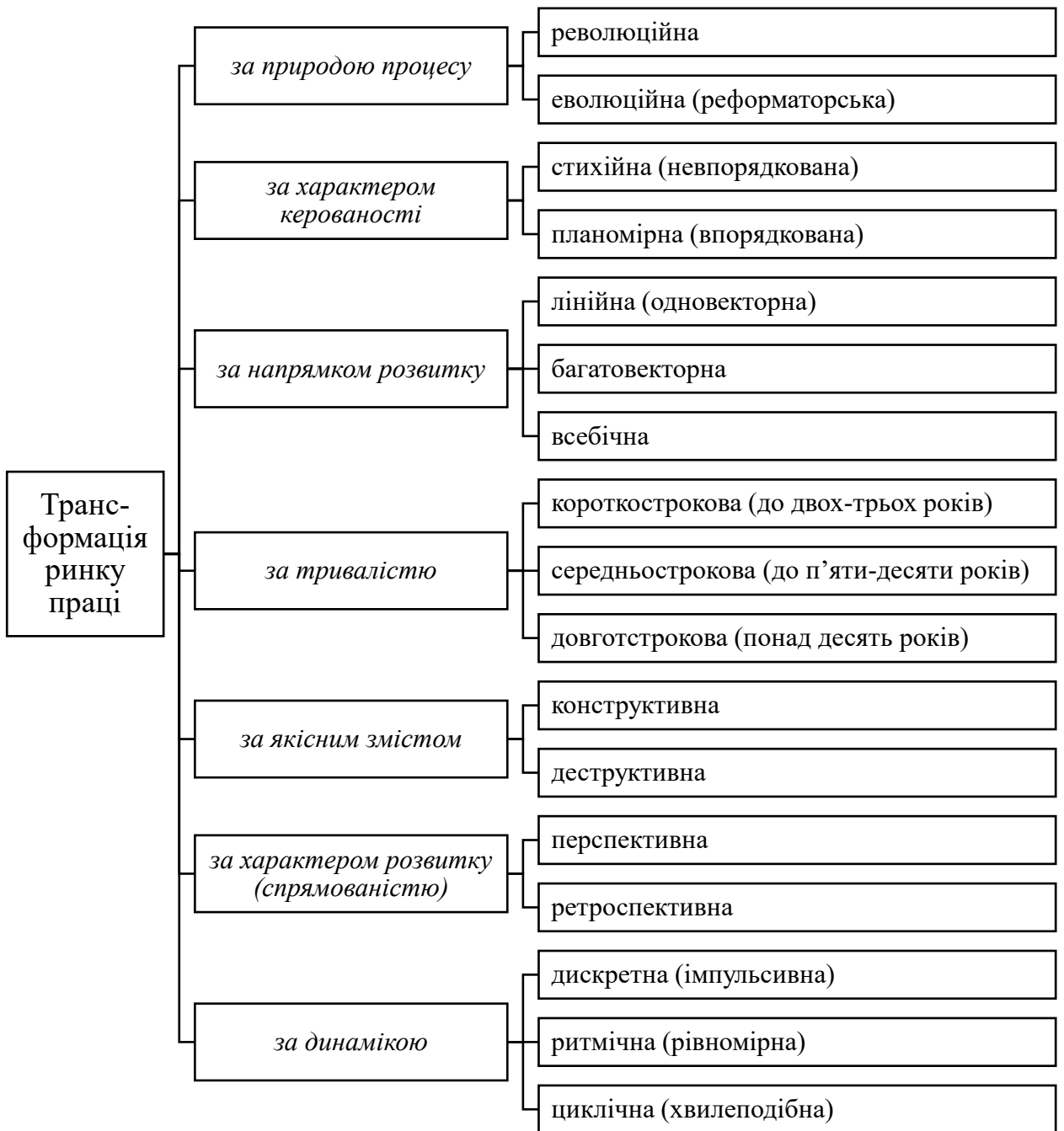

Рис. 1.3. Класифікація видів трансформації ринку праці *

* Складено автором на основі [39, с. 80]

Під типізацією соціально-економічної трансформації ринку праці розуміємо «систематизацію або виділення різних типів трансформації, залежно від їх рівня організації, управлінської значимості, політичної спрямованості та практичного шляху реалізації відповідної політики. Ось чому кожний тип повинен характеризуватися своїми чинниками та передумовами виникнення,

ознаками і властивостями, а також критеріями і тенденціями розвитку» [39, с. 80].

Зважаючи на це, запропоновано розглядати наступні типи пар трансформації ринку праці [39, с. 81]:

- ринкові / адміністративні;
- інтенсивні / екстенсивні;
- індустріальні / постіндустріальні;
- кризові / післякризові (в рамках останньої доцільно виділити підтипи: адаптаційний, санаційний, стабілізаційний).

Особливу увагу варто приділити інтегральній типології соціально-економічної трансформації ринку праці за механізмом трансформації, що передбачає наступні типи [39, с. 81]:

- 1). *Ліберальний*, якому відповідає м'який градуалістичний механізм трансформації, що характеризується поступовим подоланням існуючих деформацій на ринку праці.
- 2). *Радикальний*, якому відповідає жорсткий «шоковий» механізм трансформації з радикальними підходами до вирішення існуючих проблем в сфері трудових відносин.
- 3). *Інтегральний*, якому відповідає збалансований «органічний» механізм трансформації з характерними поєднаннями стимулюючих та жорстких методів регулювання ринку праці.

Важливо, що трансформація є результатом дії різних чинників, конкретна комбінація яких зумовлює прогресивний або регресивний розвиток структури економічної системи. Таким чином, трансформація ринку праці обумовлена дією багатьох чинників, що впливають на структуру ринку праці. Сукупність детермінант структурних трансформацій ринку праці може бути класифікована за такими функціональними ознаками впливу: за об'єктами та суб'єктами; за характером та тривалістю; за сферами та рівнями [38, с. 290].

Таким чином, трансформація ринку праці є досліджуваною категорією, яка може мати різні рівні проявів, види та чинники впливу. Проте, враховуючи

підходи до визначення основних складових цієї категорії, може бути запропоновано її авторське визначення: *трансформацію ринку праці* пропонується розуміти як процес якісних та кількісних перетворень елементів і параметрів ринку праці, що відбуваються під впливом різних чинників та ключовою ознакою мають сукупність змін, які призводять ринок праці до якісно іншого стану функціонування.

При цьому варто пам'ятати, що вплив чинників, що впливають на трансформацію ринку праці, може бути різним за спрямованістю та інтенсивністю. В цьому контексті особливої уваги потребують питання щодо змісту трансформації ринку праці у період нестабільності – кризових явищ, конфліктів тощо, що сприятиме виокремленню специфічних закономірностей та трендів, які виникають в умовах кризи, а також розробці ефективних стратегій адаптації ринку праці до нових викликів.

1.3. Функціонування ринку праці в умовах нестабільності та конфліктів

Економічні системи, що зазнають впливу збройних конфліктів, демонструють суттєві відхилення від стандартних моделей зростання, оскільки формуються комплексні загрози, що підриваючи стійкість економіки та гальмують її розвиток. Окрім безпосередніх руйнувань та втрат виробничих потужностей, конфлікти провокують економічну кризу, корупцію, політичну нестабільність та інші негативні явища, що знижують рівень довіри до державних інститутів. Як наслідок, послаблюється потенціал для економічного зростання та підвищується рівень економічної небезпеки.

Нестабільність, породжена конфліктом, деструктивно змінює фундаментальні засади ринку праці, ускладнюючи його ефективне функціонування. Традиційні механізми регулювання ринку праці виявляються неефективними в умовах нестабільності та високого рівня ризику. Крім того,

конфлікт часто супроводжується посиленням соціальної нерівності та дискримінації на ринку праці.

Фактично військові конфлікти мають значно руйнівніший вплив на ринок праці порівняно з іншими типами криз порівняно, наприклад, із фінансовими, економічними, політичними кризами тощо, оскільки вони охоплюють не лише економічну сферу, а й усі аспекти суспільного життя, створюючи глибоку та тривалу нестабільність. Якщо кризи мають здебільшого дискретний характер впливу, то війни завдають максимально глибинних негативних наслідків довгострокового характеру (табл. 1.3) [40, с. 12].

Таблиця 1.3

Ключові положення еволюції ринку праці в умовах воєнних конфліктів і нестабільності [40, с. 12]

вс	Інструменти політики стабілізації, відновлення та реалізації потенціалу ринку праці	
	Оперативні	Стратегічні
<ul style="list-style-type: none"> – велика чисельність людських втрат і погіршення кадрового ресурсу; – зростання зовнішніх та внутрішніх міграційних процесів, дестабілізація системи й структури ринку праці; – відтік інвестицій та зниження попиту на працю; – звуження внутрішнього ринку і скорочення робочих місць 	<ul style="list-style-type: none"> – жорстке регламентування умов найму і звільнення; – лібералізація економіки, повна дерегуляція та дефіскалізація бізнесу, скасування держмонополій та стимулювання конкуренції; – реалізація державної програми створення нових робочих місць для осіб, які втратили роботу, зовнішніх і внутрішніх іммігрантів, демобілізованих; – перепідготовка кадрів для їх зайнятості у сферах будівництва, медицини, ВПК, енергетики; – застосування спеціальних інструментів відновлення і модернізації промисловості як сфери генерування потоку доходів і збільшення зайнятості населення 	<ul style="list-style-type: none"> – макроекономічні заходи зі стимулювання скупного попиту для підтримки зайнятості; – активізація приватних інвестицій у малий і середній бізнес; – комплексна технологічна модернізація національної економіки одночасно зі створенням нових конкурентоспроможних робочих місць; – державна підтримка розвитку пріоритетних галузей національної економіки

Мова йде про втрату значної частки людського ресурсу, у т.ч. працездатного віку, корінну зміну системно-структурних характеристик ринку

праці, поширення його регіональних дисбалансів і диспропорцій, високий рівень складності проблеми відновлення через зменшення кількості активних суб'єктів господарювання, втрату доходів населення та фінансового ресурсу суб'єктів господарювання, що призводить до закономірного дуже вагомого за обсягами звуження національного ринку, скорочення платоспроможного попиту на товари та послуги й, відповідно, ділової активності. За таких умов спрацьовує й ефект мультиплікатора, коли починають активізуватися й інші деструктивні чинники, що занурюють ринок праці разом із економічною системою в цілому до критичного стану – депресії. При цьому держава не має внутрішнього ресурсу, що міг би бути спрямований на стимулювання внутрішнього попиту й є безпосередньо залежним від зовнішньої фінансової, технічної, технологічної й іншої підтримки.

Фактично, ринок праці потрапляє у фазу глибокої депресії коли його адаптація та функціональність залежить від комплексу як оперативних, так і стратегічних заходів та інструментів регулювання. При цьому, як свідчить світовий досвід, їх успішна реалізація не є гарантованою запорукою відновлення. Результативність залежить від ефективної компіляції наявного ресурсного забезпечення і накопиченого потенціалу, зваженої стратегії та тактичних засобів відбудови економіки й суспільства, а також інших внутрішніх і зовнішніх чинників та умов.

Наприклад, відомими є кілька успішних моделей відновлення економіки та стабілізаційного розвитку ринку праці країн після Другої світової війни, зокрема [40, с. 12]:

ліберальна модель, в якій основними стали реформи скасування державних монополій із одночасним стимулюванням конкуренції й інвестування, впровадження механізмів приватизації, стабілізація фінансового сектору та переорієнтація військових підприємств на легку, харчову, текстильну промисловість, виробництво побутової техніки та автомобілів (Західна Німеччина), нівелювання державного адміністративного регулювання та розподільчої системи, запуск великих інфраструктурних

проектів (що обумовило підвищення рівня попиту на працю, створення великої кількості нових робочих місць тощо) – наприклад, будівництво Національного водопроводу, енергетичних заводів і портів, потужні державні інвестиції в легку промисловість і аграрний сектор (Ізраїль);

модель концентрації капіталу (Італія), коли ресурс зовнішньої допомоги був інвестований у кілька стратегічних підприємств національної економіки (переважно сфери машинобудування), а також було здійснено аграрну реформу, за результатами якої отримало розвиток аграрне виробництво з одночасним попитом на продукцію машинобудування; фактично ця галузь стала лідером із накопичення експортної продукції, залучення зовнішніх вкладень, створення нових робочих місць та розвитку інших галузей національної економіки;

модель поєднання лібералізму та демілітаризації (Японія), в якій спостерігалась демонополізація ВПК, відкриття ринку землі та залучення до аграрного сектору прогресивних технологій за умов активної банківської підтримки цих процесів (із подальшим поширенням на інші види економічної діяльності; було визначено пріоритетні галузі економіки (на першому етапі – електроніка й автомобілебудування) із наданням максимальної державної підтримки (за умов розвитку високотехнологічного виробництва) у формі субсидій, пільгових кредитів, високих мит на імпорт готової конкурентної продукції, обмежень іноземних інвестицій і демпінгових інструментів.

Світовий досвід державної політики розвитку ринку праці в умовах війни та післявоєнного відновлення можна узагальнити наступним чином:

оперативні заходи держави мають бути спрямовані, у першу чергу, на нівелювання викликів і загроз втрати доходів і зайнятості біженців, вимушено переміщених осіб, мігрантів, а також осіб, які постраждали від воєнних дій; при цьому необхідною є максимальна лібералізація економічних відносин та стимулювання збереження і розвитку бізнесу, особливо малого і середнього, за жорсткого контролю та регламентування найму і звільнення працівників, збереження їх соціально-трудоових гарантій;

середньострокові заходи мають передбачати адаптацію трудового ресурсу, підготовку і перепідготовку кадрів для тих видів діяльності, які найбільш затребувані у період повоєнного відновлення економіки; завдання стратегічного характеру зводяться до інвестицій у пріоритетні галузі економіки, високотехнологічні виробництва, розширення експортного потенціалу [40, с. 13].

За оцінками Т. Васильціва, Р. Лупака, О. Левицької, «у сучасних умовах світового порядку людство (Україна безпосередній приклад) зіштовхнулося з поколінням воєнних конфліктів четвертого рівня. Йдеться про нелінійні асиметричні типи зовнішньої воєнної агресії, з-поміж яких найвищим типом складності характеризуються гібридні протистояння» [40, с. 13]. Їх появі й усе більш активному використанню сприяли процеси економічної, фінансової та інформаційної глобалізації, спрямування воєнної, політичної, економічної агресії у т. зв. «приховану» площину, коли на країну (регіон, групи країн) спрямовується цілий комплекс штучних ланцюгових реакцій щодо поглиблення дисбалансів у національній господарській системі, що обумовлюють спершу появу структурних диспропорцій, розвиток процесів дестабілізації, а згодом – стагнацію виробництва, девальвацію національної валюти, зростання інфляції зниження купівельної спроможності, погіршення відносин економічної взаємодії, ускладнення фінансового стану підприємств, збільшення державного та корпоративного боргів, активізацію зовнішньої трудової та внутрішньої вимушеної міграції, а також системного погіршення ситуації на ринку праці.

Як свідчать дослідження, джерелами й сферами поширення гібридного втручання (з позиції впливу на ринок праці, сферу добробуту населення тощо) переважно обирають інформаційний простір, економічну сферу та права людини (табл. 1.4).

Комплексний характер впливу гібридних загроз призводить до дестабілізації не лише національного ринку праці, але й системи соціально-

трудоу відносин держави взагалі. Серед негативних наслідків такого впливу переважають наступні:

критичні деформації соціального й економічного розвитку регіонів та / або територій (із поширенням загроз депопуляції та деградації, накопиченням проблем сталого розвитку й відтворення);

деформація соціальної структури та економічної активності населення;
соціально-культурна деградація;

зниження рівня соціальної захищеності людини, безпеки праці та відпочинку, недотримання соціальних гарантій працівників.

Таблиця 1.4

Аспекти еволюції ринку праці в умовах зовнішньої гібридної агресії [40, с. 13]

Джерела поширення впливу гібридного втручання	Вплив на резильєнтність ринку праці	
	Наслідки для ринку й системи соціально-трудоу відносин	Засоби протидії
<p><i>Економічна сфера</i> (дестабілізація стратегічних галузей; зовнішній вплив на діяльність підприємств; опосередкований вплив на ринок праці через афільовані елементи бізнес-інфраструктури);</p> <p><i>Інформаційна сфера</i> (поширення деструктивної інформації в сфері СТВ, соціальної політики, зайнятості для посилення соціальної напруги й невдоволення);</p> <p><i>Сфера прав людини</i> (провокування соціально-трудоу песимізму, експлуатація суспільно-дискусійних тем орієнтованих на руйнування людського і соціального капіталу)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – поширення бідності і поглиблення майнового розшарування населення;– розбалансування ключових структурних характеристик ринку; – безробіття і девіантна поведінка, соціальна апатія; – активізація зовнішніх міграційних процесів та погіршення якості інтелектуально-кадрового потенціалу; – послаблення можливостей соціальної та інфраструктури ринку праці; – зниження фінансово-ресурсних можливостей держави з регулювання ринків праці, стабілізації зайнятості 	<ul style="list-style-type: none"> – збереження і захист людського потенціалу; – конвергенція систем соціальної безпеки та безпеки ринку праці з провідними міжнародними практиками; – модернізація ринку праці, зайнятості та доходів населення; – системний розвиток інфраструктури ринку праці та елементів системи колективно-договірного регулювання, діалогу суб'єктів системи СТВ; – поширення соціального страхування і відповідальності; – економічні засоби стримування еміграції населення та бізнесу

У свою чергу, активна протидія гібридним загрозам і ризикам в сфері реалізації соціально-трудова відносин, функціонування ринку праці, забезпечення зайнятості населення об'єктивно потребує впровадження системного підходу у функціональних сферах, підтримки розвитку провідних для країни (регіону) видів економічної діяльності, забезпечення стабільно високого рівня зайнятості населення, посилення засад демографічної та міграційної безпеки.

Для ефективного протистояння гібридним загрозам у сфері соціально-трудова відносин необхідним є системний підхід, що передбачає комплекс заходів, спрямованих на збереження і розвиток людського потенціалу, забезпечення стабільної зайнятості та соціальної безпеки населення. Важливим є також інтеграція національного ринку праці в глобальний контекст, з урахуванням кращих світових практик. Співпраця з міжнародними партнерами значною мірою може сприяти протидії гібридним загрозам у сфері соціально-трудова відносин. Спільні зусилля спрямовані на розвиток інфраструктури ринку праці, підвищення кваліфікації робочої сили, забезпечення соціального захисту та боротьбу з нелегальною міграцією можуть бути міцним підґрунтям стабілізації ситуації та подальшого соціально-економічного розвитку країни.

Таким чином, для успішного протистояння гібридним загрозам необхідна проактивна державна політика, спрямована на стабілізацію ринку праці. Це передбачає розвиток інфраструктури ринку праці, підвищення конкурентоспроможності національної економіки, забезпечення соціального захисту працівників та створення умов для ефективного функціонування систем колективно-договірного регулювання.

Висновки до розділу 1

У межах дослідження теоретичних засад визначення сутності та елементів ринку праці проаналізовано наукові підходи до визначення змісту поняття «ринок праці», акцентовано увагу на багатоаспектності та складності побудови цього ринку, досліджено елементи ринку праці (виокремлено особливості товару «робоча сила» та процесу ціноутворення, охарактеризовано попит і пропозицію на зазначеному ринку), наведено перелік ознак, що відрізняють ринок праці від інших ринків. З урахуванням наведених типів кон'юнктури ринку праці (працедефіцитна, праценадлишкова, рівноважна), приділено увагу формуванню та особливостям гнучкого ринку праці, виділено його форми та складові. Обґрунтовано, що в сучасному світі ринок праці зазнає впливу трансформаційних процесів економіки.

Дослідження змісту процесу трансформації та його проявів на ринку праці засновано на аналізі наукових підходів до визначення змісту категорії «трансформація» з точки зору економічної науки, а також поглядів українських науковців щодо визначення та складових трансформації ринку праці. Визначено, що в переважній більшості досліджень трансформацію ринку праці розглядають лише як реакцію на поширення цифрової трансформації. Проаналізовано кількісні й якісні наслідки трансформації ринку праці, структурні трансформації за видами (еволюційні, революційні) та рівнями (локальний, регіональний, національний, глобальний). На основі детального вивчення класифікації видів трансформації ринку праці, з виокремленням видів соціально-економічної трансформації, досліджено типологію зазначеного процесу, зокрема особливу увагу приділено інтегральній типології соціально-економічної трансформації ринку праці за механізмом трансформації (ліберальний, радикальний, інтегральний типи). Систематизація зазначених підходів дозволила надати авторське визначення категорії «трансформація ринку праці», яку пропоновано розуміти як процес

якісних та кількісних перетворень елементів і параметрів ринку праці, що відбуваються під впливом різних чинників та ключовою ознакою мають сукупність змін, які призводять ринок праці до якісно іншого стану функціонування.

При вивченні особливостей функціонування ринку праці в умовах нестабільності та конфліктів зроблено висновок, що нестабільність економічної системи, що зазнає впливу збройних конфліктів, деструктивно змінює функціонування ринку праці; воєнні конфлікти мають особливо критичні наслідки для ринку праці у порівнянні з іншими типами криз та нестабільності. Проаналізовано ключові положення еволюції ринку праці в умовах воєнних конфліктів і нестабільності, акцентовано увагу на виникненні ефекту мультиплікатора щодо впливу деструктивних чинників на ринок праці. Досліджено зарубіжні моделі відновлення економіки та стабілізаційного розвитку ринку праці країн після Другої світової війни (ліберальна, концентрації капіталу, поєднання лібералізму та демілітаризації), узагальнено зміст оперативних і середньострокових заходів регулювання. Акцентовано увагу на впливі гібридних загроз на дестабілізацію національного ринку праці, розглянуто аспекти еволюції ринку праці в умовах зовнішньої гібридної агресії. Зроблено висновок про необхідність системного підходу з метою ефективного протистояння гібридним загрозам у сфері соціально-трудова відносин, зокрема формування проактивної державної політики, спрямованої на стабілізацію ринку праці.

РОЗДІЛ 2

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз стан ринку праці України

Проблеми регулювання національного ринку праці потребують комплексного підходу, який передбачає поєднання дієвих економічних і соціальних заходів. Детальний аналіз статистичних показників щодо стану ринку праці сприятиме виявленню якісних та кількісних змін в структурі попиту та пропозиції людських ресурсів, зайнятості населення та безробіття, оплати праці тощо. Це, в свою чергу, сприятиме визначенню максимально дієвих складових соціально-економічної політики в контексті збереження та підтримки економіки країни під час дії воєнного стану, а також формування фундаменту щодо її відновлення та стратегічного розвитку у післявоєнний період.

Динаміку основних абсолютних показників ринку праці України у 2010-2021 рр. наведено в табл. 2.1.

Необхідно зазначити, що в умовах відсутності офіційної статистичної інформації від Державної служби статистики з 2022 р. у розділі «Демографічна та соціальна статистика» оцінка впливу війни на ринок праці як загалом, так і за окремими групами показників, є ускладненою. (Відповідно до норм Закону України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни», «у зв'язку зі збройною агресією росії проти України, починаючи із лютого 2022 р., органи державної статистики не проводять вибірккові обстеження населення (домогосподарств), унаслідок чого не мають можливості отримувати інформацію за його результатами» [41].

Таблиця 2.1

Динаміка абсолютних показників стану ринку праці України
в 2010-2021 рр., тис. осіб [42]

Рік	Населення (наявне)	Робоча сила (економічно активне населення)	Зайняті	Безробітні
2010	45 778,5	20 894,1	19 180,2	1 713,9
2011	45 633,6	20 893,0	19 231,1	1 661,9
2012	45 553,0	20 851,2	19 261,4	1 589,8
2013	45 426,2	20 824,6	19 314,2	1 510,4
2014	42 929,3	19 920,9	18 073,3	1 847,6
2015	42 760,5	18 097,9	16 443,2	1 654,7
2016	42 584,5	17 955,1	16 276,9	1 678,2
2017	42 386,4	17 854,4	16 156,4	1 698,0
2018	42 153,2	17 939,5	16 360,9	1 578,6
2019	41 902,4	18 066,0	16 578,3	1 487,7
2020	41 588,4	17 589,5	15 915,3	1 674,2
2021	41 167,3	17 321,6	15 610,0	1 711,6

Відповідно до інформації таблиці 2.1, протягом 2010–2021 рр. в Україні відбулось зменшення всіх наведених показників, при цьому на тлі скорочення загальної чисельності населення (з 45778,5 тис. осіб до 41167,3 тис. осіб або на 10,1%) найбільше зменшилась чисельність зайнятого населення (з 19180,2 тис. осіб до 15610,0 тис. осіб або на 18,6%) та робочої сили (з 20894,1 тис. осіб до 17321,6 тис. осіб або на 17,1%) (рис. 2.1).

Загальний обсяг пропозиції на ринку праці методологічно найбільш точно відображає категорія робочої сили (до 2019 р. – економічно активне населення) – це населення обох статей віком 15 років і старше, яке впродовж обстежуваного тижня (періоду) забезпечувало пропозицію робочої сили на ринку праці. Сума зайнятих і безробітних дорівнює робочій силі [43]. Чисельність робочої сили України в 2021 р. дорівнювала 17,32 млн. осіб, зменшившись на 3,57 млн. осіб з 2010 р., коли цей показник складав 20,89 млн. осіб (рис. 2.2).

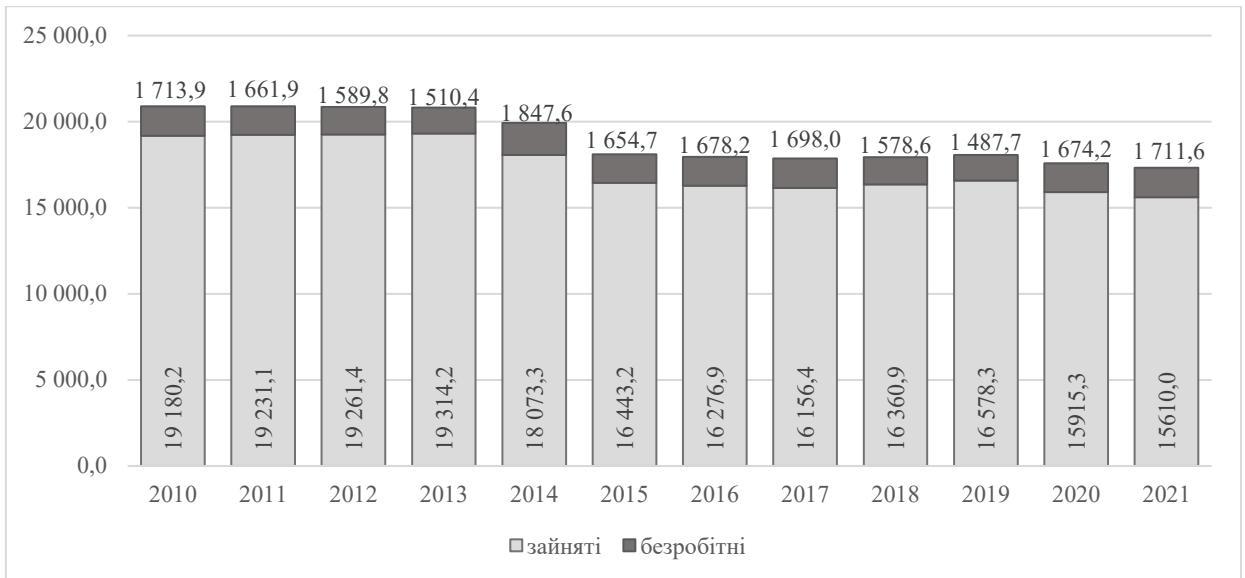

Рис. 2.1. Динаміка чисельності зайнятого та безробітного населення України в 2010-2021 рр. [44]

Протягом 2010-2021 рр. рівень участі населення в робочій силі (до 2019 р. – рівень економічної активності) зменшився в цілому на 1,8% – з 63,6% до 61,8%.

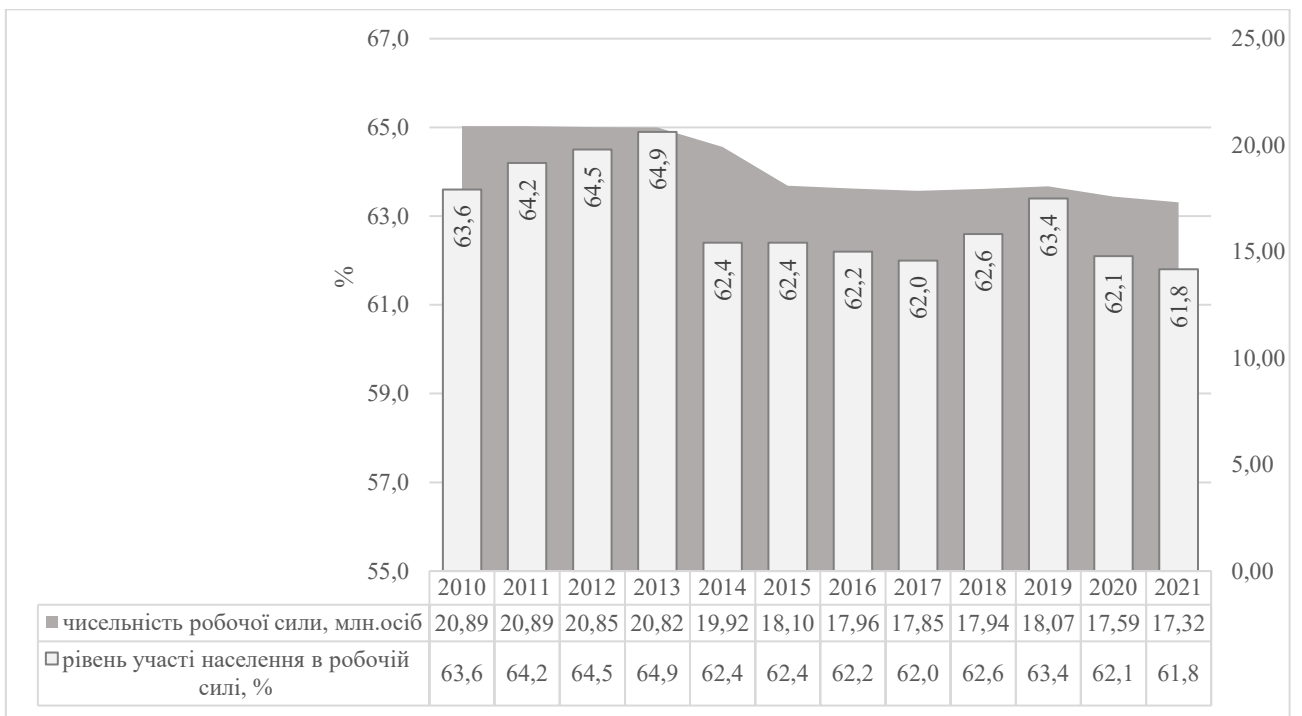

Рис. 2.2. Динаміка чисельності робочої сили та рівня участі населення в робочій силі в Україні у 2010-2021 рр. [44]

Щодо рівня зайнятості та безробіття населення України, то з 2010 р. до 2021 р. рівень зайнятості населення знизився з 58,4% до 55,7% (на 2,7%), а рівень безробіття (за методологією МОП) підвищився з 8,2% до 9,8% (рис. 2.3).

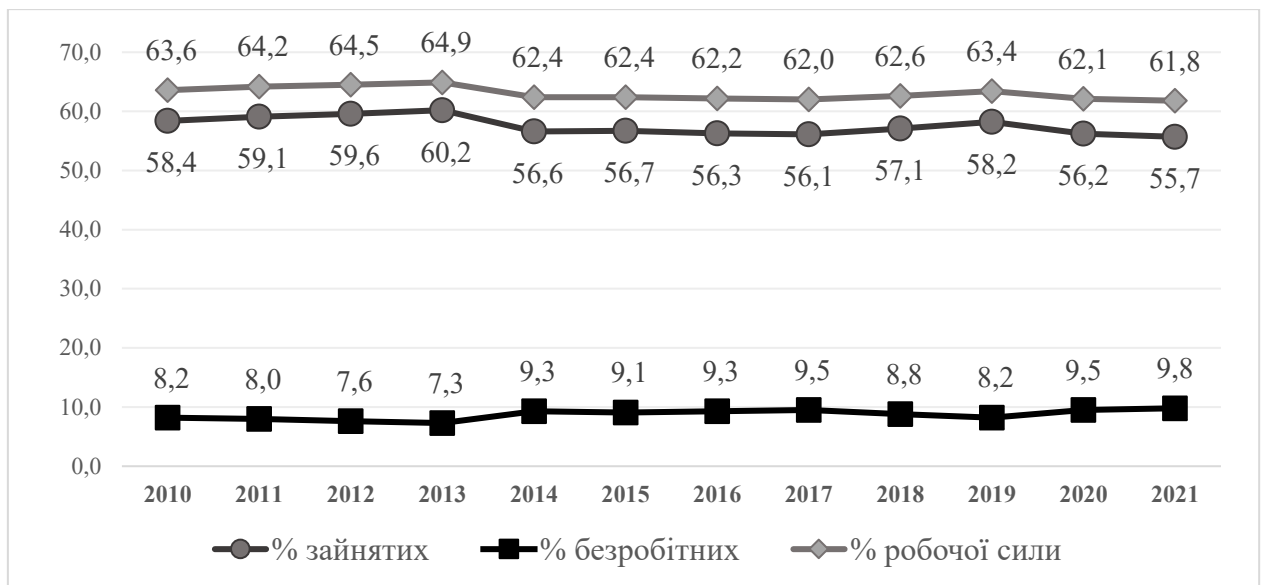

Рис. 2.3. Динаміка рівнів участі населення в робочій силі, зайнятості та безробіття (за методологією МОП) в Україні в 2010-2021 рр., % [44]

Важливо зазначити, що з 2022 р. в Україні оцінювання зайнятості та безробіття населення є можливим лише щодо зареєстрованого ринку праці. Тому вкрай важливо також проаналізувати динаміку саме офіційно зареєстрованих безробітних в Україні (згідно з цією методологією людина визнається безробітною, якщо вона протягом чотирьох тижнів: не мала роботи, шукала роботу, або була готова приступити до роботи) [45] (рис. 2.4).

Як свідчать наведені дані, чисельності зареєстрованих безробітних в Україні протягом 2010-2024 рр. скоротилась на 357,9 тис. осіб або на 79,2%. При цьому до початку періоду воєнного часу – до 2014 р. і навіть у 2015 р. – цей показник коливався у межах 452-505 тис. осіб. У 2016 р. відбулося різке зниження кількості зареєстрованих безробітних до 407,2 тис. осіб, яке продовжилось до 2019 р. подальшим поступовим спадом з темпами зменшення до 11%.

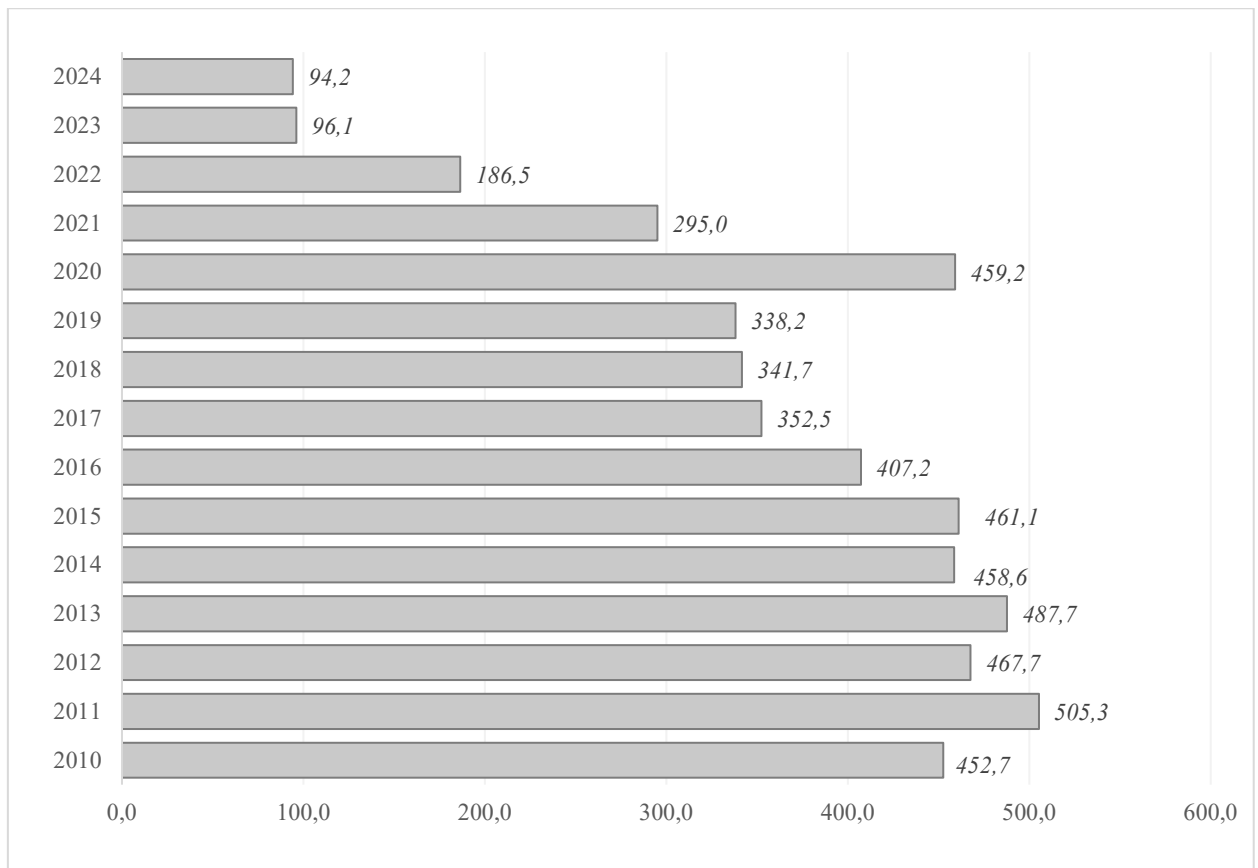

Рис. 2.4. Динаміка чисельності зареєстрованих безробітних в Україні в 2010-2024 рр., тис. осіб (на 01 січня) [44; 45]

На початку 2020 р. чисельність зареєстрованих безробітних сягнула максимуму з 2011 р., перевищивши 259 тис. осіб (відбулось зростання показника безробіття на 35,8%), що було обумовлено впливом всесвітньої пандемії коронавірусної хвороби на ринок праці України. У 2021 р. кількість зареєстрованих безробітних дорівнювала 295 тис. осіб, скоротившись порівняно з аномальним 2020 р. на 35,8% (якщо порівнювати з 2019 р., то падіння у 2021 р. відбулось на 12,7%).

Після початку повномасштабного вторгнення показник чисельності зареєстрованих безробітних сягнув мінімальних значень – у 2022 р. він зменшився на 108,5 тис. осіб або 36,8% порівняно з 2021 р., у 2023 р. падіння до попереднього року склало 90,4 тис. осіб або 48,5%. На початок 2024 р. показник безробіття ще зменшився, порівняно з 2023 р., сягнувши значення 94,2 тис. осіб.

За даними Державної служби зайнятості, у загальній чисельності зареєстрованих безробітних у 2023 р. значною мірою переважали жінки – 74,9% (72,0 тис. осіб), чоловіки становили – 25,1% (24,1 тис. осіб) [46]. У 2021 р. співвідношення безробітних жінок і чоловіків дорівнювало відповідно 58,0% та 42,0% [47], у 2018 р. – 53,8% та 46,2% [48], у 2013 р. – 52,7% та 47,3% [49], у 2010 р. – 54,3% та 45,7% [50]. Можна зробити висновок, що в умовах війни значною мірою серед безробітного населення збільшилась частка жінок.

Щодо гендерної структури зайнятого населення України, в ній традиційно переважають чоловіки (рис. 2.5) – їх частка протягом останніх років завжди була більшою за 50%: у 2010 р. співвідношення жінок і чоловіків дорівнювало 49,2% до 50,8%, у 2015 р. – 47,9% до 52,1%, у 2021 р. – 47,5% до 52,5% [51].

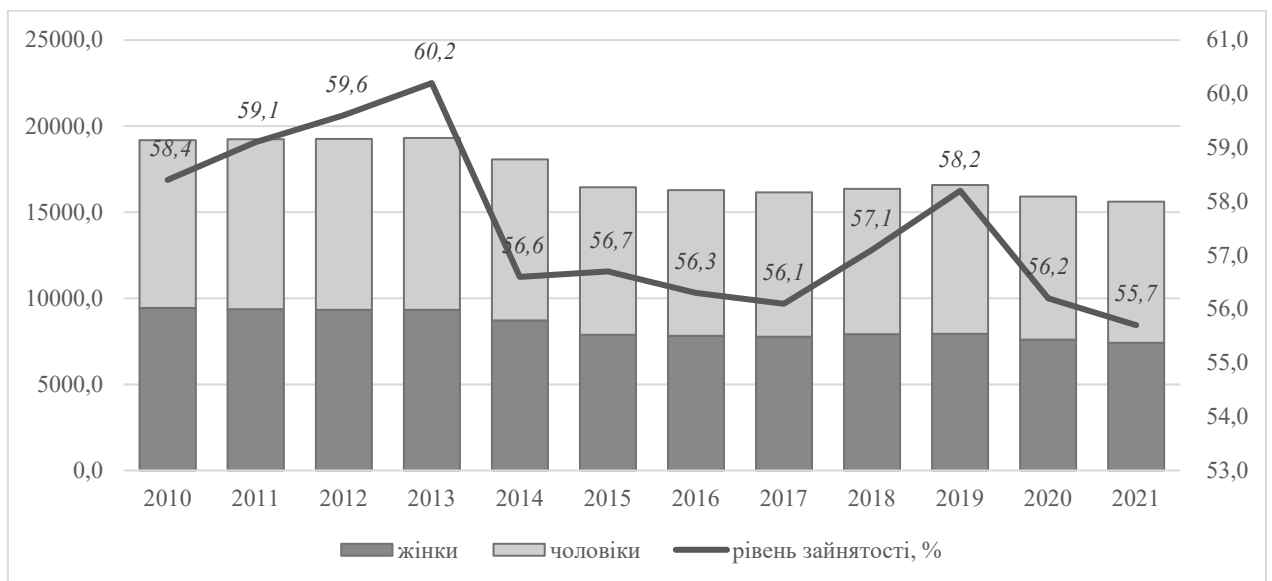

Рис. 2.5. Динаміка гендерної структури зайнятого населення України у 2010-2021 рр. [51]

Важливою тенденцією структури зайнятості населення України є зменшення частки молоді (рис. 2.6): у 2010 р. частка зайнятих віком 15-34 роки дорівнювала 36,7% (при цьому найбільшою складовою були молоді люди 25-29 років – 13,2% у загальній структурі зайнятих країни); у 2021 р. частка молодих людей віком від 15 до 34 років у структурі зайнятих зменшилась до

30,8% (з переважанням серед них осіб 30-34 років – 14,4% у загальній структурі зайнятих крани).

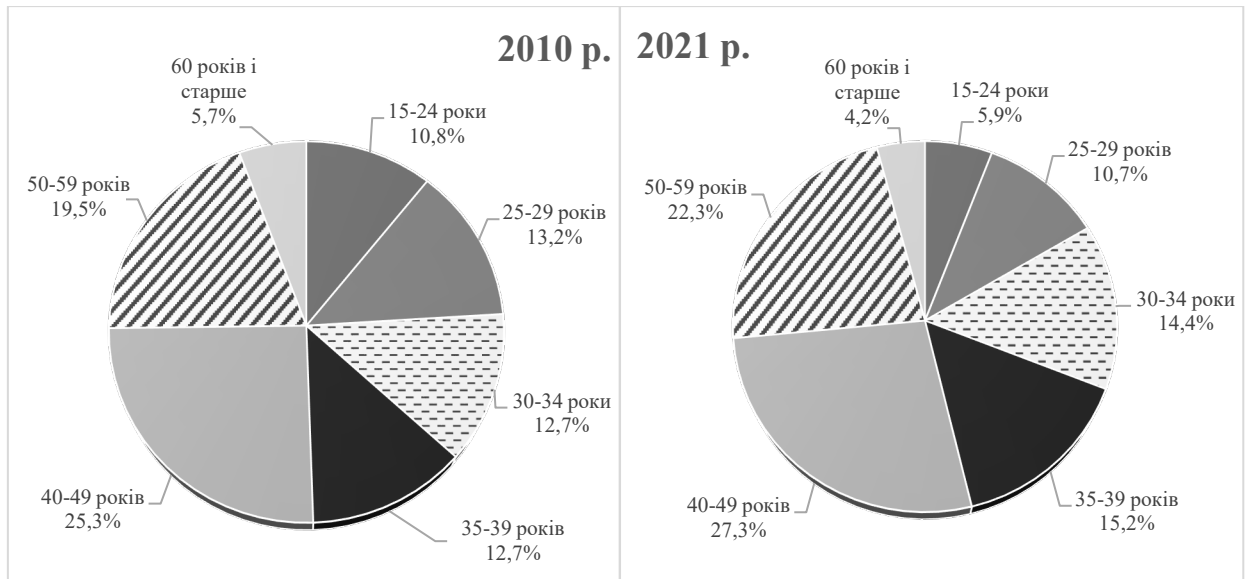

Рис. 2.6. Вікова структура зайнятого населення України у 2010 р. та 2021 р. [51; 52]

При цьому загальна чисельність молоді (15-34 роки) зменшилась протягом 2010-2021 рр. на 2616,2 тис. осіб або на 35,1% фоні того, що загальна чисельність зайнятого населення 15-70 років скоротилась на 4656,0 тис. осіб або на 23,0% (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка чисельності зайнятого населення України за віковими групами у 2010-2021 рр., тис. осіб [51; 52]

Роки	2010	2013	2017	2019	2021
Зайняте населення віком 15-70 років	20266,0	20404,1	16156,4	16578,3	15610,0
у тому числі за віковими групами:					
15-24 роки	2188,9	1831,3	1122,9	1155,4	913,7
25-29 років	2680,7	2853,7	2048,2	1944,6	1666,4
30-34 роки	2579,0	2724,0	2451,5	2466,5	2252,3
35-39 років	2574,8	2657,9	2244,6	2419,7	2380,3
40-49 років	5134,0	4989,7	4172,6	4302,2	4258,4
50-59 років	3952,3	4206,7	3456,1	3606,5	3486,2
60 років і старше	1156,3	1140,8	660,5	683,4	652,7

Серед зареєстрованих безробітних віковий розподіл теж зазнав певних змін протягом останніх років – зокрема відбулось зменшення на ринку праці молодих людей віком до 35 років:

- у 2010 р. серед зареєстрованих безробітних 42% належали до вікової категорії до 35 років; 23% – від 35 до 44 років; 29% – від 45 до 55 років; 6% – понад 55 років [52],
- у 2020 р.: 30% належали до вікової категорії до 35 років; 29% – від 35 до 44 років; 26% – від 45 до 55 років; 15% – понад 55 років [53],
- у 2023 р.: 23% належали до вікової категорії до 35 років; 30% – від 35 до 44 років; 30% – від 45 до 55 років; 17% – понад 55 років [46].

На ринку праці вкрай важливим є співвідношення попиту та пропозиції, які можна відстежити саме за показниками зареєстрованого ринку праці.

Протягом останніх років ці показники за абсолютними значеннями суттєво зменшились, обумовлені станом воєнного конфлікту в країні, що триває з 2014 р., та наслідками пандемії COVID-19 (рис. 2.7).

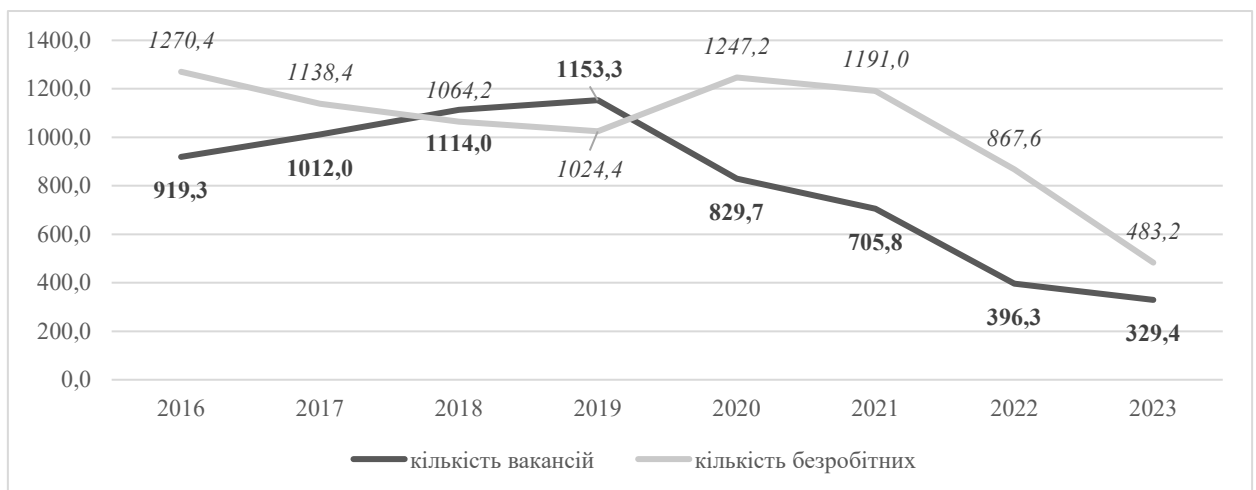

Рис. 2.7. Динаміка обсягу зареєстрованого ринку праці України у 2016-2023 рр. [46, с. 4; 53, с. 4]

Особливістю сучасного зареєстрованого ринку праці України є дуже значне зменшення обсягу його ємності: відповідно до статистичних даних 2022-2023 рр., у 2022 р. роботодавці проінформували центри зайнятості про наявність

396,3 тис. вакансій, у 2023 р. – про 329,4 тис. вакансій, тобто потреба сучасного ринку праці складає менше 30% ринку праці 2019 р. (кількість вакансій у 2023 р. порівняно з 2019 р. зменшилась на 71,4%). При цьому ринок праці України є праценадлишковим, оскільки чисельність безробітних у 2023 р. перевищила потребу роботодавців на 153,8 тис. осіб (хоча у 2019 р. кількість вакансій на ринку праці була більшою, ніж чисельність безробітних на 128,9 тис. од.).

Динаміку кількості вакансій, зареєстрованих в державній службі зайнятості України у 2019-2023 рр., наведено у Додатку Б.

Водночас із зменшенням запитів роботодавців на ринку праці України наявними залишаються диспропорції у співвідношенні попиту та пропозиції робочої сили. За багатьма видами економічної діяльності спостерігається як високий рівень наявних вакансій, так і велика кількість тих, хто шукає роботу (рис. 2.8). Це свідчить про невідповідність рівня професійної підготовки претендентів вимогам роботодавців.

Однак з 2019 р. ситуація змінилась щодо структури цих співвідношень. Так у 2023 р. значно зменшився обсяг сектору сільського, лісового та рибного господарства, кардинально змінилась ситуація в торгівлі та ремонті¹, транспорті², будівництві, а також у професійній, науковій та технічній діяльності – переважання попиту на робочу силу змінилось на переважання безробітного населення (рис. 2.8).

При цьому в 2023 р. у структурі вакансій найбільша частка припадала на переробну промисловість (17,5%), торгівлю та ремонт (16,2%), освіту (12,9%), сільське господарство³ (9,0%) та охорону здоров'я (8,0%); а у структурі безробітних за видами економічної діяльності провідні позиції належали торгівлі та ремонту (20,3%), переробній промисловості (15,4%), державному управлінню й обороні⁴ (15,3%), сільському господарству (11,1%) та транспорту² (6,8%) (Додаток В).

¹ Вид економічної діяльності – «Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів»

² Вид економічної діяльності – «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність»

³ Вид економічної діяльності – «Сільське, лісове та рибне господарство»

⁴ Вид економічної діяльності – «Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування»

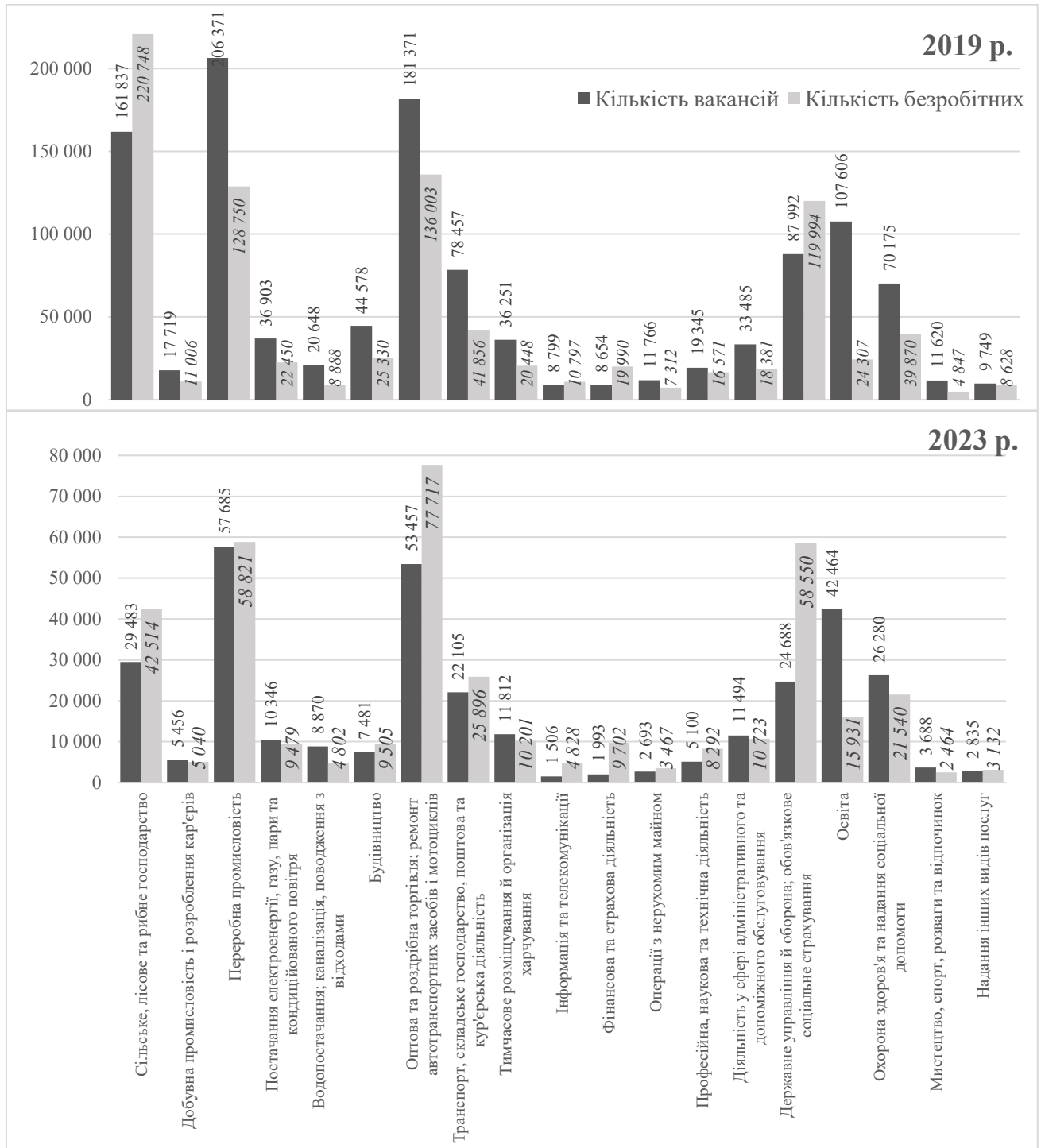

Рис. 2.8. Кількість вакансій та чисельність безробітних за видами економічної діяльності у 2019 р. та 2023 р. [54]

Стосовно кількості вакансій та чисельності безробітних за професійними групами, то станом на 2023 р. також відбулись певні зміни (рис. 2.9, додаток Д). Зокрема, серед зареєстрованих безробітних переважають працівники сфери торгівлі та послуг (21,3%), представники найпростіших

професій та особи без професії (15,2%), робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин (12,4%), а також фахівці (10,8%).

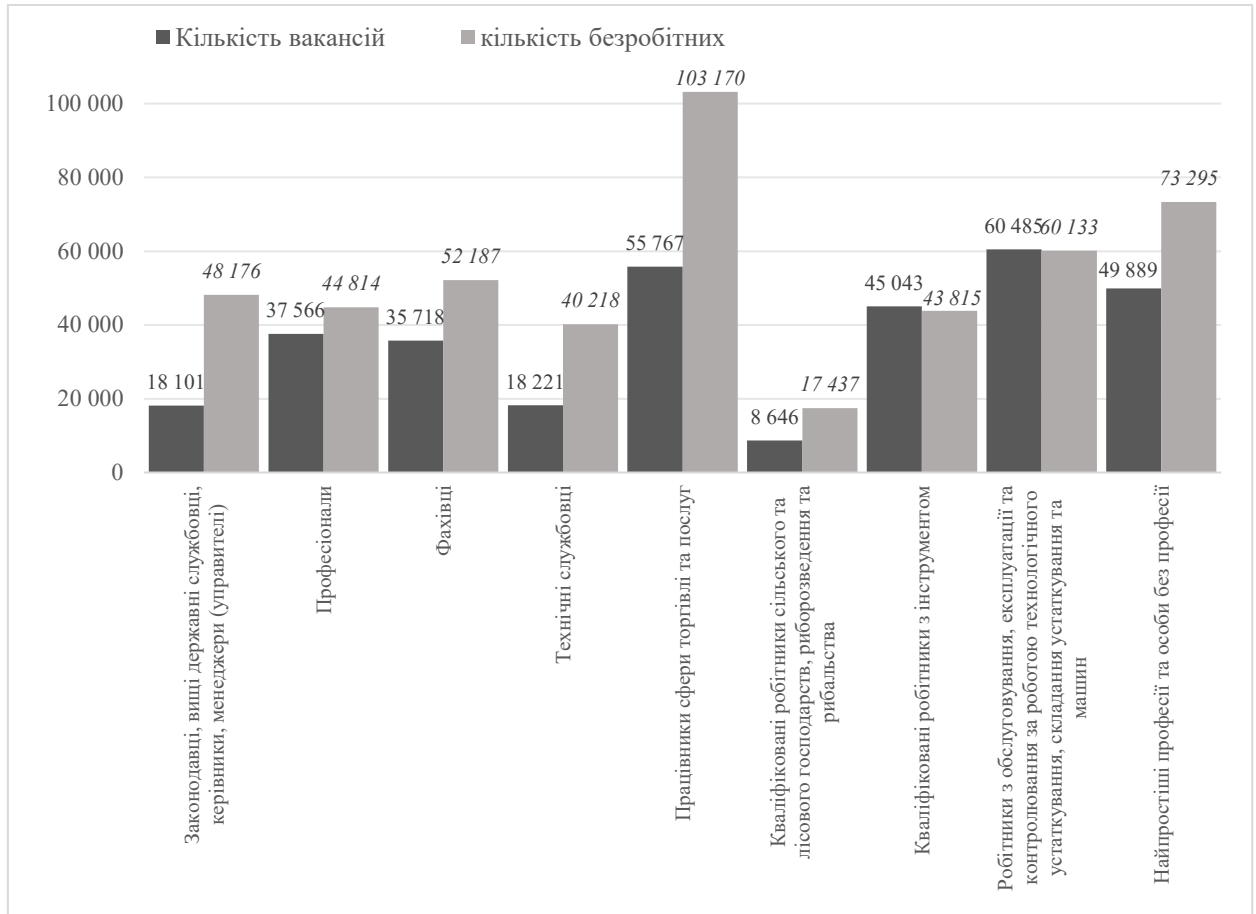

Рис. 2.9. Кількість вакансій та чисельність безробітних за професійними групами у 2023 р. [55]

Важливою складовою ринку праці, яка прямим чином впливає на зайнятість населення та дозволяє оцінити рівень розвитку економіки, продуктивності виробництва, добробуту громадян, а також соціальні аспекти політики країни, є рівень оплати праці. Динаміку середньомісячної заробітної плати штатних працівників за видами економічної діяльності в Україні протягом 2010-2023 рр. наведено у додатку Е. Із 2010 р. спостерігалось поступове зростання середньої заробітної плати, зокрема в 2018 р., коли темпи зростання досягли 24,7%. У 2020 р. темпи сповільнились до 10,4%, що можна пояснити впливом пандемії COVID-19 та спричинену нею кризу в багатьох

секторах економіки. В 2021 р. зростання середньої заробітної плати знову збільшилось через адаптацію ринку праці до нових умов, підвищення соціальних стандартів, певні зміни державних соціальних витрат та ін. Рівень оплати праці прямо корелює зі сферами зайнятості населення, проте в сучасних умовах в Україні не виконує стимулюючої функції.

Таким чином, на ринку праці України протягом останніх відбулись комплексні зміни, обумовлені впливом повномасштабної війни на території країни – зменшився обсяг ринку праці, змінились гендерна та вікова структури робочої сили, зазнали змін сфери, що найбільше потребують працівників. Тобто до сформованих тенденцій розвитку ринку праці додався критичний, революційний вплив нових чинників – війни на території країни. Наявні трансформаційні зрушення національного ринку праці також потребують аналізу відповідних трансформаційних передумов у взаємозв'язку з іншими процесами економічного розвитку – демографічними, міграційними тощо.

2.2. Оцінка демографічних і міграційних передумов трансформації ринку праці України

Визначені тренди щодо зменшення чисельності робочої сили та зайнятого населення прямим чином пов'язані з загальними демографічними проблемами в Україні. Для розуміння сучасних трансформацій ринку праці в Україні вкрай важливою є оцінка демографічних та міграційних процесів, які мали місце в країні. Ці чинники безпосередньо впливають на кількісні та якісні характеристики робочої сили, на попит і пропозицію на ринку праці, рівень заробітної плати та інші важливі показники.

Відповідно до даних Державної служби статистики України, протягом періоду незалежності чисельність населення країни стрімко скорочувалась: на початок 1991 р. в країні проживало 51,9 млн. осіб, 2010 р. – 46,0 млн. осіб; з 2015 р. в загальній чисельності населення не враховано тимчасово окуповані

території; останніми офіційними даними щодо чисельності населення України є показники на 01.01.2022 р. – 41,2 млн. осіб (рис. 2.10). Значення показників 2023 р. та 2024 р. наведено за міжнародними оцінками – зокрема, відділу народонаселення ООН: відповідно до них, на початок 2024 р. чисельність населення України дорівнювала 37,9 млн. осіб, зменшившись порівняно з 2022 р. (довоєнний рівень) на 8,0%, з 2010 р. – на 16,3%, з 1991 р. – на 27,1% [56, 57].

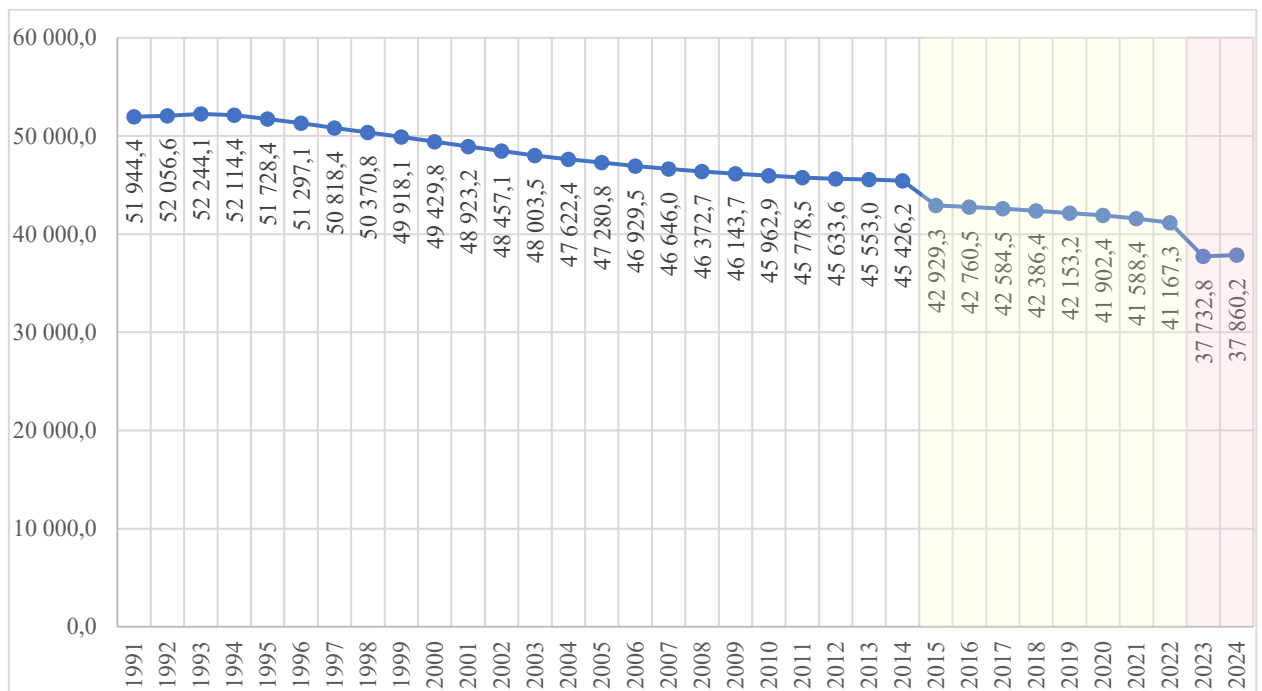

Рис. 2.10. Динаміка чисельності населення України у 1991-2024 рр., тис. осіб (станом на 1 січня) [56; 57]

Беззаперечно негативним є вплив воєнного часу на демографічні показники. Окупація територій та людські втрати на війні обумовили стрімкі втрати загальної чисельності населення України з 2014 р., загостривши ситуацію з лютого 2022 р.: у 2015 р. показник скоротився на 5,5% порівняно з попереднім роком, враховуючи, що середні темп скорочення 1991-2014 рр. дорівнював 0,5%; у 2023 р. чисельності населення зменшилась на 8,3% порівняно з 2022 р. [56; 57].

Безумовно, важливим чинником щодо скорочення населення є його тривала стабільна депопуляція: фактично в Україні з 1991 р. щорічно величина природного приросту населення має від’ємне значення – природне зменшення населення, що не забезпечує заміщення поколінь. Показники рис. 2.11 свідчать, що протягом 2010-2021 рр. природне скорочення населення збільшилось з -4,4‰ до -11,2‰.

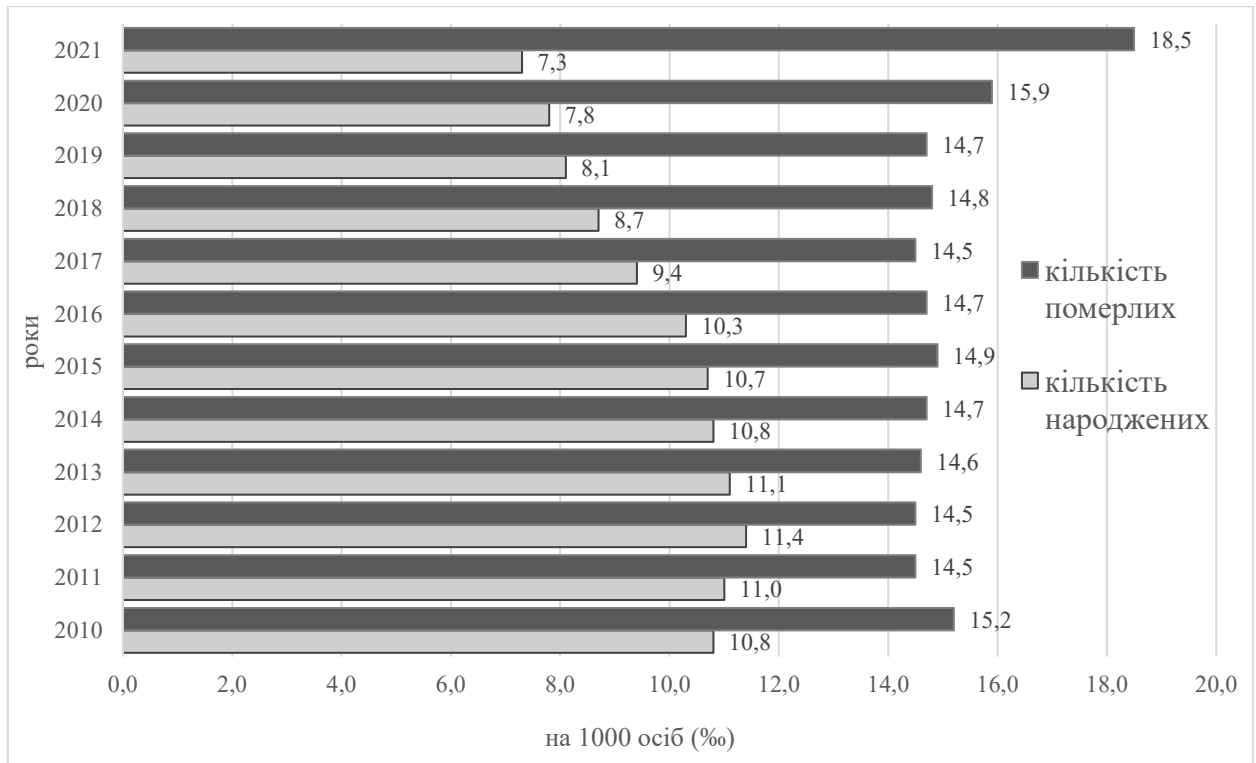

Рис. 2.11. Динаміка природного скорочення населення України у 2010-2021 рр., ‰ [56]

Депопуляція зумовила перетворення в структурі населення: як видно з даних статеві-вікової піраміди населення України у 2001 р. та 2023 р. (рис. 2.12), в країні значно зменшилась частка дітей до 5-7 років, вкрай невеликою є чисельність молодих людей віком 20-25 років, найчисельнішою є група населення 35-40 років (обох статей), при цьому кількість жінок віком від 40-45 років і старше суттєво перевищує відповідні групи чоловіків.

Таким чином, одним із чинників зниження чисельності населення України є негативний природний приріст та супутнє прискорення

демографічного старіння, що є однією з найбільш актуальних демографічних проблем не лише в Україні, а й у багатьох країнах Європи.

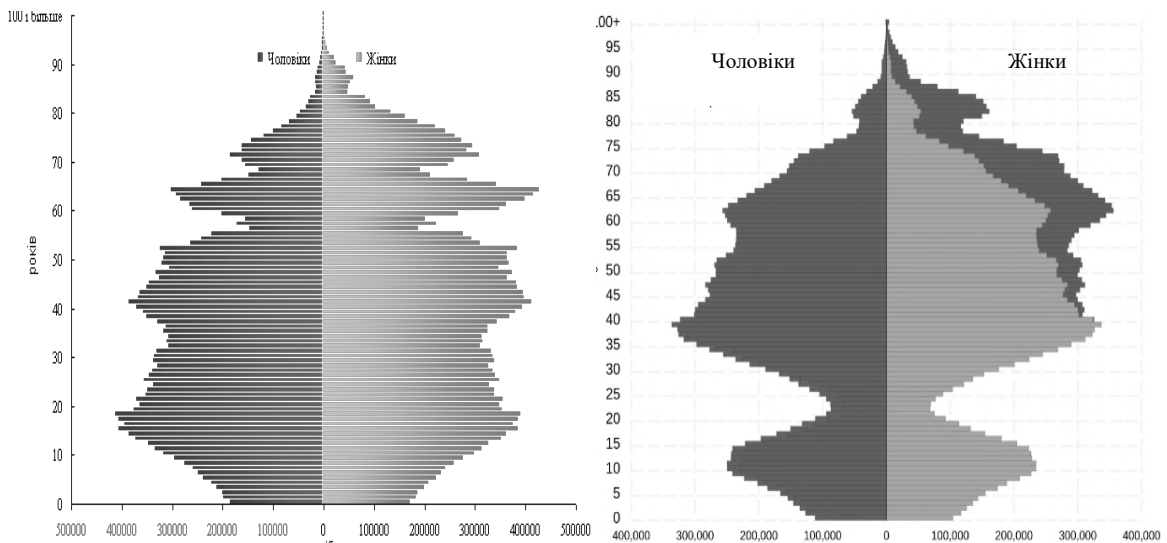

Рис. 2.12. Зміни статево-вікової піраміди населення України з 2001 р. до 2023 р. [58, 59]

Важливо також розглянути інформацію щодо тривалості життя населення (рис. 2.13): протягом багатьох років тривалість життя жінок в Україні перевищує відповідний показник чоловіків – ця різниця складає близько десяти років: 10,2 роки у 2010 р., 9,2 роки у 2021 р. При цьому середня тривалість життя наближена до 70 років: 70,4 роки у 2010 р., 71,7 роки в 2016 р., 69,8 років у 2021 р. [56].

Співставляючи інформацію щодо статево-вікової структури населення та тривалості життя, а також усвідомлюючи масовість втрат серед населення внаслідок бойових дій, можна дійти висновку, що більша частка у структурі робочої сили на ринку праці України у найближчі роки належатиме жінкам – і цю тенденцію важливо враховувати при регулюванні ринку праці.

Щодо молоді, то ринок праці України продовжуватиме відчувати дефіцит молодшої робочої сили. Триває процес зменшення кількості молодих людей, які готові починати трудову діяльність в Україні, що обумовлено як спадом народжуваності та старінням населення, так і нестабільністю в країні, зокрема загостренням воєнного конфлікту.

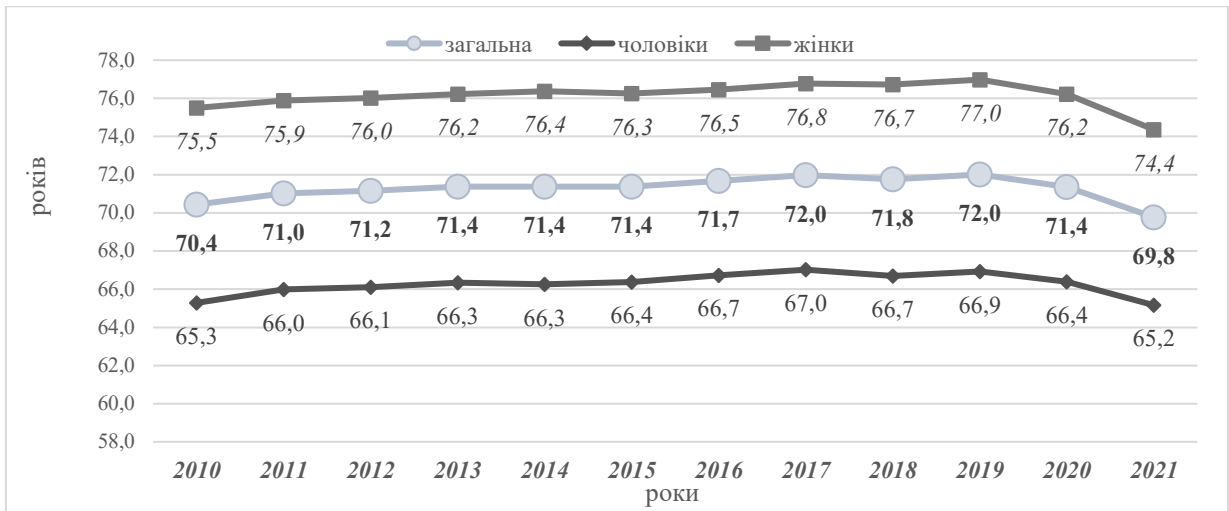

Рис. 2.13. Зміни середньої очікуваної тривалості життя населення України у 2010-2021 рр. [56]

Тому окрім сукупності демографічних чинників, що впливають на ринок праці, вкрай важливо враховувати міграційні чинники – як довготривалі, так і сформовані кілька років тому.

Україна протягом багатьох років є активним учасником міжнародних міграційних процесів. Повномасштабна війна на території країни спричинила збільшення кількості українських мігрантів у світі.

Протягом 2005-2021 рр. для України при достатньо високих показниках міграційних потоків був характерний механічний приріст чисельності населення різної інтенсивності (рис. 2.14): у 2010 р. він дорівнював 16,1 тис. осіб, у 2012 р. був найбільшим (через чемпіонат Євро-2012) – 61,8 тис. осіб, у 2020 р. був найменшим (через пандемію COVID-19) – 7,2 тис. осіб [60].

За результатами досліджень [61], мігранти з України переважно прямували до країн із середнім рівнем доходу, при деякому зменшенні величин потоків до даної групи країн впродовж 1990-2020 рр., натомість до країн із високим рівнем доходу потоки мігрантів зростали. Кількість українців, що мігрували до країн з низьким рівнем доходу, надзвичайно мала та зменшувалась протягом вказаного періоду: з 4 тис. осіб у 1990 р. до 1 тис. осіб за підсумками 2020 р.

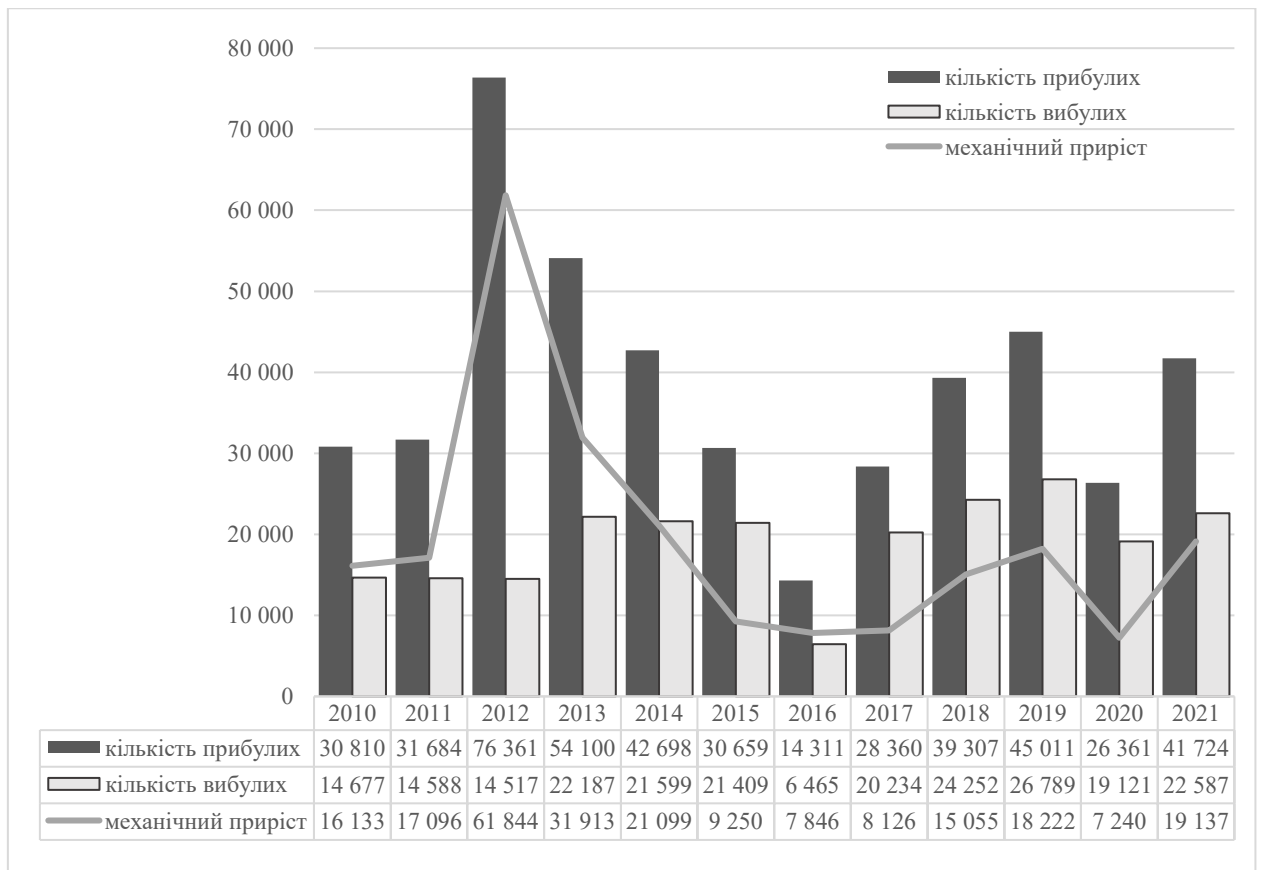

Рис. 2.14. Міграційний рух населення України у 2010-2021 рр. [60]

Основною країною призначення українських мігрантів протягом 1991-2020 рр. була російська федерація. При цьому якщо у 1990-х роках основними країнами призначення були переважно Польща та країни колишнього СРСР, а потоки до США, Канади, Ізраїлю були незначними, то за підсумками 2020 р. до країн-лідерів призначення українських мігрантів увійшли США, Казахстан, а також європейські країни – Італія та Німеччина [61].

Варто зазначити, що провідну роль у загальних масштабах міграційних переміщень відіграє трудова міграція, обумовлюючи загострення проблеми трудоресурсного забезпечення країни. Для України особливої актуальності набула проблема відтоку талантів («brain drain»), що негативно впливає на інноваційність економіки та її конкурентоспроможність через втрати людського капіталу. Масовий від'їзд українців за кордон у 2000-х роках, особливо молодих та кваліфікованих фахівців, створив значні загрози для соціально-економічного розвитку країни ще до повномасштабної війни.

Щодо мігрантів з України після 24.02.2022 р., за даними Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на грудень 2024 р. у світі налічувалось 6,83 млн. українських біженців, з них 6,25 млн. – у Європі, 0,56 млн. – в інших країнах світу, а 3,56 млн. осіб стали внутрішньо переміщеними особами [62].

Станом на серпень 2024 р. майже 4,2 млн негромадян ЄС, що покинули Україну внаслідок російської агресії проти України, мали статус тимчасового захисту в ЄС. Країнами ЄС, які прийняли найбільшу кількість українців, є Німеччина (1122,3 тис. осіб; 27,0% від загальної кількості в ЄС), Польща (975,2 тис. осіб; 23,4%) та Чехія (376,9 тис. осіб; 9,1%) [63]. Поза Європою, найбільшими країнами за чисельністю прийнятих українців з початку повномасштабного вторгнення є США (280,0 тис. осіб), Великобританія (253,2 тис.) і Канада (210,2 тис.) [64].

На рис. 2.15 наведено чисельність отримувачів тимчасового захисту в країнах ЄС, які виїхали з України через російську агресію, станом на листопад 2024 р.

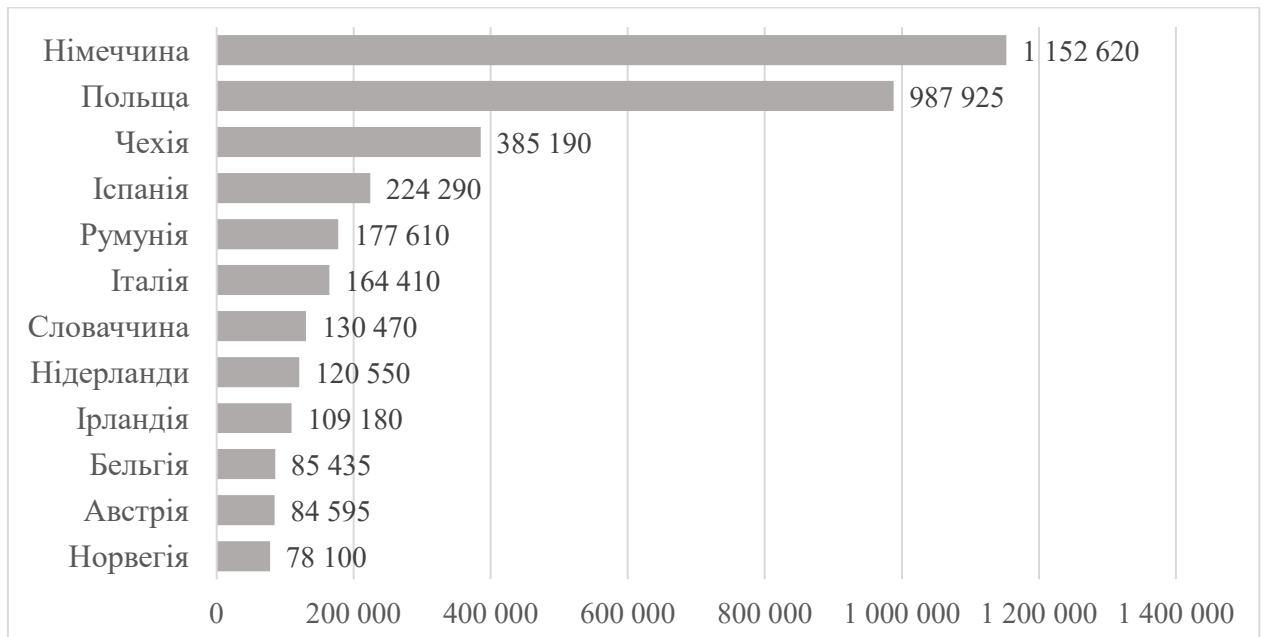

Рис. 2.15. Топ-12 країн ЄС, в яких отримали тимчасовий захист громадяни України, які виїхали з країни через російську агресію, станом на листопад 2024 р. [65]

Більшість вимушених українських мігрантів становлять жінки (близько 70% усіх прибулих дорослих) та діти (близько 30% усіх прибулих) [61], що прямим чином формує потенційні ризики появи дисбалансів у структурі робочої сили України за гендерною та віковою ознакою в разі їх повернення.

За оцінками Центру економічної стратегії, за кордоном можуть залишитися від 1,4 млн до 2,3 млн українців. Більш схильними до повернення є літні люди, люди з нижчим рівнем освіти, а також ті, хто продовжує працювати дистанційно на українські компанії. Повернення українців матиме суттєвий вплив на українську економіку, яка може втратити від 3,9% до 6,3% свого ВВП щороку [66, с. 88].

Таким чином, міграційні процеси мають значний вплив на стан ринку праці Україні, формуючи його структуру, зумовлюючи динаміку розвитку та функціонування.

Масштабна трудова міграція з України, особливо після початку повномасштабної війни, призвела до зменшення кількості працездатного населення, що негативно позначилося на демографічній ситуації та створило додаткове навантаження на систему соціального забезпечення. Втрата кваліфікованих кадрів, зокрема у сферах науки, освіти, медицини та ІТ, призводить до зниження інноваційного потенціалу країни та ускладнює її інтеграцію в глобальні економічні процеси.

Крім того, міграція впливає на структуру зайнятості, сприяючи зростанню частки некваліфікованої праці та збільшенню тіньової економіки. Виїзд за кордон молодих людей з високим рівнем освіти призводить до дисбалансу між попитом і пропозицією на ринку праці.

Фактично сформовані в Україні демографічні та міграційні тренди, посилені негативним впливом періоду війни, прямим чином пов'язані з функціонуванням національного ринку праці, оскільки відображають структуру більшої частини робочої сили та дозволяють прогнозувати зміни щодо її поповнення на найближчу перспективу.

Для розробки ефективної політики на ринку праці необхідно враховувати як демографічні зміни, так і міграційні процеси. Зменшення народжуваності, старіння населення та вимушена міграція створюють складні виклики, які потребують комплексного вирішення на державному рівні.

2.3. Вплив глобальних чинників на трансформацію ринку праці України

Ринок праці є динамічною системою, яка відіграє ключову роль у функціонуванні економіки. Його стабільність та ефективність безпосередньо впливають на рівень життя населення, соціальну стабільність та економічний розвиток. Трансформаційні процеси в економіці та суспільстві призводять до змін на ринку праці, які, в свою чергу, впливають на характер цих трансформацій. Нелінійність та турбулентність соціально-економічних відносин вимагають комплексного розуміння динаміки ринку праці, що є ключовою складовою для розробки ефективної політики зайнятості та соціального захисту в будь-якій країні.

Визначають дві незалежні групи чинників ризику, які впливають на розвиток ринку праці, – зовнішні та внутрішні. Зовнішні чинники поділяються на *чинники прямої дії* (наприклад, непередбачувані дії господарюючих суб'єктів) і *чинники опосередкованої дії* (нестабільність політичних умов); внутрішні чинники – на об'єктивні (наприклад, суперечність законодавства у сфері зайнятості населення) і суб'єктивні (неефективна діяльність установи служби зайнятості) [67, с. 216].

Сучасні тренди розвитку національних ринків праці значною мірою формуються під впливом комплексу загальносвітових чинників – глобалізації, технологізації та соціальних змін (рис. 2.16), що продовжують набувати нових проявів із урахуванням трансформації соціально-економічної, політичної та суспільно-мережевої взаємодій.

Так процеси глобалізації, що характеризуються посиленням взаємозалежності національних економік, інтеграцією світових ринків та міжнародним поділом праці, суттєво впливають на структуру зайнятості та вимоги до кваліфікації працівників. Зростання конкуренції на світовому рівні стимулює підприємства до постійної модернізації виробництва та впровадження інновацій, що, в свою чергу, призводить до структурних зрушень на ринку праці.

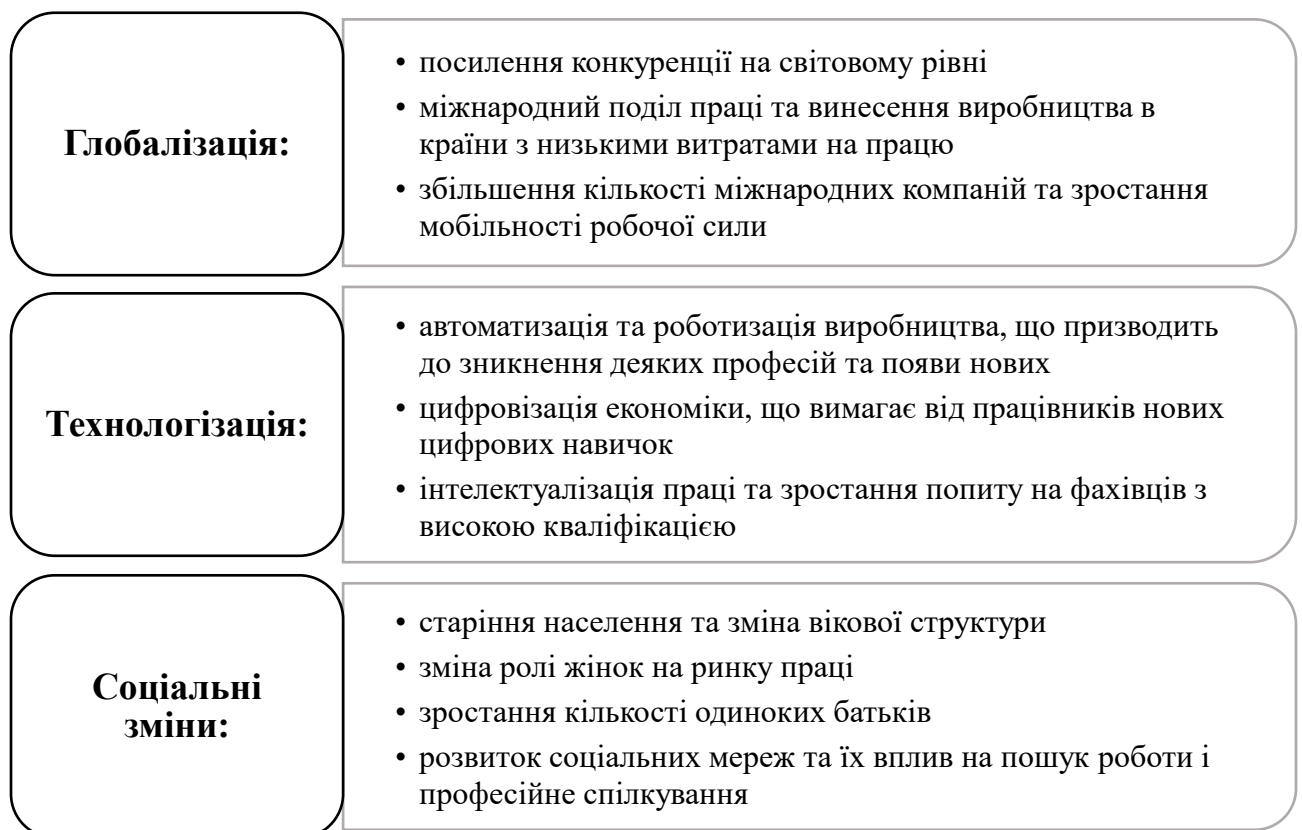

Рис. 2.16. Глобальні тенденції сучасних трансформацій ринку праці [68, с. 85]

В цілому, глобалізація має складний і багатогранний вплив на ринок праці. Незважаючи на те, що глобалізація принесла чимало переваг, вона також призвела до нерівності в оплаті праці та втрати робочих місць. Взаємодія глобальної конкурентоспроможності, технологічного прогресу, офшорингу, аутсорсингу та автоматизації змінила розподіл доходів та можливостей працевлаштування в усьому світі. Тому необхідно вживати

проактивних заходів для вирішення цих проблем, щоб забезпечити більш справедливий розподіл переваг глобалізації серед працівників [69, с. 340-341].

Паралельно з глобалізацією, розвиток інформаційних технологій та автоматизація виробництва призводять до радикальних змін у характері трудової діяльності. Інтелектуалізація праці, поширення використання штучного інтелекту в усіх галузях і сферах, зростання попиту на фахівців з високою кваліфікацією та творчими здібностями є одними з ключових тенденцій сучасного світового ринку праці. Віртуалізація соціально-трудова відносин, пов'язана з розвитком дистанційної роботи та платформ для фрілансу, змінила традиційні уявлення про робоче місце та трудові відносини.

В сучасному світі на ринку праці чітко простежується тенденція нових трудових відносин, які зовсім не були типовими для нещодавнього індустріального періоду. Поширення нових інноваційних форм зайнятості та зростання кількості інтелектуальних працівників, що виконують роботу дистанційно за допомогою електронних бірж праці, свідчать про те, що економіки більшості країн світу переорієнтовуються на віртуалізацію людських ресурсів. Лише деякі галузі (наприклад, видобувна, металургійна тощо), як і раніше, переважно потребують працівників, які вимушені перебувати на робочому місці протягом визначеного часу. Компанії високотехнологічні та такі, що зорієнтовані на надання послуг, фактично вже нині функціонують в умовах цифровізації, тобто цифрової економіки [70, с. 37].

Сфера зайнятості зазнає суттєвих змін під впливом розвитку новітніх технологій, зокрема ІКТ. Завдяки їм розвиваються нові форми взаємодії на ринку праці, з'являються та динамічно модифікуються інноваційні види зайнятості, відбуваються якісні зміни методів праці, географії та способів її використання. Водночас революція в ІКТ, пришвидшення масштабності розвитку сфери послуг, поширення малого бізнесу тощо потребують працівників, які можуть бути зайнятими в умовах гнучкого робочого режиму, бути мобільними, здатними та готовими працювати в нестандартних

ситуаціях, що часто змінюються, поєднуючи в трудовій діяльності виконавчі та підприємницькі функції [70, с. 37].

Поступово відбувається перехід до сервісної моделі зайнятості, використання якої характерно як для сектору послуг з невисокою трудомісткістю, що потребує професійної підготовки (транспорт, фінансові послуги, телекомунікації), так і сектору послуг, пов'язаного з виконанням інтелектоємних операцій, що потребує навиків обслуговування (надання бізнес та персональних послуг). Відповідно, залежно від сфери застосування, форми зайнятості, характеру мотивації та методів регулювання ринку праці науковці виокремлюють інформаційну та рекреаційну моделі зайнятості [70, с. 37].

Згідно з даними Global Workplace Analytics, кількість працівників, які працюють дистанційно, зросла на 115% між 2005 та 2015 роками [71]. У США частка всієї роботи, виконаної вдома, зросла з 4,7% в січні 2019 р. до 61% в травні 2020 р. Деякі економісти вважають бум дистанційної роботи є найбільшою зміною на ринку праці з часів Другої світової війни [72].

Очікується, що обсяг глобального ринку послуг віддаленої роботи зросте з 20,1 мільярда доларів США у 2022 році до 58,5 мільярда доларів США до 2027 року при середньорічному темпі зростання (CAGR) 23,8% протягом прогнозованого періоду [73].

Трансформації в соціально-економічній сфері, такі як демографічні зміни (зокрема, старіння та зміна вікової структури населення, міграція), зміни в сімейних структурах (зміна ролі жінок, відкладання народження дітей, зростання кількості одиноких батьків) та зростання ролі соціальних мереж (у професійному спілкуванні, онлайн-навчанні, пошуку роботи), також обумовлюють сучасні зміни на ринку праці. Наприклад, старіння населення може мати наслідком зростання попиту на послуги особистого догляду, що, в свою чергу, може стимулювати міграцію працівників з інших країн. Зміна ролі жінок на ринку праці може вплинути на сімейні структури та обумовлювати потребу в більш гнучких формах зайнятості.

Зміни в політичній сфері, зокрема, посилення регулювання ринку праці та соціальної політики, можуть як сприяти, так і обмежувати адаптацію ринку праці до нових умов. А циклічні економічні кризи, що посилюються глобалізацією, спричиняють періодичні спади виробництва та зростання безробіття. Структурні зміни в економіці, пов'язані зі зміною технологічного укладу та переходом до нової економічної моделі, вимагають постійної адаптації працівників та роботодавців.

Таким чином, сучасний ринок праці зазнає глибоких трансформацій під впливом глобалізації, технологічного прогресу та соціальних змін, що характеризуються високою динамічністю. Це обумовлює формування нових викликів і можливостей щодо зайнятості населення та вимагає від суб'єктів ринку праці, а саме працівників, роботодавців та держави, постійної адаптації до нових умов. Зокрема, працівники мають постійно підвищувати свою кваліфікацію та рівень компетентностей, роботодавці – інвестувати в розвиток людських ресурсів та адаптувати виробничі процеси до нових технологій, а держава – розробляти та впроваджувати ефективну політику регулювання ринку праці, спрямовану на забезпечення продуктивної зайнятості населення та соціальної стабільності.

Висновки до розділу 2

В результаті аналізу стану ринку праці України зроблено висновок, що в Україні протягом 2010-2021 рр. відбулось зменшення всіх основних абсолютних показників стану ринку праці – зменшилась чисельність робочої сили (на 17,1%) зайнятого населення (на 18,6%), безробітних (на 1,3%) – при скорочення загальної чисельності населення країни (на 10,1%). При цьому відносні показники мали різну динаміку: рівень участі населення в робочій силі знизився на 1,8% (до 61,8%), рівень зайнятості населення теж знизився на 2,7% (до 55,7%), рівень безробіття (за методологією МОП) підвищився на 1,6% (до 9,8%). Щодо оцінювання стану ринку праці з 2022 р., можливим було

оцінити лише показники щодо зареєстрованого ринку праці, які свідчать про загострення певних негативних ситуацій щодо безробіття. Зокрема, відбулось значне скорочення пропозиції на ринку праці – на початок 2024 р. показник чисельності зареєстрованих безробітних сягнув мінімального значення 94,2 тис. осіб.

За результатами аналізу структури ринку праці, виявлено, що в структурі зайнятого населення України за статтю традиційно переважають чоловіки (трохи більше 50%), серед безробітних більше жінок (їх частка збільшилась після 2022 р.); в структурі ринку праці за віком спостерігалось значне зменшення чисельності молоді як серед зайнятого населення (на 35,1% протягом 2010-2021 рр.), так і серед зареєстрованих безробітних (на 19% протягом 2010-2023 рр.). Також виявлено значне зменшення попиту на ринку праці України (кількість вакансій у 2023 р. порівняно з 2019 р. зменшилась на 71,4%) в умовах праценадлишкової кон'юнктури (чисельність безробітних у 2023 р. перевищила потребу роботодавців на 153,8 тис. осіб). Акцентовано увагу, що на ринку праці України зберігаються наявні диспропорції у співвідношенні попиту та пропозиції робочої сили: за багатьма видами економічної діяльності та професійними групами спостерігається як високий рівень наявних вакансій, так і велика кількість тих, хто шукає роботу; з 2022 р. відбулись певні структурні зміни у відповідних співвідношеннях. Зроблено висновок, що на ринку праці України до сформованих тенденцій розвитку попереднього періоду (2010-2021 рр.) додався критичний, революційний вплив нового чинника – війни на території країни.

При дослідженні демографічних і міграційних передумов трансформації ринку праці України зафіксовано зниження чисельності населення внаслідок як депопуляції, так і міграційного руху, особливо значні втрати відбулись саме після лютого 2022 р. Акцентовано увагу на змінах у статево-віковій піраміді населення України (зменшення кількості дітей до 5-7 років; зменшення чисельності молодих людей віком 20-25 років, переважання населення 35-40 років та кількості жінок віком від 40-45 років і старше), а також

перевищенні тривалості життя жінок в Україні над тривалістю життя чоловіків (близько 10 років). Обґрунтовано, що більша частка у структурі робочої сили на ринку праці України протягом найближчих років належатиме жінкам – і це важливо враховувати при визначенні заходів регулюванні ринку праці.

Досліджено показники міграційного руху України, виявлено значущість трудової міграції як чинника загострення проблеми трудових ресурсного забезпечення країни; на основі аналізу потоків українських мігрантів після лютого 2022 р. встановлено, більше 4,2 млн громадян України мають статус тимчасового захисту в ЄС (найбільшу кількість українців прийняли Німеччина, Польща, Чехія). Зосереджено увагу, що неповернення громадян України матиме суттєвий вплив на українську економіку. Зроблено висновок, сформовані в Україні демографічні та міграційні тренди, посилені негативним впливом періоду війни, прямим чином пов'язані з функціонуванням національного ринку праці та створюють складні виклики, які потребують комплексного вирішення.

У межах дослідження впливу глобальних чинників на трансформацію ринку праці України визначено, що розвиток національних ринків праці значною мірою формується під впливом комплексу загальносвітових чинників – глобалізації, технологізації та соціальних змін, що набувають нових проявів із урахуванням трансформації соціально-економічної, політичної та суспільно-мережевої взаємодій. Зроблено висновок, що зазначені чинники характеризуються високою динамічністю, що зумовлює формування нових викликів і можливостей щодо зайнятості населення та вимагає від суб'єктів ринку праці, а саме працівників, роботодавців та держави, постійної адаптації до нових умов.

Сучасний ринок праці України зазнав глибоких трансформацій, зумовлених як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Війна, що триває, стала каталізатором цих змін, спричинивши масове безробіття, зміну структури зайнятості та посилення соціальної нерівності. Водночас, процеси глобалізації, технологічний прогрес та євроінтеграція створюють нові

можливості для розвитку ринку праці. У цих умовах особливої актуальності набуває питання розробки ефективної системи регулювання ринку праці, яка б враховувала як короткострокові виклики, пов'язані з наслідками війни, так і довгострокові тенденції розвитку світової економіки. Необхідно створити гнучку систему, яка б дозволяла швидко адаптуватися до змін, забезпечувала соціальний захист працівників та була спрямована на стимулювання розвитку підприємництва.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ

3.1. Вплив процесу трансформації ринку праці України на його регулювання

В Україні має місце специфічний процес трансформації та адаптації національного ринку праці в умовах війни – фактичного шоку, піку загострення критичної політико-економічної нестабільності. Важливими характеристиками (складовими) цього процесу є велика кількість втрат людського ресурсу (в т.ч. економічно активного), обумовлена комплексом причин природнього та механічного руху населення, радикальна зміна структури людських ресурсів як робочої сили, зреформування співвідношення попиту та пропозиції праці, відтік інвестицій тощо.

Оскільки комплексно ці характеристики відповідають ознакам (складовим) трансформації ринку праці, які було досліджено у п. 1.2 цієї кваліфікаційної роботи, то можна стверджувати, що на сьогоднішній день український національний ринок праці є таким, що зазнав трансформації, – і цей процес триває.

У період до завершення дії воєнного стану, який донині триває, мова йтиме про функціонування ринку праці в умовах періоду війни; оцінка стану ринку праці й далі відбуватиметься в складних умовах нестачі статистичних даних та джерел інформації; тенденції розвитку ринку праці можна виокремлювати у доволі загальному вигляді, але вони є обов'язковими для враховувати при формуванні засобів його регулювання.

У післявоєнному періоді триватиме процес стабілізації національного ринку праці, який відбуватиметься одночасно з процесами відновлення національної економіки. З цієї точки зору доцільним є виділення кількох груп заходів впливу [40, с. 14]:

- *першочергові оперативні заходи* – спрямовуються на нівелювання викликів і загроз втрати доходів і зайнятості, на максимальну лібералізацію економічних відносин, стимулювання бізнесу за жорсткого контролю і регламентування трудових відносин, збереження соціально-трудова гарантій,
- *заходи середньострокового характеру* – передбачають адаптацію і перепідготовку кадрів для тих видів діяльності, які найбільш затребувані у період повоєнного відновлення економіки,
- *завдання стратегічного характеру* – зводяться до інвестицій у пріоритетні галузі економіки, високотехнологічне виробництво, інфраструктуру і розвиток експортного потенціалу.

Важливо зазначити, що Національною радою з відновлення України від наслідків війни відповідно до Указу Президента від 21.04.2022 р. № 266/2022 було розроблено план заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України, а також перелік пропозицій щодо пріоритетних реформ і стратегічних ініціатив, проектів нормативно-правових актів, прийняття та реалізація яких є необхідною умовою для ефективної роботи, а також – для стабілізації України у воєнний та відновлення у післявоєнний періоди [74].

До розділів Плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України було віднесено наступні напрямки [74]:

- європейської інтеграції;
- відновлення та розвитку економіки;
- державного управління;
- діджиталізації;
- екологічної безпеки;
- соціального захисту.

В рамках Плану відновлення України визначено перелік Національних програм для досягнення ключових результатів. Згідно з Планом, за 10 років – 2023-2032 рр. – Урядом передбачено реалізацію понад 850 проектів у різних сферах економіки. Для досягнення поставленої мети планується щорічне

зростання ВВП на рівні понад 7%, що потребує залучення інвестицій обсягом понад 750 мільярдів доларів США [75].

План Відновлення України базується на п'яти основних принципах [75]:

- 1). Негайний початок і поступовий розвиток;
- 2). Нарощування справедливого добробуту;
- 3). Інтеграція в ЄС;
- 4). Відбудова кращого, ніж було, в національному та регіональному масштабах;
- 5). Стимулювання приватних інвестицій.

Крім того, визначення пріоритетів відновлення та розвитку України протягом останніх років відбувалось і на міжнародному рівні. Так протягом 2022-2024 рр. тривало обговорення повоєнного відновлення України, зокрема на Міжнародних конференціях з питань відновлення України – Ukraine Recovery Conference (URC), що об'єднала лідерів урядів різних країн, міжнародних організацій, бізнесу та громадянського суспільства [76]:

- URC 2022: в Лугано, Швейцарія 4-5 липня 2022 р.;
- URC 2023: в Лондоні, 21-22 червня 2023 р.;
- URC 2024: в Берліні, 11-12 червня 2024 р.

Зокрема на останній конференції, URC 2024, одним із чотирьох основних тематичних напрямів був людський вимір – соціальне відновлення та людський капітал для майбутнього України.

Було зазначено, що саме цей блок є ключовим для відновлення. «Він передбачає залучення людського капіталу для відбудови, соціальної єдності та інклюзивності. Для розкриття потенціалу всіх громадян в Україні та за кордоном, зокрема жінок та молоді, необхідно показати, що Україна – це країна для життя. Зокрема шляхом сприяння освіті, охороні здоров'я, наданню соціальних послуг, забезпечення інфраструктури, а також через гуманітарне розмінування та інтеграцію ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та тих, хто повертається» [77].

Розглядаючи зазначені складові, виокремлюємо, що більшість з них мають прямі зв'язки з ринком праці, оскільки саме ця система є індикатором залучення людського ресурсу до відновлення економіки країни – фактичної корисної зайнятості, яка забезпечуватиме джерела для існування працюючого населення та середньо- й довгострокові зв'язки з певною територією.

Таким чином, з одного боку, за результатами проведеного дослідження обґрунтовано потребу щодо перегляду напрямів та впровадження відповідного комплексу адаптивних заходів для підвищення збалансованості та гнучкості ринку праці України з урахуванням воєнного стану та потреб післявоєнного розвитку; з іншого, – у програмах різного рівня наявними є економічний і соціальний вектори, проте не передбачено жодного напрямку щодо цілеспрямованої підтримки та відновлення національного ринку праці з належним трудоворесурсним забезпеченням економіки.

Вважаємо обґрунтованим, що сучасна модель економічного розвитку України має спиратись на вже сформовані складові трансформації національного ринку праці. Отже мають бути враховані, в першу чергу, наявний і перспективний стани розвитку ринку праці з позиції формування необхідного трудоворесурсного забезпечення, якості праці та ефективності виробництва, по-друге – напрями та засоби актуалізації ринку праці щодо підтримки впровадження обраного стратегічного вектору розвитку економіки країни з одночасним сприянням нівелюванню очікуваних ризиків і загроз.

Тобто модель економічного розвитку країни, обумовлена викликами воєнного часу, має обов'язково враховувати глибинні трансформації, що відбуваються на ринку праці України. Саме ринок праці є тим барометром, який найбільш чутливо реагує на зовнішні та внутрішні загрози й виклики, відображаючи стан економіки, соціальні процеси та потенціал для подальшого зростання.

Таким чином, доцільно систематизувати визначені складові трансформації ринку праці України, що сформувались внаслідок тривалого

часу воєнної агресії РФ на території країни, з метою визначення пріоритетів щодо подальшого економічного розвитку України.

На рис. 3.1 представлено змістовну модель трансформації ринку праці України під впливом викликів воєнного часу.

Результати дослідження дозволили виокремити комплекс чинників, що обумовили трансформацію ринку праці України – соціально-демографічні, воєнно-політичні, економічні, глобалізаційні, технологічні. Особливістю їх є нерівномірність впливу на стан ринку праці України. Зокрема, якщо демографічні проблеми – низький рівень народжуваності, старіння населення, міграційні втрати тощо – вже протягом тривалого часу обумовлювали особливості формування робочої сили в країні, то в умовах воєнного часу ці проблеми значно загострились через посилення та примноження втрат людських ресурсів. Тобто відбулось посилення дії кількох чинників – соціально-демографічних і воєнно-політичних. При цьому їх неможливо визначити як виключно внутрішні фактори або чинники зовнішнього впливу через багатоаспектність, схожість із іншими країнами та тривалість впливу.

Саме загальна дія цих чинників спричинила синергетичний ефект впливу, що обумовив появу певних перетворень (проявів) – кількісних і якісних, що на сьогодні характеризують стан ринку праці України (який досліджено у розділі 2 кваліфікаційної роботи). Ці перетворення виділяються новим змістовним наповненням і не є прямим продовженням трендів минулих років, що були характерні для України раніше. Кожне з них є зумовленим безпосереднім проявом впливу саме умов воєнного часу останніх років – кожне містить в собі певний «потужний поштовх» щодо фіксації сучасного стану – і це вже є невід’ємною умовою подальшого розвитку.

Таким чином, за цих умов ринок праці України фактично перебуває в процесі якісних та кількісних перетворень під впливом комплексу чинників – і це обумовило сукупність змін щодо його функціонування.

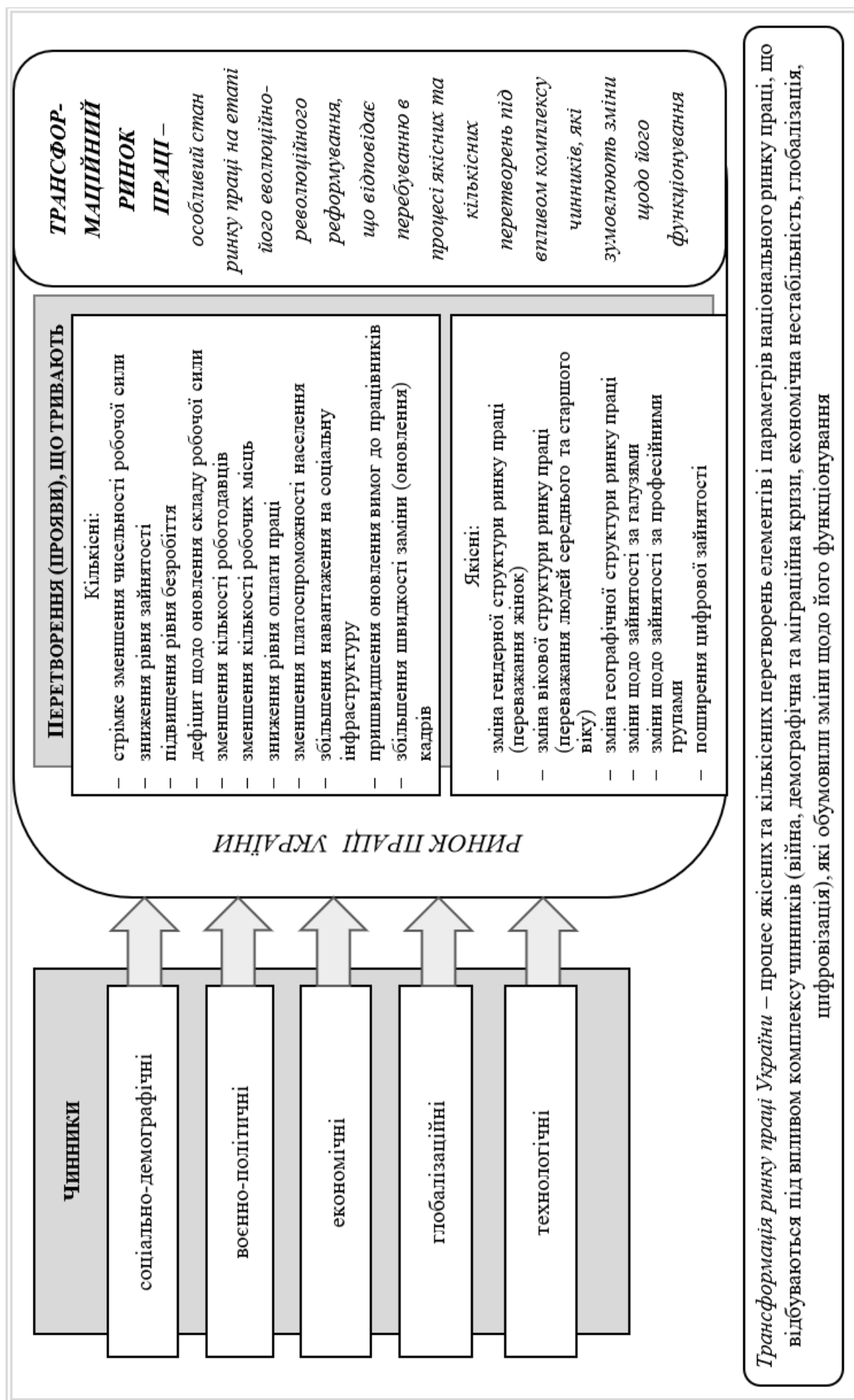

Рис. 3.1. Змістовна модель трансформації ринку праці України під впливом викликів воєнного часу

Тобто український ринок праці перебуває у процесі трансформації, яка триває, та є трансформаційним за своїми ознаками.

Можна зробити висновок, *трансформаційний ринок праці* – це особливий стан ринку праці на етапі його еволюційно-революційного реформування, що відповідає перебуванню в процесі якісних та кількісних перетворень під впливом комплексу чинників, які зумовлюють зміни щодо його функціонування. При цьому визначення основних складових процесу трансформації сприятиме виокремленню провідних напрямів регулювання державного ринку праці з метою максимізації ефекту впливу на розвиток національної економіки відповідно до визначених державою стратегічних пріоритетів і планів.

3.2. Пріоритети політики регулювання трансформаційного ринку праці України в умовах війни та післявоєнного відновлення

Сучасні перетворення на ринку праці, спричинені війною, характеризуються руйнуванням виробничих потужностей, зменшенням обсягу ринку праці, зміною структури попиту на робочу силу та її пропозиції, переорієнтацію економіки на забезпечення оборонних потреб та ін. Ці процеси є новими викликами та водночас новими можливостями, які необхідно враховувати при формуванні політики регулювання трансформаційного ринку праці та державного економічного розвитку.

По-перше, трансформація ринку праці вимагає переосмислення ролі держави в економіці. Збільшення ролі держави в регулюванні ринку праці, підтримці підприємництва, забезпеченні соціального захисту населення стає необхідним для пом'якшення негативних наслідків війни та створення умов для відновлення економіки.

По-друге, зміни на ринку праці вимагають актуалізації системи професійної освіти та перенавчання кадрів. Війна призвела до зміни структури

попиту на робочу силу, що вимагає адаптації освітніх програм до нових реалій. Розвиток знань і навичок, необхідних для роботи в умовах цифрової економіки та нестабільності, стає пріоритетним завданням.

По-третє, трансформація ринку праці вимагає розвитку інфраструктури, яка забезпечить ефективне функціонування економіки в нових умовах. Це стосується як фізичної інфраструктури (дороги, енергетика, логістика), так і цифрової інфраструктури, необхідної для розвитку дистанційної роботи та електронної комерції.

По-четверте, зміни на ринку праці вимагають посилення соціального захисту населення. Війна призвела до зростання рівня бідності та соціальної нерівності, що вимагає розробки ефективних програм соціальної підтримки, особливо для вразливих верств населення.

Таким чином, ринок праці України має бути гнучким та адаптивним, здатним швидко реагувати на потреби загальнодержавного економічного розвитку. Сучасна модель економіки має базуватись на принципах сталого розвитку, соціальної справедливості та інноваційності. Важливими елементами такої системи є розвиток безперервної професійної освіти, підтримка малого та середнього бізнесу, сприяння зайнятості всіх груп населення молоді та людей з інвалідністю, а також забезпечення гідних умов праці для всіх. Тільки за таких умов Україна зможе подолати наслідки війни та забезпечити стійке економічне зростання в майбутньому.

Війна в Україні спричинила глибокі перетворення на ринку праці як складові його трансформації, які потребують комплексного та системного підходу щодо стабілізації, відновлення та розвитку ринку. Такий підхід має враховувати як короткострокові заходи, спрямовані на адаптацію та подолання негативних наслідків війни, так і довгострокові заходи щодо трудоресурсного забезпечення процесів відновлення й розвитку економіки.

Щодо періоду, поки триває війна, трансформаційний ринок праці України потребує комплексу невідкладних заходів, до яких належать, зокрема, наступні:

- *адаптація до нестабільних умов* – необхідно забезпечити гнучкість ринку праці, щоб він міг швидко адаптуватися до мінливих умов; це передбачає поширення дистанційних форм роботи, підтримку підприємництва та спрощення процедур реєстрації бізнесу;
- *соціальний захист* – важливо забезпечити соціальний захист найбільш вразливих верств населення, таких як внутрішньо переміщені особи, ветерани та УБД, люди з інвалідністю; це може бути реалізовано через розширення соціальних програм, надання фінансової допомоги та створення спеціальних програм зайнятості;
- *розвиток навичок* – необхідно інвестувати в розвиток навичок працівників, які відповідають потребам сучасного ринку праці; це передбачає як підвищення кваліфікації та перекваліфікацію, так і розвиток підприємницьких навичок.

У післявоєнний період надважливого значення набудуть наступні заходи:

- *відновлення економіки*: першочерговим завданням буде відновлення зруйнованої інфраструктури та виробничих потужностей, що створюватиме нові робочі місця і стимулюватиме економічне зростання;
- *розвиток пріоритетних галузей*: необхідно буде сфокусуватись на розвитку перспективних галузей економіки (наприклад, технологій, будівництва, «зеленої» енергетики, агропромислового комплексу), що сприятиме створенню нових робочих місць та підвищенню конкурентоспроможності української економіки;
- *забезпечення пропозиції робочої сили*: важливим напрямом має бути збільшення обсягу пропозиції на ринку праці країни через повернення українців які працюють за кордоном, залучення трудових мігрантів (за потребою), створення умов для працевлаштування людей з інвалідністю, осіб старшого віку, внутрішньо переміщених осіб та інших категорій населення, які недостатньо представлені на ринку

праці, підвищення рівня автоматизації виробництва та використання сучасних технологій на робочих місцях, що передбачає розробку державних міграційних програм, підвищення інклюзивності національного ринку праці, технологізацію праці тощо;

- *підтримка малого та середнього бізнесу*: саме бізнес – малий і середній – є важливим джерелом робочих місць та рушійною силою економічного зростання, що зумовлює необхідність впровадження максимально сприятливих умов для розвитку підприємництва, зокрема, шляхом надання фінансової підтримки, спрощення адміністративних процедур, забезпечення доступу до ринків тощо;
- *інтеграція в глобальні ланцюги вартості*: Україна має прагнути розширити інтеграцію до глобальних ланцюгів вартості, що сприятиме залученню інвестицій, створенню нових робочих місць та підвищенню доданої вартості експорту;
- *розвиток людського капіталу*: інвестиції в освіту та професійну підготовку є ключовими для забезпечення довгострокового розвитку економіки та ринку праці, що обумовлює необхідність актуалізації сучасної системи освіти, яка має бути гнучкою та зорієнтованою на відповідність потребам трансформаційного ринку праці;
- *підвищення мобільності робочої сили*: важливим буде спрощення процедур переїзду та працевлаштування в різних регіонах країни, а також розвиток
- *соціальний захист*: вкрай важливо забезпечити соціальний захист всіх груп населення, особливо тих, хто постраждав від війни, що має передбачати як матеріальну допомогу, так і психологічну підтримку та реабілітацію.

Зважаючи, що вже окреслено певний перелік заходів щодо регулювання трансформаційного ринку праці України, можна стверджувати, що це є основою для формування відповідної політики.

Політикою є певний напрям діяльності, що передбачає сукупність заходів, спрямованих на досягнення конкретної мети у визначеній сфері, що є достатньо гнучкими, динамічними та можуть адаптуватися до змін зовнішнього середовища.

Отже, далі визначатимемо додаткові складові політики регулювання трансформаційного ринку праці України в умовах війни та післявоєнного відновлення.

До ключових принципів відповідної політики, на нашу думку, належать:

1. Комплексність: політика має охоплювати всі аспекти ринку праці, включаючи попит і пропозицію робочої сили, зайнятість, оплату праці, соціальний захист, умови праці, професійну підготовку та міграцію.
2. Гнучкість: політика має швидко реагувати на зміни ситуації на ринку праці та адаптуватися до нових викликів.
3. Соціальна справедливість: політика має забезпечити справедливий розподіл доходів та можливостей на ринку праці, особливо для вразливих категорій населення.
4. Спрямованість на майбутнє: політика має бути зорієнтована на формування продуктивного ринку праці України в умовах XXI століття.
5. Партнерство: політики має об'єднати зусилля держави, бізнесу, профспілок та громадянського суспільства.

При формуванні ефективної політики регулювання ринку праці в умовах війни та післявоєнного відновлення важливо розуміти, що ринок праці є динамічною системою, яка постійно змінюється.

Тому доцільно виокремити також основні вектори політики регулювання трансформаційного ринку праці України в умовах війни та післявоєнного відновлення. До них належать наступні:

- 1). Адаптаційний вектор: необхідність швидкого реагування на зміни, гнучкість ринку праці, підтримка підприємництва.

- 2). Цифровізаційний вектор: розвиток цифрових навичок, створення цифрової інфраструктури, стимулювання розвитку цифрової економіки.
- 3). Глобалізаційний вектор: інтеграція в світові економічні процеси, залучення іноземних інвестицій, розвиток експорту.
- 4). Міграційний вектор: управління міграційними потоками, інтеграція мігрантів на ринок праці, міжнародна співпраця для вирішення проблем, пов'язаних з міграцією.
- 5). Освітньо-професійний вектор: підтримка наукових досліджень, адаптація освітніх програм, розвиток дуальної освіти.
- 6). Інклюзивний вектор: забезпечення рівних можливостей (для жінок, людей з інвалідністю, національних меншин та інших вразливих категорій населення), боротьба з дискримінацією, соціальний діалог.

Ці вектори тісно пов'язані між собою. Наприклад, розвиток цифрової економіки (цифровізаційний вектор) потребує розвитку освітніх програм (освітньо-професійний вектор) та залучення кваліфікованих фахівців (міграційний вектор). Інклюзивний вектор забезпечує соціальну справедливість і сприяє підвищенню продуктивності праці.

Врахування зазначених векторів при реалізації політики регулювання трансформаційного ринку праці України сприятиме створенню гнучкої, інноваційної та соціально-орієнтованої системи взаємодії на ринку праці, що зможе ефективно відповідати на виклики сьогодення та забезпечити сталий розвиток України.

Таким чином, формування ефективної політики регулювання ринку праці України в умовах війни та післявоєнного відновлення є надзвичайно важливим завданням. Вона повинна бути спрямована на збереження людського потенціалу, забезпечення стабільності на ринку праці та створення умов для економічного зростання. На рис. 3.2 представлено концептуальний підхід до формування політики регулювання трансформаційного ринку праці України в умовах війни та післявоєнного відновлення.

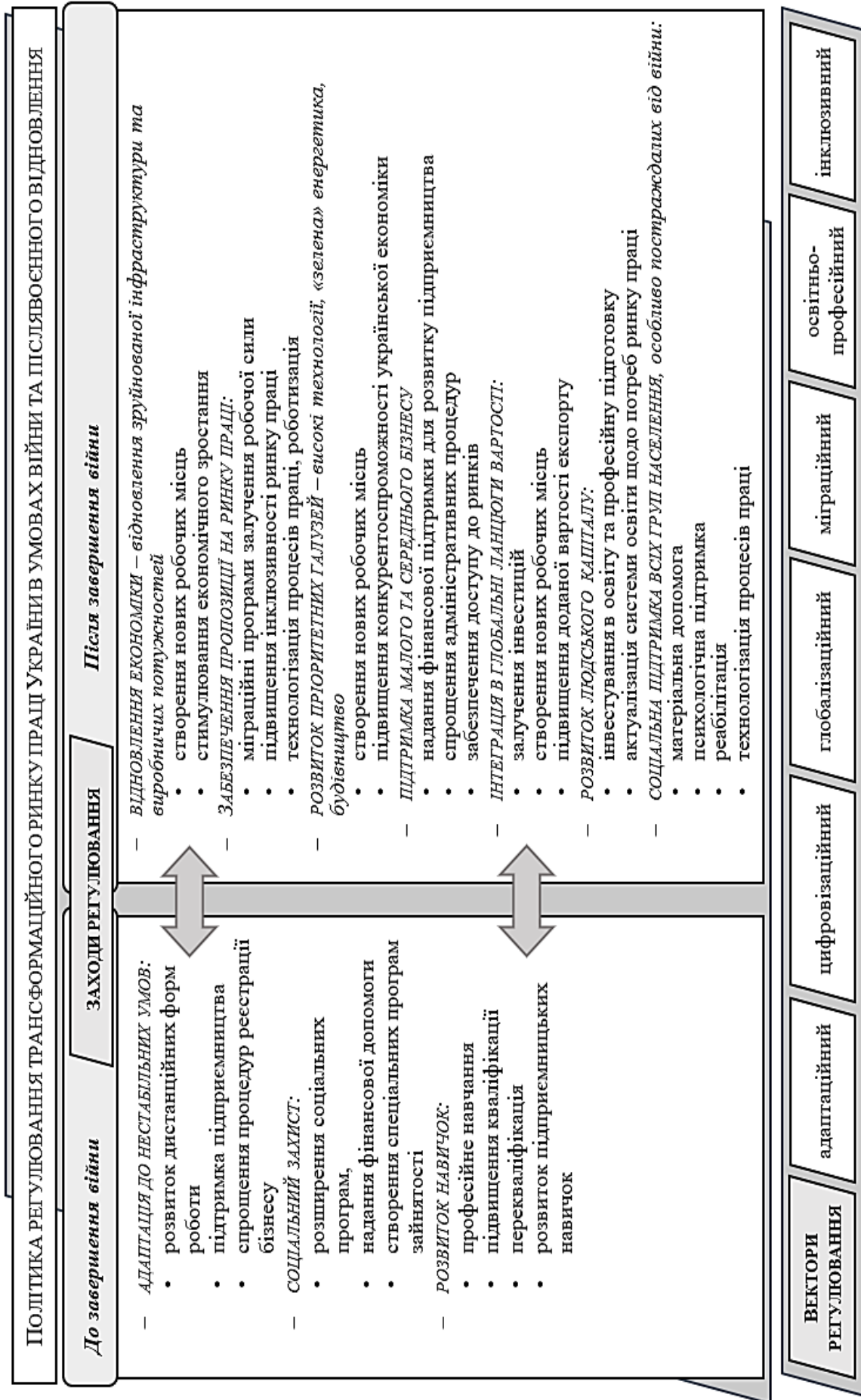

Рис. 3.2. Концептуальний підхід до формування політики регулювання трансформаційного ринку праці України в умовах війни та післявоєнного відновлення

Висновки до розділу 3

На основі результатів соціально-економічного аналізу тенденцій розвитку ринку праці України запропоновано напрями регулювання трансформаційного ринку праці України з урахуванням викликів воєнного часу, зокрема досліджено вплив процесу трансформації ринку праці України на його регулювання та розроблено пропозиції щодо пріоритетів політики регулювання трансформаційного ринку праці України в умовах війни та післявоєнного відновлення.

У межах визначення впливу процесу трансформації ринку праці України на його регулювання наголошено на виокремленні особливостей функціонування ринку праці у періоді до завершення дії воєнного стану та післявоєнному періоді; виділено відповідні групи заходів впливу (*першочергові оперативні, середньострокового характеру, стратегічного характеру*). Спираючись на результати дослідження державних програм і планів щодо післявоєнного відновлення та розвитку України, зроблено висновок, що в програмах різного рівня наявними є економічний і соціальний вектори, проте не передбачено жодного напрямку щодо цілеспрямованої підтримки та відновлення національного ринку праці з належним трудоресурсним забезпеченням економіки. Обґрунтовано доцільність систематизації складових трансформації національного ринку праці в умовах тривалої воєнної агресії РФ на території країни з метою визначення пріоритетів щодо подальшого економічного розвитку України; запропоновано змістовну модель трансформації ринку праці України під впливом викликів воєнного часу. Обґрунтовано, що ринок праці України фактично перебуває у процесі трансформації, яка триває, та є трансформаційним за своїми ознаками. Запропоновано визначення категорії *трансформаційний ринок праці* як особливого стану ринку праці на етапі його еволюційно-революційного реформування, що відповідає перебуванню в процесі якісних та кількісних

перетворень під впливом комплексу чинників, які зумовлюють зміни щодо його функціонування.

Обґрунтовано, що сучасні перетворення на ринку праці є новими викликами та водночас новими можливостями, які необхідно враховувати при формуванні політики регулювання трансформаційного ринку праці та державного економічного розвитку, надано їх перелік (переосмислення ролі держави в економіці; актуалізація системи професійної освіти та перенавчання кадрів; розвиток інфраструктури, що забезпечить ефективне функціонування економіки в нових умовах; посилення соціального захисту населення). Зроблено висновок, що перетворення на ринку праці внаслідок його трансформації потребують комплексного та системного підходу щодо стабілізації, відновлення та розвитку ринку.

На основі систематизації заходів щодо регулювання трансформаційного ринку праці України для періоду, поки триває війна (адаптація до нестабільних умов, соціальний захист, розвиток навичок) та для післявоєнного періоду (відновлення економіки, розвиток пріоритетних галузей, забезпечення пропозиції робочої сили, підтримка малого та середнього бізнесу, інтеграція в глобальні ланцюги вартості, розвиток людського капіталу, підвищення мобільності робочої сили, соціальний захист) зроблено висновок про необхідність формування політики регулювання трансформаційного ринку праці України в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Запропоновано ключові принципи відповідної політики (комплексність, гнучкість, соціальна справедливість, спрямованість на майбутнє, партнерство); виокремлено відповідні вектори регулювання (адаптаційний, цифровізаційний, глобалізаційний, міграційний, освітньо-професійний, інклюзивний), які тісно пов'язані між собою. Як підсумок, представлено концептуальний підхід до формування політики регулювання трансформаційного ринку праці України в умовах війни та післявоєнного відновлення.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було вивчено теоретико-методологічні основи дослідження процесів трансформації ринку праці в умовах нестабільності, здійснено соціально-економічний аналіз тенденцій розвитку ринку праці України, запропоновано напрямки регулювання трансформаційного ринку праці України з урахуванням викликів воєнного часу.

Як результат дослідження теоретичних засад визначення сутності та елементів ринку праці, спираючись на систематизацію наукових підходів щодо визначення змісту поняття «ринок праці», визначені особливості ринку та його елементів, а також з урахуванням складових гнучкості ринку праці, зроблено висновок, що цей ринок має ознаки найбільш специфічної підсистеми економіки й водночас є її рушійною силою. Обґрунтовано доцільність зосередження уваги на впливі трансформаційних процесів економіки на ринок праці.

В контексті дослідження змісту процесу трансформації та його проявів на ринку праці акцентовано увагу на наукових підходах щодо визначення змісту категорій «трансформація» (економічний аспект) та «трансформація ринку праці»; визначено, що найчастіше трансформацію ринку праці розглядають переважно як прояв поширення цифрової трансформації. Базуючись на результатах вивчення наслідків трансформації ринку праці, її структурної побудови, а також класифікації за видами та типології, аргументовано подання авторського визначення *трансформації ринку праці* як процесу якісних та кількісних перетворень елементів і параметрів ринку праці, що відбуваються під впливом різних чинників та ключовою ознакою мають сукупність змін, які призводять ринок праці до якісно іншого стану функціонування.

Базуючись на результатах дослідження особливостей функціонування ринку праці в умовах нестабільності та конфліктів, визначено їх

деструктивний вплив на функціонування ринку праці. З урахуванням визначення ключових положень еволюції ринку праці в умовах воєнних конфліктів і нестабільності, досліджених зарубіжних моделей відновлення економіки та стабілізаційного розвитку ринку праці країн після Другої світової війни, виокремлення впливів гібридних загроз на дестабілізацію національного ринку праці й аспектів еволюції ринку праці в умовах зовнішньої гібридної агресії, зроблено висновок щодо доцільності використання системного підходу при формуванні проактивної державної політики регулювання ринку праці.

У процесі соціально-економічного аналізу тенденцій розвитку ринку праці України було оцінено стану ринку праці в Україні, демографічні та міграційні передумови трансформації ринку праці України, а також вплив глобальних чинників на трансформацію українського ринку праці.

Зокрема, в результаті аналізу стану ринку праці України зроблено висновок, що в країні триває зменшення всіх основних абсолютних показників стану ринку праці, а динаміка відносних показників є різноспрямованою: зниження спостерігалось щодо рівня участі населення в робочій силі, рівня зайнятості населення, а рівень безробіття підвищився. Зважаючи, що оцінювання стану ринку праці України після 2022 р. було можливим оцінити лише за показниками зареєстрованого ринку праці, встановлено загострення певних негативних ситуацій: відбулось як значне скорочення пропозиції, так і зменшення попиту на національному ринку праці; зберігаються наявні диспропорції у співвідношенні попиту та пропозиції робочої сили; кон'юнктура є праценадлишковою. У структурі робочої сили спостерігається значне скорочення чисельності молоді як серед зайнятого населення, так і серед зареєстрованих безробітних; посилюється переважання жінок серед безробітного населення, а частка чоловіків серед зайнятих трохи перевищує 50%. Обґрунтовано, що на ринку праці України до наявних до 2021 р. тенденцій розвитку додався критичний деструктивний вплив нового чинника останніх років – війни на території країни.

Базуючись на результатах дослідження демографічних і міграційних передумов трансформації ринку праці України, зафіксовано зниження чисельності населення внаслідок як природного, так і міграційного руху з виокремленням особливо значних втрат після початку повномасштабного вторгнення. Акцентовано увагу на змінах у статеві-віковій піраміді населення України (зменшення чисельності дітей та молоді віком до 25 років, переважання населення 35-40 років і жінок віком від 40-45 років і старше) та перевищенні тривалості життя жінок порівняно з чоловіками. Зроблено висновок, що найближчими роками у структурі робочої сили на ринку праці України переважатимуть жінки, що важливо враховувати при визначенні заходів регулюванні ринку праці. Зважаючи на результати дослідження показників міграційного руху України, зосереджено увагу на значущості трудової міграції як чинника загострення проблеми трудових ресурсного забезпечення країни; акцентовано увагу на тому, що переважна більшість українських мігрантів після лютого 2022 р. (більше 4,2 млн осіб) перебувають у ЄС і ймовірність їх неповернення до України матиме суттєвий негативний вплив на українську економіку. Зроблено висновок, що демографічні та міграційні тренди, сформовані в Україні, є посилені негативним впливом періоду війни, що прямим чином обумовлює зміни функціонування національного ринку праці та створює складні виклики, які потребують комплексного вирішення.

Результати дослідження впливу глобальних чинників на трансформацію ринку праці України засвідчили, що на розвиток національного ринку праці значною мірою впливає сукупність загальносвітових чинників – глобалізації, технологізації та соціальних змін, які набувають нових проявів в умовах трансформації соціально-економічної, політичної та суспільно-мережевої взаємодій. Обґрунтовано, що для цих чинників характерною є висока динамічність процесів, що зумовлює появу як нових викликів, так і можливостей щодо зайнятості населення, одночасно вимагаючи від суб'єктів

ринку праці (працівників, роботодавців, держави), гнучкості та постійної адаптації до нових умов.

З метою визначення напрямків регулювання трансформаційного ринку праці України з урахуванням викликів воєнного часу досліджено вплив процесу трансформації ринку праці України на його регулювання, окреслено пріоритети політики регулювання трансформаційного ринку праці України в умовах війни та післявоєнного відновлення.

В межах визначення впливу процесу трансформації ринку праці України на його регулювання наголошено на особливостях функціонування ринку праці у періоді до завершення війни та післявоєнному періоді, виділено відповідні групи заходів впливу. На основі дослідження державних планів і програм щодо післявоєнного відновлення та розвитку України зроблено висновок, що в програмах різного рівня не передбачено жодного напрямку щодо цілеспрямованої підтримки та відновлення національного ринку праці з належним трудоворесурсним забезпеченням економіки.

Наголошуючи на доцільності систематизації складових трансформації національного ринку праці в умовах тривалої війни з метою визначення пріоритетів щодо подальшого економічного розвитку країни, запропоновано змістовну модель трансформації ринку праці України під впливом викликів воєнного часу.

Зроблено висновок, що ринок праці України перебуває у процесі трансформації, яка триває, та є трансформаційним за своїми ознаками. Надано авторське визначення категорії *трансформаційний ринок праці*, під яким необхідно розуміти особливий стан ринку праці на етапі його еволюційно-революційного реформування, що відповідає перебуванню в процесі якісних та кількісних перетворень під впливом комплексу чинників, які зумовлюють зміни щодо його функціонування.

На основі припущення, що сучасні перетворення на ринку праці є новими викликами та водночас новими можливостями, які необхідно враховувати при формуванні політики регулювання трансформаційного ринку

праці та державного економічного розвитку, обґрунтовано необхідність комплексного та системного підходу щодо стабілізації, відновлення та розвитку ринку праці внаслідок його трансформації.

Запропоновано систематизацію заходів щодо регулювання трансформаційного ринку праці України у двох періодах – поки триває війна та у післявоєнному, що дозволило акцентувати увагу на доцільності формування політики регулювання трансформаційного ринку праці України в умовах війни та післявоєнного відновлення. Враховуючи запропоновані ключові принципи цієї політики та відповідні вектори регулювання, представлено концептуальний підхід до формування політики регулювання трансформаційного ринку праці України в умовах війни та післявоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про зайнятість населення: Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
2. Альошина Т. Методологічні підходи до визначення сутності поняття «ринок праці». *Економічний простір*, (191), 2024. С. 506–511. URL : <https://doi.org/10.32782/2224-6282/192-9>
3. Грішнова О.А, Білик О.М. Економіка праці та соціально-трудові відносини. Київ : Знання, 2011. 390 с.
4. Єсінова Н.І. Економіка праці та соціально-трудові відносини. Київ, 2017. 190 с.
5. Завіновська Г.Т. Економіка праці. Київ : КНЕУ, 2003. 300 с.
6. Калина А.В. Економіка праці та соціально-трудові відносини. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. 498 с.
7. Колот А.М., Грішнова О.А., Герасименко О.О. Економіка праці та соціально-трудові відносини. Київ : КНЕУ, 2009. 711 с.
8. Лібанова Е.М. Ринок праці: Навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 224 с.
9. Мітус О.О. Ринок праці: різноманіття підходів до сутності та змісту. *Економічні науки: збірник наукових праць*. Луцьк, 2008. Вип. 5 (19). С. 73–79.
10. Петюх В. Ринок праці. Київ : КНЕУ, 1999. 288 с.
11. Чернявська О.В. Ринок праці : навч. посіб. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 522 с.
12. Федотова Т.А. Еволюція категорії ринку праці в економічній думці. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*, 2023 р., № 4 (130). С. 21–27. DOI : <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2023-4-3>
13. Калініна С.П., Міщенко С.О., Кушнарєнко О.П., Савченко Е.О. Регулювання ринку праці промислового регіону в умовах трудоворесурсної волатильності: концептуальний дискурс. Монографія. За заг. ред. д.е.н., проф. С.П. Калініної. Вінниця: ТВОРИ. 2022 р. 208 с.

14. Махсма М.Б. Економіка праці та соціально-трудова відносини: Навч. посіб. К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. 188 с.

15. Волянська-Савчук Л.В., Красовський В.О. Теоретичні засади ринку праці в економічній системі. *Економіка і організація управління*. 2019. №1(33). С. 21–32. DOI : <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2019.1.3>

16. Економіка праці й соціально-трудова відносини : навч. посіб. / [Мікловда В. П., Кубіній Н. Ю., Ножова Г. М., Голубка О. Я., Завадяк Р. І., Югас Е. Ф., Асаулюк Я. П., Данча О. О., Ціцак Л. М., Мінкович В. Т., Кубіній В. В.] ; за заг. ред. Мікловди В. П., Кубіній Н. Ю. Ужгород : [Б. в.], 2012. 282 с. URL : <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/21140>

17. Калина А.В. Ринок праці (національний та міжнародний аспекти): навч. посіб. К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2010. 216 с.: іл. Бібліогр. : с. 210–213.

18. Громико О. Зміст поняття «трансформація» як базової наукової категорії. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 1/2(46/47). Ч. 1. С. 125–131. URL : <https://epa.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/457/451>

19. Подунай В.В. Позиціонування економіки знань в системі глобальних науково-технологічних трансформацій. *Ринок праці та зайнятість населення*. 3-4 (63). Київ, ІПК ДСЗУ, 2020. С. 74-82.

20. Шайгородський Ю. Поняття «трансформація» як інструмент аналізу соціальних змін. *Освіта регіону : Політологія. Психологія. Комунікації* : укр. наук. журн. №4, 2010 . С. 52. URL : <https://social-science.uu.edu.ua/article/323>

21. Український інститут майбутнього, 2020. Україна 2030e – країна з розвинутою цифровою економікою. URL : <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoju.html>

22. Туль С.І. Трансформація світового ринку праці в умовах діджиталізації : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02. Вінниця, 2019. 279 с. URL : <https://abstracts.donnu.edu.ua/article/view/7578>

23. Круглов В.В. Державна політика трансформації ринку праці: виклики цифрової епохи. *Науковий вісник : Державне управління*, №1 (7), 2021. С. 140–161. DOI: [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-1\(7\)](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-1(7))
24. Обелець Т.В. Сучасні тенденції трансформації ринку праці. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.5.104
25. Bell D. *The cultural contradictions of capitalism*. NY., 1976.
26. Гражевська Н.І. Еволюція сучасних економічних систем : навч. посіб. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : Знання, 2011. 287 с.
27. Грищенко Г.О. Трансформація фінансово-економічних систем: теоретичні положення. *Вісник ЖДТУ*. 2012. С. 359–363.
28. Івашина С.Ю., Івашина О.Ф. Соціально-інституціональні аспекти економічної трансформації. *Проблеми економіки*. 2014. № 2. С. 309–314. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2014_2_45
29. Турило А.М., Корнух О.В. «Економічна трансформація» як ключове поняття сучасного громадського розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки*. 2014. Вип. 6(3). С. 189–191. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_6%283%29_49
30. Маркович І.Б. Розкриття сутності поняття трансформації економічного простору в системі категорій розвитку національної економіки. *Економіка розвитку*. 2014. № 2. С. 77–81. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecro_2014_2_16
31. Мочерний С. Моделі трансформаційних процесів економіки (теоретико-методологічні аспекти). *Економіка України*. 2005. № 2. С. 13–21.
32. Петришина Н.В. Проблеми трансформації економіки України. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право*. 2014. Вип. 24. С. 31–38. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2014_24_7
33. Stiglitz J. *Whither Reform? // Ten Years of the Transition*. World Bank : Annual Bank Conference on Development Economics (Washington, D.C., April 28–30, 1999). Washington, 1999.

34. Шумпетер Й.А. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу; пер. з англ. В. Старка. 2-е вид., доп. Київ : Видавничий дім «КиєвоМогилянська академія», 2014. 246 с.

35. Тоффлер Е. Третя Хвиля. Київ : Вид. дім «Всесвіт», 2000. 475 с.

36. Шостак Л., Сур'як А. Адаптація зарубіжного досвіду трансформації ринку праці в умовах воєнного стану та макроекономічної нестабільності. *Економіка та суспільство*, 2024 (67). DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-145>

37. Брич В.Я. Трансформація ринку праці та її вплив на рівень життя населення: (теорія, методологія, тенденції розвитку): автореф. дис.... д-ра екон. наук: 08.09.01 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / В.Я. Брич; Ін-т регіон. дослідж. НАНУ. Львів, 2004. 38 с.

38. Ільч Л.М. Теоретичні аспекти дослідження структурних трансформацій ринку праці. *Управління економікою: теорія та практика*. Другі Чумаченківські читання: зб. наук. пр. / НАН України, Ін-т економіки пром-сті; редкол.: О.І. Амоша (голов. ред.), В.І. Ляшенко (відп. ред.), Л.Г. Червова та ін. Донецьк, 2013. С. 281–293. URL : https://www.researchgate.net/publication/319263207_teoreticni_aspekti_doslidzen_na_strukturnih_transformacij_rinku_praci

39. Брич В.Я. Трансформація ринку праці та її вплив на рівень життя населення : дис. ... д-ра екон. наук : 08.09.01. Тернопіль, 2005. 471 с. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/3099/1/diss%20brych.pdf>

40. Васильців Т., Лупак Р., Левицька О. Еволюція ринків праці за різних моделей економічного розвитку та в умовах конфліктів і нестабільності. *Підприємництво та інновації*. 2022 (24). С. 7–16. DOI : <https://doi.org/10.32782/2415-3583/24.1>

41. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України від 03.03.2022 № 2115-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text>

42. Державна служба статистики: офіційний сайт. Демографічна та соціальна статистика / Населення та міграція; Ринок праці. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/>

43. Державна служба статистики: офіційний сайт. Демографічна та соціальна статистика / Ринок праці / Зайнятість та безробіття. Методологічні пояснення. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/>

44. Державна служба статистики: офіційний сайт. Демографічна та соціальна статистика / Ринок праці / Зайнятість та безробіття. <https://www.ukrstat.gov.ua/>

45. Кількість зареєстрованих безробітних. Мінфін. ТОВ «МінфінМедіа». URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/>

46. Попит та пропозиція на зареєстрованому ринку праці у 2023 р. Державна служба зайнятості України. URL : https://old.dcz.gov.ua/sites/default/files/infocfiles/poput_i_propozyciya_na_rynku_praci_12_2023.pdf

47. Ситуація на ринку праці та діяльність державної служби зайнятості у 2021 році. Державна служба зайнятості України. URL : https://old.dcz.gov.ua/sites/default/files/infocfiles/12_sytuaciya_na_rp_ta_diyalnist_dsz_za_2021_rik_0.pdf

48 Кількість зареєстрованих безробітних за статтю та місцем проживання у 2018 році (за даними державної служби зайнятості). Державна служба статистики: офіційний сайт. URL : https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/rp/sz_br/sz_br_u/kzbr_m_u2018.htm

49. Кількість зареєстрованих безробітних за статтю та місцем проживання у 2013 році. Державна служба статистики: офіційний сайт. URL : https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/rp/sz_br/sz_br_u/kzbr_m_u2013.htm

50. Кількість зареєстрованих безробітних за статтю та місцем проживання у 2010 році. Державна служба статистики: офіційний сайт. URL : https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/rp/sz_br/sz_br_u/kzbr_m_u2010.htm

51. Зайняте населення за професійними групами та статтю у 2010-2021 роках. Державна служба статистики: офіційний сайт. URL : https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/rp.htm

52. Статистичний збірник «Економічна активність населення України» 2010 рік. Державна служба статистики: офіційний сайт. URL : <https://stat.gov.ua/uk/datasets/obstezhennya-robochoyi-syly-0>

53. Попит та пропозиція на зареєстрованому ринку праці у 2020 році. Державна служба зайнятості України. URL : <https://old.dcz.gov.ua/analitics/67>

54. Кількість вакансій та чисельність шукачів роботи, зареєстрованих в Державній службі зайнятості (за видами економічної діяльності) за 2019 р., 2023 р. Державний центр зайнятості. URL : <https://old.dcz.gov.ua/analitics/69>

55. Кількість вакансій та чисельність шукачів роботи, зареєстрованих в Державній службі зайнятості (у розрізі професій) у 2023 р. Державний центр зайнятості. URL : <https://old.dcz.gov.ua/analitics/69>

56. Населення (1990-2022). Державна служба статистики: офіційний сайт. URL : https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ds.htm

57. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2024). World Population Prospects: The 2024 Revision, custom data acquired via website. URL : <https://population.un.org/dataportal/data/indicators/49/locations/804/start/1990/end/2024/table/pivotbylocation?df=1aaa7609-e676-43a3-8265-9770459b78bb>

58. Всеукраїнський перепис населення, 2001 URL : https://2001.ukrcensus.gov.ua/results/demografic_population/graphic

59. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2024). World Population Prospects: The 2024 Revision, custom data acquired via website. Population by 5-year age groups and sex, 2023, Ukraine. URL : <https://surl.li/avzjwi>

60. Міграційний рух населення (1990-2022). Державна служба статистики: офіційний сайт. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/>

61. Калініна С. П., Ланська С. П., Подунай В. В. Позиціонування України в сучасних міжнародних міграційних процесах. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2024. Вип. 20. Т. 1. С. 19–31. URL : <http://repository.mu.edu.ua/jspui/handle/123456789/7143>

62. Ukraine situation Flash Update #76. UNHCR. URL : <https://data.unhcr.org/en/documents/details/113507>

63. Nearly 4.2 million people under temporary protection in August. 10 October 2024. Eurostat. URL : <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20241010-1?etrans=uk>

64. «Українські біженці. Майбутнє за кордоном та плани на повернення» URL : <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=311>

65. Temporary protection for persons fleeing Ukraine – monthly statistics. Statistics Explained. Eurostat. URL : https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics

66. Українські біженці. Майбутнє за кордоном та плани на повернення: Аналітична записка. Info Sapiens. ЦЕС. 104 с. URL : https://www.sapiens.com.ua/publications/socpol-research/311/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82_%D0%B1%D1%96%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96_3%D1%85%D0%B2%D0%B8%D0%B%D1%8F_%D0%A6%D0%95%D0%A1.pdf

67. Близнюк В., Яценко Л. Проблеми розбалансованості ринку праці України. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*, 2023 (16). С. 215–221. DOI : <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.28>

68. Богун Н., Ланська С. Сучасні трансформації ринку праці: вплив глобалізації, технологізації та соціальних змін. *Scientific Research: Modern Innovations and Future Perspectives: Collection of Scientific Papers with the Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference (November 25-27, 2024. Montreal, Canada)*. European Open Science Space, 2024. 295 p. С. 84-87.

69. Gogoi A. (2023). The impact of globalization on labour market specially focusing on wage inequality and job displacement. *A theoretical analysis. Theoretical and Applied Economics*. Volume XXX, No. 3(636), Autumn, pp. 333–342. URL : <https://store.ectap.ro/articole/1695.pdf>

70. Тахтарова К.А., Ланська С.П. Інноваційні форми зайнятості в умовах цифровізації ринку праці. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Економіка*. 2021. Вип. 22. С. 35–42. URL : <http://repository.mu.edu.ua/jspui/handle/123456789/4868>

71. Remote Working in 2024: Statistics, Facts, and Insights (2024). URL : <https://www.cloudhire.ai/the-current-state-of-remote-working-statistics-facts-and-insights-from-a-changing-landscape/>

72. De Visé D. (2023). Nearly 30 percent of work remains remote as workers dig in. URL : <https://thehill.com/policy/technology/3862069-nearly-30-percent-of-work-remains-remote-as-workers-dig-in/>

73. The «Global Remote Workplace Services Market by Component (Solutions and Services), Deployment Mode (On-Premises and Cloud), Organization Size, Vertical, and Region (North America, Europe, Asia Pacific, Latin America, Middle East & Africa) - Forecast to 2027» report (2022). URL : <https://www.researchandmarkets.com/report/telecommuting>

74. Проєкт плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України. Державна служба України з питань праці: офіційний сайт. URL : <https://dsp.gov.ua/proiekt-planu-zakhodiv-z-pisliavoiennoho-vidnovlennia-ta-rozvytku-ukrainy/>

75. План Відновлення України. URL : <https://recovery.gov.ua/>

76. URC 2017–2024 / Ukraine Recovery Conference 2017-2024: Міжнародна конференція з питань відновлення України. Urc-international. URL : <https://ua.urb-international.com/>

77. URC2024 / Ukraine Recovery Conference: Міжнародна конференція з питань відновлення України, 11-12 червня 2024 р., Берлін, Німеччина. URL : <https://ua.urb-international.com/past-conferences/urb24/urb24>

ДОДАТКИ

CERTIFICATE of participation

Nazar Bohun

took part in the 2nd International Scientific and Practical Conference

**«SCIENTIFIC RESEARCH: MODERN INNOVATIONS
AND FUTURE PERSPECTIVES»**

12 Hours of Participation
(0,4 ECTS credits)

Head of the
organizing committee
Helen Volokitina

November 25-27, 2024, Montreal, Canada

EOSS-24/1125-117

eoss-conf.com

Proceedings of the 2nd International Scientific
and Practical Conference
**"Scientific Research: Modern Innovations and
Future Perspectives"**
November 25-27, 2024
Montreal, Canada

Collection of Scientific Papers

Canada, 2024

UDC 01.1

Collection of Scientific Papers with the Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference «Scientific Research: Modern Innovations and Future Perspectives» (November 25-27, 2024, Montreal, Canada). European Open Science Space, 2024. 295 p.

The conference is included in the Academic Research Index
ReserchBib International catalog of scientific conferences.

The conference is registered in the database of scientific and technical
events of UKRISTEI to be held on the territory of Ukraine (Certificate
№508 dated 18.09.2024).

The materials of the conference are publicly available under the terms
of the CC BY-NC 4.0 International license.

The materials of the collection are presented in the author's edition and printed in the
original language. The authors of the published materials bear full responsibility for
the authenticity of the given facts, proper names, geographical names, quotations,
economic and statistical data, industry terminology, and other information.

© Participants of the conference, 2024
© Collection of scientific papers, 2024
© European Open Science Space, 2024

CONTENT

<u>Section: Accounting and Taxation</u>	
<i>Ковальчук Г.М., Петрова К.Д.</i> НОРМАТИВНО-МЕТОДИЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБЛІКУ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ.....	13
<i>Винницький Г.Г.</i> ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМП'ЮТЕРНИХ СИСТЕМ ВИХІДНОЇ ЛОГІСТИКИ В УПРАВЛІНСЬКОМУ ОБЛІКУ ДИСТРИБУЦІЙНИХ КОМПАНІЙ.....	16
<u>Section: Agricultural Sciences</u>	
<i>Гурманчук О., Герун В., Ананченко Л., Павлов Н.</i> ВИКОРИСТАННЯ ХІМІЧНОГО ПРОПОЛЮВАННЯ У ПОСІВАХ ЖИТА.....	20
<i>Рожкова Г., Білявська Л.</i> ГОДРОНІОЗ – НОВА ХВОРОБА ЛОХИНИ ВИСОКОРОСЛОЇ В УКРАЇНІ.....	23
<i>Кравченко Н.В., Гнітецький М.О., Галицький В.О.</i> УРОЖАЙНІСТЬ СУЧАСНИХ СОРТІВ СОЇ ЗАЛЕЖНО ВІД ГРУПИ СТИГЛОСТІ.....	25
<i>Іуркевич Ує, Топал М., Валентіук Н., Родичини А.</i> CORN PRODUCTIVITY DEPENDING ON VARIOUS SYSTEMS OF MAIN SOIL TILLAGE IN THE CONDITIONS OF THE STEPPE OF UKRAINE.....	27
<i>Іуркевич Ує, Топал М., Валентіук Н., Кorchalina А.</i> INFLUENCE OF MINIMIZATION OF MAIN SOIL TILLAGE ON SUNFLOWER PRODUCTIVITY IN THE CONDITIONS OF THE SOUTHERN STEPPE OF UKRAINE.....	30
<i>Іуркевич Ує, Валентіук Н., Куліджанов Е., Амуров В.</i> INFLUENCE OF SOIL TILLAGE SYSTEMS AND EXTRA-ROOT NUTRITION ON GRAIN YIELD OF WINTER WHEAT IN THE SOUTHERN STEPPE OF UKRAINE.....	33

Section: Architecture and Construction

<i>Дзюбля О., Дюбреля Б.</i> ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОНАННЯ ЗЕМЛЯНИХ РОБІТ ПРИ БУДІВНИЦТВІ ЛІНІЙНИХ ОБ'ЄКТІВ БУДІВНИЦТВА.....	36
<i>Al Echcheikh El Alaoui Douaa</i> DESIGNING RESILIENT URBAN LANDSCAPES: STRATEGIES FOR HOT CLIMATE ADAPTATION.....	38
<i>Коблюк В., Розовий С.</i> КАПІТАЛЬНИЙ РЕМОНТ 9-ТИ ПОВЕРХОВОГО ЖИТЛОВОГО БУДИНКУ З МЕТОЮ ПІДСИЛЕННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЕКСПЛУАТАЦІЙНОЇ ПРИДАТНОСТІ.....	45
<i>Ковшик О., Павлюченков М.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ НАПРУЖЕНО-ДЕФОРМОВАННОГО СТАНУ БАЛОЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ СКЛАДЕНОГО ПЕРЕРІЗУ ІЗ ЛІСТ ПРОФІЛІВ.....	47
<i>Герещенко А., Павлюченков М.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАКРІПЛЕНИХ ҐРУНТІВ ОСНОВ ІЗ ПОКРАЩЕННЯМ ЇХ ФІЗИКО-МЕХАНІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ.....	49
Section: Art History and Literature	
<i>Іценко К., Кравченко В.</i> СИСТЕМА ОБРАЗІВ У ПОЕМІ «ГАЙДАМАКИ» ТАРАСА ШЕВЧЕНКА.....	52
<i>Лімічевська І.</i> КИЇВСЬКА ШКОЛА ПЕЙЗАЖНОГО ЖИВОПИСУ В УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ.....	55
<i>Герасимюк А., Суринник С.</i> ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ФОРТЕПІАНО У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ МУЗИЧНОГО КОЛЕДЖУ.....	64
<i>Лімічевська І.</i> САМОБУТНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ КИЇВСЬКОЇ ШКОЛИ ПЕЙЗАЖНОГО ЖИВОПИСУ.....	66

Section: Automation and Robotics

<i>Костін Д.</i> РОТОРНА ШВИДКОДІЮЧА ВІДХИЛЯЮЧА СИСТЕМА ДЛЯ ШВИДКОГО ПРЕЦИЗНОГО ПОЗИЦІОНУВАННЯ ЛАЗЕРНОГО ПРОМЕНЯ.....	70
Section: Chemistry	
<i>Гелені А.Б., Мудриньць П.М., Гицейко Б.Р., Дзюдик М.А.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ТЕМПЕРАТУРИ НА ПРОЦЕС ЕЛЕКТРОКОАГУЛЯЦІЙНОГО ОЧИЩЕННЯ СТОКІВ.....	73
<i>Гелені А.Б., Солтис М.Я., Гицейко Б.Р., Сухомлин І.В.</i> КІНЕТИЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ КИСЛОТНОГО РОЗКЛАДУ НАТРІЮ ПОСУЛЬФАТУ.....	79
Section: Economy	
<i>Леопольд А., Топікополь І.</i> HOW TO MAKE SHOPPING MALL ADVERTISING MORE SUCCESSFUL?.....	82
<i>Ланська С., Бозун Н.</i> СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ: ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ, ТЕХНОЛОГІЗАЦІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН.....	84
<i>Рівниченко Є.І.</i> ПРІОРИТЕТИ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ЄС В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ.....	87
Section: Finance and Banking	
<i>Халавчук В.О.</i> РОЛЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ ЧЕРЕЗ ФІСКАЛЬНУ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЮ.....	91
<i>Zagorska D., Hongming Z.</i> DIGITAL TRANSFORMATION OF THE SPHERE OF SOCIAL SERVICES.....	93

6. Ліндстром, М. (2008). «Buyology. Наука про те, чому ми купуємо». Doubleday.
7. Канеман, Д. (2011). «Думай повільно... Вирішуй швидко». Гагар, Straus and Giroux.
8. Соліс, Б. (2013). «Майбутнє бізнесу: як залишитися актуальним в епоху цифрових змін». Wiley.
9. Бергер, Дж. (2013). «Заразливий: психологія «сарафанного радіо»». Simon & Schuster.
10. McCarthy, J. (2021). The Role of Digital Displays in Shopping Mall Advertising. «Journal of Advertising Research», 61(3), 245–257. <https://doi.org/10.2501/JAR-2021-004>
11. Smith, A. (2022). How Shopping Malls Use AR to Engage Customers. «Digital Trends». <https://www.digitaltrends.com/ar-in-shopping-malls>
12. Williams, T. (2023). Best Practices in Shopping Mall Advertising. «Marketing Insights». <https://www.marketinginsights.com/mall-advertising-best-practices>

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ: ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ, ТЕХНОЛОГІЗАЦІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

Ланська Світлана
 к. е. н., доцент
 Богун Назар
 Кафедра економіки праці
 здобувач вищої освіти магістерського рівня
 Маріупольський державний університет (м. Київ), Україна

Ринок праці є динамічною системою, яка відіграє ключову роль у функціонуванні економіки. Його стабільність та ефективність безпосередньо впливають на рівень життя населення, соціальну стабільність та економічні розвитки. Трансформаційні процеси в економіці та суспільстві призводять до змін на ринку праці, які, в свою чергу, впливають на характер цих трансформацій. Неповільність та турбулентність соціально-економічних відносин вимагають комплексного розуміння динаміки ринку праці, що є ключовою складовою для розробки ефективної політики зайнятості та соціального захисту в будь-якій країні.

Визначають дві незалежні групи чинників ризику, які впливають на розвиток ринку праці, – зовнішні та внутрішні. Зовнішні чинники поділяються на чинники прямої дії (наприклад, передбачувані дії господарюючих суб'єктів) і чинники опосередкованої дії (нестабільність політичних умов), внутрішні чинники – на об'єктивні (наприклад, суперечність законодавства у

сфері зайнятості населення) і суб'єктивні (неефективна діяльність установи служби зайнятості) [1, с. 216].

Сучасні тренди розвитку національних ринків праці значною мірою формуються під впливом комплексу загальносвітових чинників – глобалізації, технологізації та соціальних змін (рис. 1), що продовжують набувати нових проявів із урахуванням трансформації соціально-економічної, політичної та суспільно-мережової взаємодії.

Так процеси глобалізації, що характеризуються посиленням взаємозалежності національних економік, інтеграцією світових ринків та міжнародним поділом праці, суттєво впливають на структуру зайнятості та вимоги до кваліфікації працівників. Зростання конкуренції на світовому рівні стимулює підприємства до постійної модернізації виробництва та впровадження інновацій, що, в свою чергу, призводить до структурних зрушень на ринку праці.

Глобалізація:	<ul style="list-style-type: none"> • посилення конкуренції на світовому рівні • міжнародний поділ праці та висесення виробництва в країни з низькими витратами на працю • збільшення кількості міжнародних компаній та зростання мобільності робочої сили
Технологізація:	<ul style="list-style-type: none"> • автоматизація та роботизація виробництва, що призводять до зникнення деяких професій та появи нових • цифровізація економіки, що вимагає від працівників нових цифрових навичок • інтелектуалізація праці та зростання пошуку на фахівців з високою кваліфікацією
Соціальні зміни:	<ul style="list-style-type: none"> • старіння населення та зміна вікової структури • зміна ролі жінок на ринку праці • зростання кількості одиноких батьків • розвиток соціальних мереж та їх вплив на пошук роботи і професійне спілкування

Рисунок 1. Ключові тенденції сучасних трансформацій ринку праці

В цілому, глобалізація має складний і багатогранний вплив на ринок праці. Незважаючи на те, що глобалізація принесла чимало переваг, вона також призвела до нерівності в оплаті праці та втрати робочих місць. Взаємодія глобальної конкурентоспроможності, технологічного прогресу, офшорингу, аутсорсингу та автоматизації змінила розподіл доходів та можливостей працездатного в усьому світі. Тому необхідно вживати проактивних заходів для вирішення цих проблем, щоб забезпечити більш справедливий розподіл переваг глобалізації серед працівників [2, с. 340-341].

Паралельно з глобалізацією, розвиток інформаційних технологій та автоматизація виробництва призводять до радикальних змін у характері трудової діяльності. Інтелектуалізація праці, поширення використання штучного інтелекту в усіх галузях і сферах, зростання попиту на фахівців з високою кваліфікацією та творчими здібностями є одними з ключових тенденцій сучасного світового ринку праці. Віртуалізація соціально-трудових відносин, пов'язана з розвитком дистанційної роботи та платформ для фрілансу, змінила традиційні уявлення про робоче місце та трудові відносини. Згідно з даними Global Workplace Analytics, кількість працівників, які працюють дистанційно, зросла на 115% між 2005 та 2015 роками [3]. У США частка всієї роботи, виконаної вдома, зросла з 4,7% в січні 2019 року до 61% в травні 2020 року. Деякі економісти вважають бум дистанційної роботи є найбільшою зміною на ринку праці за часів Другої світової війни [4]. Й очікується, що обсяг глобального ринку послуг видаленої роботи зростає з 20,1 млрд. дол. США у 2022 р. до 58,5 млрд. дол. США до 2027 р. при середньорічному темпі зростання (CAGR) 23,8% протягом прогнозованого періоду [5].

Трансформації в соціально-економічній сфері, такі як демографічні зміни (зокрема, старіння та зміна виховної структури населення, міграція), зміни в сімейних структурах (зміна ролі жінок, відкладання народження дітей, зростання кількості одиноких батьків) та зростання ролі соціальних мереж (у професійному спілкуванні, онлайн-навчанні, пошуку роботи), також обумовлюють сучасні зміни на ринку праці. Наприклад, старіння населення може мати наслідком зростання попиту на послуги особистого догляду, що, в свою чергу, може стимулювати міграцію працівників з інших країн. Зміна ролі жінок на ринку праці може вплинути на сімейні структури та обумовлювати потребу в більш гнучких формах зайнятості.

Зміни в політичній сфері, зокрема, посилення регулювання ринку праці та соціальної політики, можуть як сприяти, так і обмежувати адаптацію ринку праці до нових умов. А циклічні економічні кризи, що посилюються глобалізацією, спричиняють періодичні спади виробництва та зростання безробіття. Структурні зміни в економіці, пов'язані зі зміною технологічного укладу та переходом до нової економічної моделі, вимагають постійної адаптації працівників та роботодавців.

Таким чином, сучасний ринок праці зазнає глибоких трансформацій під впливом глобалізації, технологічного прогресу та соціальних змін, що характеризуються високою динамічністю. Це обумовлює формування нових викликів і можливостей щодо зайнятості населення та вимагає від суб'єктів ринку праці, а саме працівників, роботодавців та держави, постійної адаптації до нових умов. Зокрема, працівники мають постійно підвищувати свою кваліфікацію та рівень компетентностей, роботодавці – інвестувати в розвиток людських ресурсів та адаптувати виробничі процеси до нових технологій, а держава – розробляти та впроваджувати ефективну політику регулювання ринку праці, спрямовану на забезпечення продуктивної зайнятості населення та соціальної стабільності.

Список використаних джерел

1. Биліноч В., Яценко Л. (2023). Проблеми розбалансованості ринку праці України. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка, (16), 215-221. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.28>
2. Gogoi A. (2023). The impact of globalization on labour market specially focusing on wage inequality and job displacement. A theoretical analysis. Theoretical and Applied Economics. Volume XXX, No. 3(636), Autumn, pp. 333-342. URL: <https://store.ectap.ro/articole/1695.pdf>
3. Remote Working in 2024: Statistics, Facts, and Insights (2024). URL: <https://www.cloudhire.ai/the-current-state-of-remote-working-statistics-facts-and-insights-from-a-changing-landscape/>
4. De Visé D. (2023). Nearly 30 percent of work remains remote as workers dig in. URL: <https://thehill.com/policy/technology/3862069-nearly-30-percent-of-work-remains-remote-as-workers-dig-in/>
5. The «Global Remote Workplace Services Market by Component (Solutions and Services), Deployment Mode (On-Premises and Cloud), Organization Size, Vertical, and Region (North America, Europe, Asia Pacific, Latin America, Middle East & Africa) – Forecast to 2027» report (2022). URL: <https://www.researchandmarkets.com/report/telecommuting>

ПРІОРИТЕТИ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ЄС В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Рівниченко Євген Іванович
кандидат економічних наук, докторант
Кафедра міжнародних фінансів
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана, Україна

Останнім часом світова економіка перманентно стикається з глобальними геополітичними та економічними змінами, які суттєво впливають на її інвестиційні потреби. Безпрецедентна серія негативних шоків пропозиції, спричинених порушенням ланцюгів постачання, пандемією, вторгненням росії в Україну та подальшою енергетичною кризою, значно підвищила виробничі витрати в усіх секторах економіки. Поглиблення інтеграції фінансових ринків ЄС та реалізація відкритого порядку денного стратегічної автономії сприятиме економічній та інвестиційній стійкості перед обличчям турбулентних глобальних геополітичних та економічних викликів [1].

Відтак, можна говорити про настання нової ери в геополітиці, котра може призвести до глобальної фрагментації та багатополарної реорганізації міжнародних відносин зі значними наслідками для торгівлі, фінансових структур та інтеграції в усьому світі. Наразі світова економіка все частіше

in the smoothness of the annealed coatings is indicated by the decrease in the mean square deviation calculated from the samples. The roughness of the coating also decreases after annealing. In this way, annealing contributes to the smoothing of ion-plasma condensates. The entropy of the initial and annealed coatings remains almost unchanged. That is, the stochasticity of the coatings does not change.

The study of statistical characteristics of ion-plasma coatings makes it possible to predict and approximately calculate important tribological parameters of protective coatings, such as the coefficient of friction and the mechanism of destruction of the coating during operation.

Table 1.

Statistical characteristics of the coating surface	Initial coverage of the system (Ti, Hf, Si)N	Coating (Ti, Hf, Si)N after annealing 500 °C	Coating (Ti, Hf, Si)N after annealing 800 °C
Sample size	$256 \times 256 = 65536$	$256 \times 256 = 65536$	$256 \times 256 = 65536$
Sample size	$1139 - 0 = 1139$ mm	$457 - 0 = 457$ mm	$467 - 0 = 467$ mm
Sample average	$1139 - 0 = 1139$ mm	$457 - 0 = 457$ mm	$467 - 0 = 467$ mm
Root Mean Square	242 mm	130 mm	239 mm
Average roughness	76 mm	56 mm	68 mm
Entropy	50 mm	46 mm	55 mm
Coefficient of kurtosis	11,38	11,24	11,49

The kurtosis coefficient characterizes the height of the peak of the random variable distribution function, it decreases by an order of magnitude in annealed coatings.

Thus, the energy impact on the surface of condensed media causes the occurrence of defect-deformation instability. This determines the realization of critical conditions for the manifestation of a synergistic effect, which leads, among other things, to the development of surface structures of the relief. The influence of temperature on the evolution of the surface relief is characterized by the processes of changing the phase composition of near-surface layers and recrystallization. The appearance of areas with a reduced stress level, which leads to the modification of the relief in the form of a system of nanostructured protrusions. These processes are manifested in the statistical characteristics of the surface morphology of the coating.

The statistical characteristics obtained with the help of an atomic force microscope are guidelines for mathematical and computer modeling of the morphology of nanostructured condensates. In this case, the model is a three-dimensional random field. With the help of such a model, it is possible to calculate roughness, coefficient of friction, predict mechanical stability and mechanisms of destruction.

References

1. Turbin P. V. Thermal Effects on the Surface Morphology of an Ion-Plasma Coating / P. V. Turbin, D. V. Horokh // Journal of Nano- and Electronic Physics. — 2020. — Vol. 12, No. 4. — P. 04031-1–04031-5.
2. Turbin P. V. Properties Evolution of Ion-plasma Coatings on the Base of Transition Metal Nitrides / P. V. Turbin, V. M. Beresnev, D. V. Horokh // Journal of Nano- and Electronic Physics. — 2020. — Vol. 12, No. 5. — P. 05031-1–05031-5.

Proceedings of the 2nd International Scientific
 and Practical Conference
 "Scientific Research: Modern Innovations and Future Perspectives"
 November 25-27, 2024
 Montreal, Canada

Organizing committee may not agree with the authors' point of view.
 Authors are responsible for the correctness of the papers' text.

Contact details of the organizing committee:
 European Open Science Space
 E-mail: info@eoss-conf.com
 URL: <https://www.eoss-conf.com/>

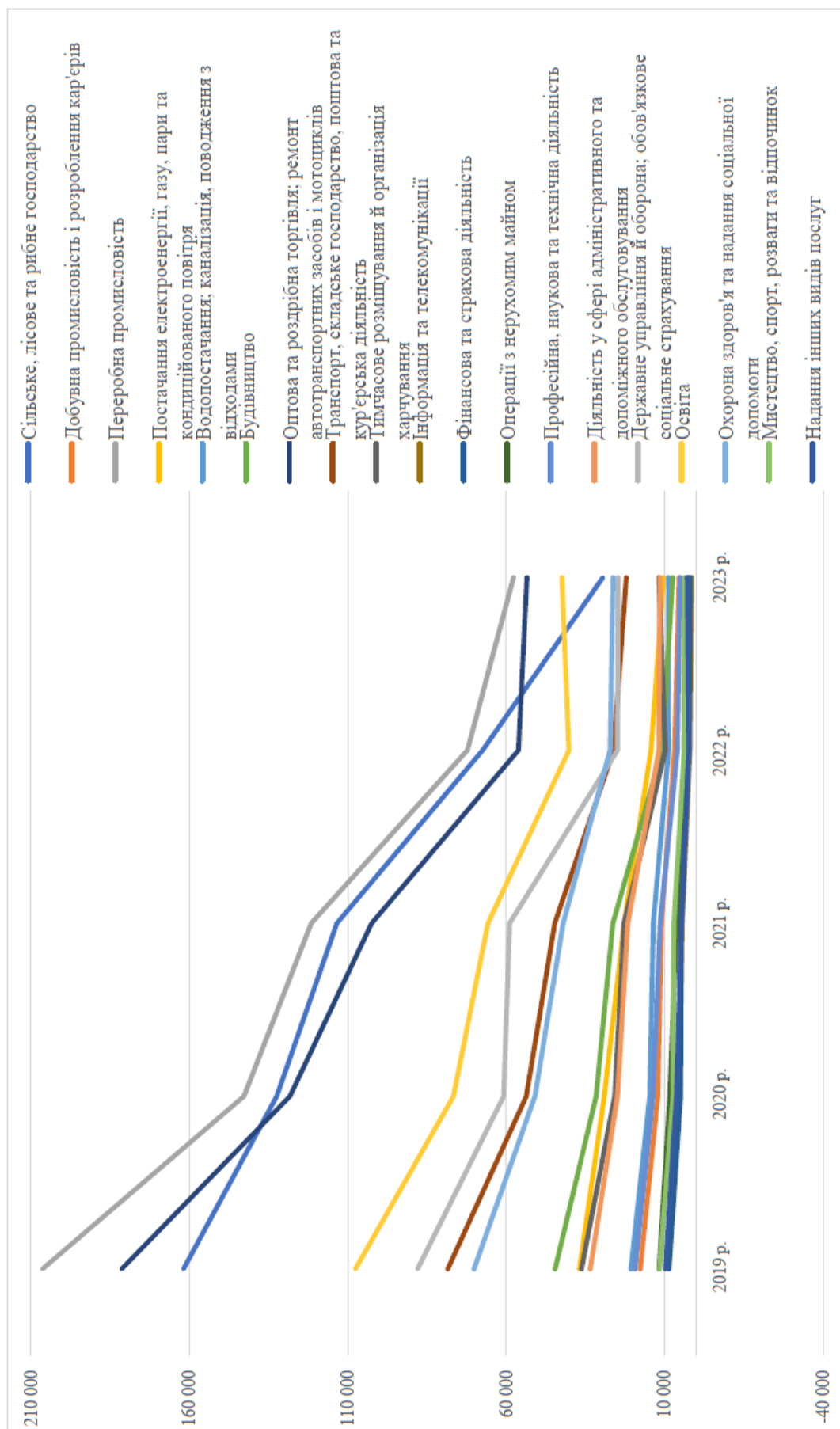

Рис. Б.1 Динаміка кількості вакансій, зареєстрованих в державній службі зайнятості України, за видами економічної діяльності у 2019-2023 рр. [43]

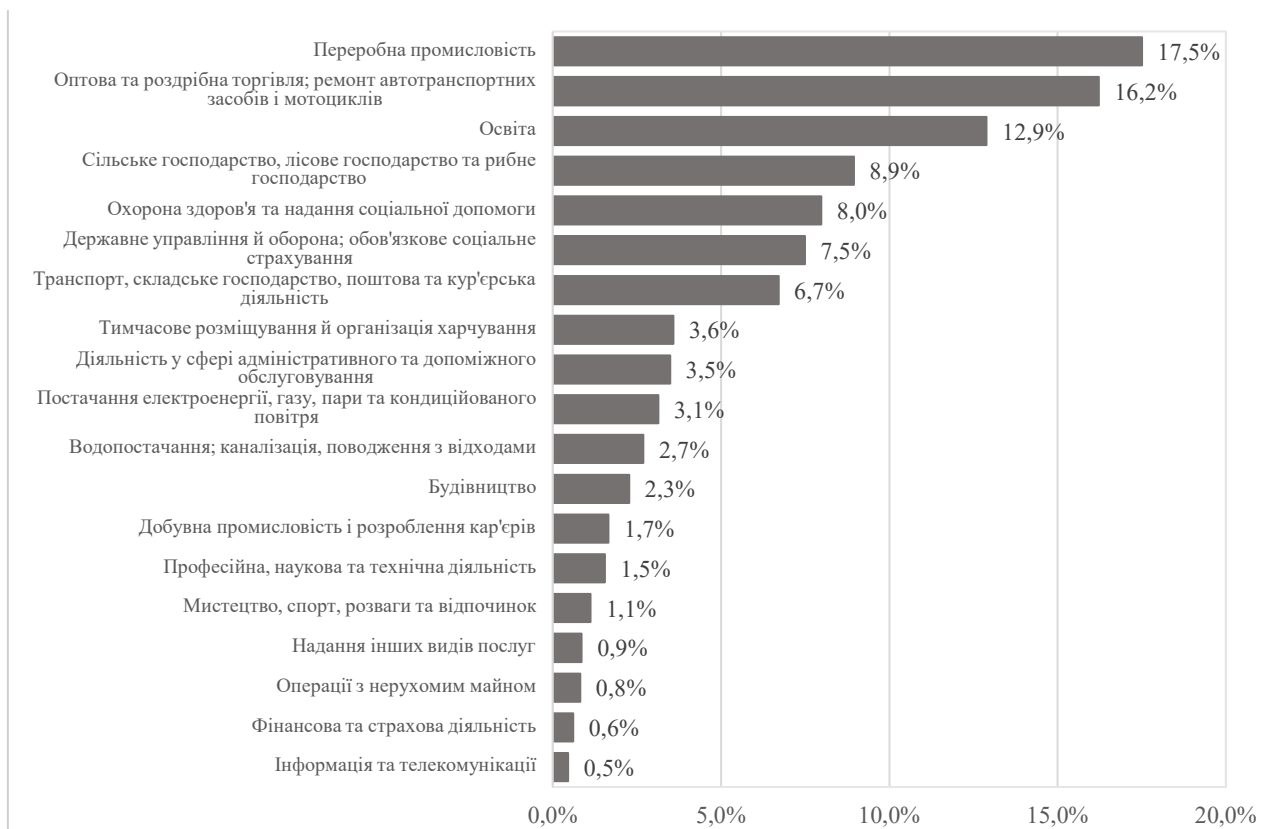

Рис. В.1 Структура вакансій на зареєстрованому ринку праці України за видами економічної діяльності у 2023 р. [43]

Рис. В.2 Структура кількості зареєстрованих безробітних в Україні за видами економічної діяльності у 2023 р. [43]

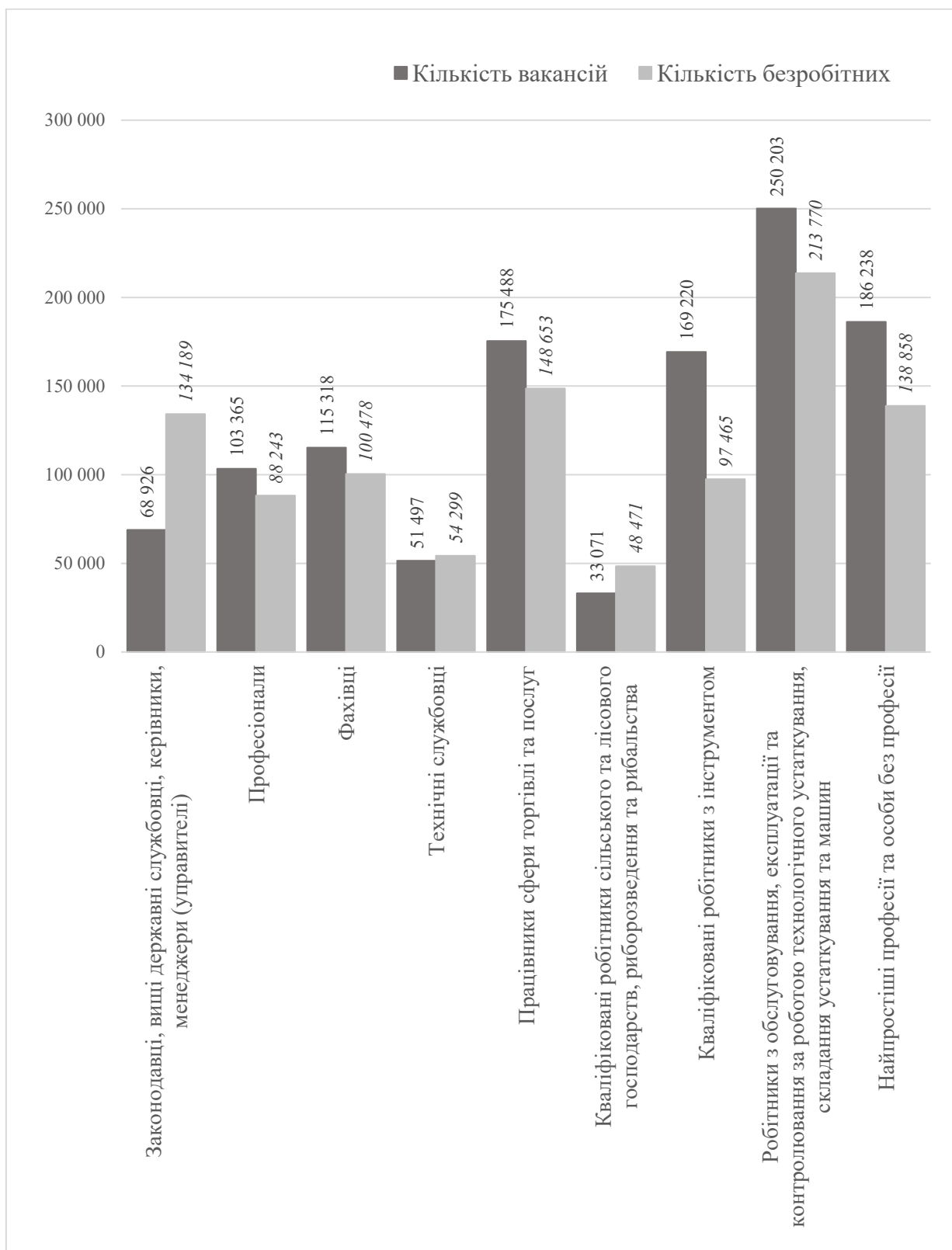

Рис. Д.1 Кількість вакансій та чисельність зареєстрованих безробітних в Україні у 2019 р.

Додаток Е

Середньомісячна заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності у 2010-2023 роках [32]

Вид діяльності	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Усього	2250	2648	3041	3282	3480	4195	5183	7104	8865	10497	11591	14014	14847	17442
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	1467	1852	2094	2344	2556	3309	4195	6057	7557	8856	9757	12287	13061	14625
<i>з них сільське господарство</i>	<i>1422</i>	<i>1786</i>	<i>2024</i>	<i>2269</i>	<i>2476</i>	<i>3140</i>	<i>3916</i>	<i>5761</i>	<i>7166</i>	<i>8738</i>	<i>9734</i>	<i>11733</i>	<i>12243</i>	<i>14184</i>
Промисловість	2578	3119	3497	3774	3988	4789	5902	7631	9633	11788	12759	14902	15176	18390
Будівництво	1777	2294	2543	2727	2860	3551	4731	6251	7845	9356	9832	11289	9781	12634
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	1898	2371	2739	3049	3439	4692	5808	7631	9404	10795	11286	13488	15103	20630
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	2648	3061	3405	3582	3768	4653	5810	7688	9860	11704	11951	13837	13731	17184
наземний і трубопровідний транспорт	2357	2706	2977	3181	3541	4172	5265	7183	9187	10705	11288	13121	13111	15452
водний транспорт	2781	3058	2908	3340	3622	5076	6974	7590	10467	13057	12807	14473	14773	21858
авіаційний транспорт	6947	8917	9996	10642	11967	18470	24688	31088	35651	27300	21685	28506	24963	31391
складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту	2976	3427	3848	4040	4231	5358	6603	8485	10884	12954	13137	14961	14763	19056
поштова та кур'єрська діяльність	1521	1693	1845	1917	1934	2180	2818	3851	5044	5993	6838	8214	8592	11830
Тимчасове розміщування й організація харчування	1424	1750	2020	2195	2261	2786	3505	4988	5875	6730	6026	8543	9367	12300

Продовження додатку Е

Інформація та телекомунікації	3185	3705	4360	4659	5176	7111	9530	12018	14276	17543	19888	25530	30829	37946
Фінансова та страхова діяльність	4695	5433	6077	6326	7020	8603	10227	12865	16161	19132	20379	23975	27986	34393
Операції з нерухомим майном	1864	2184	2384	2786	3090	3659	4804	5947	7329	8626	8981	11142	11560	15509
Професійна, наукова та технічна діяльність	2914	3575	4287	4505	5290	6736	8060	10039	12144	14550	16613	19369	20497	23413
<i>з неї наукові дослідження та розробки</i>	<i>2901</i>	<i>3296</i>	<i>3805</i>	<i>4059</i>	<i>4268</i>	<i>4972</i>	<i>6119</i>	<i>8212</i>	<i>10259</i>	<i>11649</i>	<i>12882</i>	<i>15179</i>	<i>16360</i>	<i>19359</i>
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1826	2162	2298	2546	2601	3114	3995	5578	7228	8700	9878	11186	12291	14395
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	2735	3049	3432	3719	3817	4381	5953	9372	12698	14785	16443	19048	20764	23395
Освіта	1884	2077	2532	2696	2745	3132	3769	5857	7041	8135	9271	11817	11999	12439
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1616	1762	2186	2351	2441	2829	3400	4977	5853	7020	8848	11616	13738	14688
<i>з них охорона здоров'я</i>	<i>1624</i>	<i>1768</i>	<i>2204</i>	<i>2374</i>	<i>2463</i>	<i>2853</i>	<i>3435</i>	<i>5023</i>	<i>5898</i>	<i>7087</i>	<i>8995</i>	<i>11825</i>	<i>14002</i>	<i>14970</i>
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	2129	2394	3017	3343	3626	4134	4844	6608	7612	8659	9624	12508	11567	13336
діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг	1905	2096	2611	2934	2841	3150	3828	5774	6801	7834	8564	11315	11050	11345
функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури	1912	2124	2579	2737	2769	3049	3705	5464	6381	7519	8024	10462	10469	10990
Надання інших видів послуг	1742	2062	2601	2738	3361	3634	4615	6536	8132	9096	11998	13279	14554	18332